

KNUT HAMISUN

Glad



Knut Hamsun GLAD

Naslov izvornog izdanja KNUT HAMSUN Suit
Prijevod

MILAN DRAGANIĆ

Copyright © Gyldendal Norsk Forlag as 1890
Izdavač

ŠARENI DUĆAN

Biblioteka

ŽIVOT JE LIJEP 08

Prvi dio

Bilo je to onda kad sam gladan lutao po Kristianiji¹, po tome čudnovatome gradu koji nitko ne ostavlja bez njegova traga u sebi.

Ležao sam u svojoj sobici u potkrovlju i čuo kako ura u sobi ispod moje otkucava šest sati; već je zadanilo, pa ljudi stadoše uzlaziti i silaziti stubama. Dolje kraj vrata, gdje je moja soba bila oblijepljena starim brojevima »Jutarnjih novina«, mogao sam na prvom jutarnjem svjetlu već posve jasno pročitati dnevnu objavu svjetioničarskog nadglednika i debelim slovima otisnut oglas za svježi kruh pekara Fabiana Olsena.

Tek što sam otvorio oči, stadoh s mukom razmišljati imam li danas nešto radi čega bih se mogao veseliti. U posljednje mi je vrijeme išlo prilično slabo: komad po komad mojih stvari preselio se k »ujaku«, bio sam nervozan i nestrpljiv, nekoliko sam puta morao zbog omaglice ostati u krevetu. Pogdjekad, ali rijetko, kad mi se sreća nasmiješila, dobivao sam od kakvih novina po pet kruna za podlistak.

Dan je postajao sve svjetliji, pa stadoh čitati oglase na novinama nalijepljenim dolje uz vrata; već sam mogao razabrati i sitna, podrugljiva slova: »Mrtvačko rublje kod gospođice Andersen, tu i tu, u veži desno«. To me je dugo zabavljalo. Dolje, u sobi ispod moje, začuh sat kako odbija osmu, i onda ustadoh te se obukoh.

Otvorih prozor i pogledah van. S mjesta gdje sam stajao mogao sam vidjeti komadićak slobodnog polja; ondje dalje ležale su razvaline jedne izgorjele kovačnice, koje je odstranjivalo nekoliko radnika. Naslonih se laktovima na dasku prozora i zagledah se u zrak. Dan će zacijelo biti jasan i vedar; nadošla je jesen, to nježno i pro hladno doba godine kad sve mijenja boje i onda nestaje. Žamor što se već počeo razlijevati ulicom mamio me van; ova prazna sobica, koje se pod škripeći uvija pod svakim mojim korakom, nalikuje kakvom tajanstvenom, jezovitom lijesu: nema čestite brave u vratima, nema peći; noću sam obično spavao u čarapama, da mi se do ujutro posuše na nogama. Jedino što je pobuđivalo moje veselje bijaše jedan mali crveni naslonjač, u kojemu sam uvečer sanjario i razmišljao o svim mogućim stvarima. Kad bi zapuhao oštrij vjetar a vrata dolje ispod mene ostala otvorena, navirali su iz poda i zidova

svakojaki čudnovati i prigušeni jecaji, a na starim »Jutarnjim novinama« dolje kod vrata javljale su se pukotine, velike kao ruka.

Sagnem se i pretražim svežnjic što je ležao u kutu do kreveta, ne bih li u njemu našao štogod za doručak, ali uzalud. Onda ponovno priđoh prozoru.

Bog zna, mislio sam, hoće li mi uspjeti naći kakvo namještenje. Mnogi neodređeni odgovori, polovična obećanja, pa otvoreno »ne!«, podržavanje varave nade i novi pokušaji, koji su se naposljetku uvijek pretvarali u ništa: sve je to uništilo moju srčanost. Napokon sam se ponudio za mjesto podvornika u banci, ali sam došao prekasno, a osim toga nisam mogao položiti jamčevinu od pedeset kruna. Uvijek je iskršavala kakva zapreka. Javio sam se i kod vatrogasaca. Stajalo nas je kojih pedesetak ljudi u predvorju, pa smo se udarali u prsa, samo da načinimo dojam velike snage i smionosti. Jedan je službenik obilazio oko nas i ogledavao one što su se prijavili, opipavao im mišice na rukama i koješta ih ispitivao. Kad je prolazio pored mene, samo je zatresao glavom i rekao da sa mnom ne može računati, zbog mojih naočala. Poslije sam još jednom došao ovamo, ovoga puta bez naočala, pa sam stajao uspravno i nakostriješenih obrva, pogleda oštra poput noža. No čovjek prođe pored mene i nasmija se - prepoznao me! A od svega je najočajnije bilo to što je moje odijelo postalo tako pohabano da više nisam mogao kao pristojan čovjek naći ama baš nikakvo mjesto.

Kao po nekom unaprijed utvrđenom redu, sa mnom je sve išlo nizbrdo! Naposljetku sam ostao i bez najpotrebnijih stvari: više nisam imao ni češlja, ni kakve knjige da je čitam u teškim trenucima. Cijelog sam ljeta odlazio na groblje i u gradski park, gdje sam sjedio na klupi i stupac po stupac pisao za novine o najrazličitijim stvarima, čudesnim zgodama, raspoloženjima i spoznajama svoga nemirnog mozga; u svom sam se očajanju laćao i najčudnovatijih tema, na kojima sam se mnogo trudio, a da mi ipak od toga gotovo ništa nije bilo uvršteno. Čim bih završio jedan članak, odmah sam započinjao drugi; urednikovo »ne!« rijetko mi je kada oduzimalo volju. Uvijek sam vjerovao da jednom ipak moram uspjeti. I doista, kad mi je koji članak ipak pošao za rukom te su mi ga uvrstili, donio mi je trud jednog cijelog popodneva do pet kruna.

Opet se udaljim od prozora, pođem do umivaonika te poškropim koljena mojih hlača, da bi izgledale crne i novije. Potom, kao obično, gurnem u džep papir i olovku te izađem. Tiho se odšuljam niza stube, da me ne spazi gazdarica: već prije nekoliko dana istekao mi je rok za plaćanje najamnine, a ja je više nisam imao čime platiti.

Bilo je devet sati. Drndanje kola i glasovi ispuniše zrak, pa je to bilo kao neki strašan jutarnji zbor u kojem su se miješali glasovi prolaznika s pucketanjem bičeva fijakerista. Ta me bučna vreva odmah osvježila, i ja se i opet osjetih zadovoljniji. Nije mi bilo ni na kraj pameti da učinim jutarnju šetnju po svježem zraku. Čemu zrak mojim plućima! Bio sam jak kao div, mogao sam dignuti čitava kola na svojim ramenima: obuzelo me neko ugodno raspoloženje, osjećaj slatke bezbrižnosti. Stao sam promatrati ljude što sam ih sretao, čitao sam oglase na zidovima, uhvatio pokoji pogled koji mi je bio dobačen s omnibusa, pustio sam da na mene djeluje svaka sitnica, sve one male slučajnosti što iskrsavaju na putu i odmah nestaju.

Kad bi samo čovjek imao za prigristi štogod, takvog lijepog dana! Posve me je obuzelo to svježe jutro, postao sam odjednom silno zadovoljan i bez ikakva razloga stao pjevušiti. Pred jednom mesnicom stajala je žena s košarom u ruci i razgledavala kobasice što ih je nakanila kupiti za objed. Kad sam prošao mimo nje, omjerila me ispitljivim pogledom. Imala je tek jedan zub sprijeda. Kako sam bio nervozan i mrzovoljan, osobito posljednjih dana, lice te žene odmah mi se zgadilo. Dugačak i žut zub virio joj je iz čeljusti kao kakav mali prst, a iz pogleda kojim me je gledala virile su same kobasice. Odmah sam izgubio tek i čak me obuze mučnina. Kad sam stigao na trg, popih kod zdenca malo vode i pogledah na crkveni toranj - bilo je deset sati.

Potom pođoh dalje ulicama bezbrižno tumarajući, pa se bez ikakva razloga zaustavih na jednom uglu, a zatim zakrenuh u jednu pobočnu ulicu premda u njoj nisam imao što tražiti - lutao sam tog čarobnog jutra bez cilja i bezbrižno se miješao među zadovoljno mnoštvo. Zrak je bio lagan i bistar, a dušu mi nije zastirala baš nikakva sjenka.

Gotovo deset minuta neprekidno je šepesao preda mnom neki starac. U ruci je nosio svežanj i cijelim se tijelom i svom snagom naprezao da šepesajući ide naprijed. Čuo sam kako od napora

sopće, pomislio sam da bih mu mogao ponijeti taj njegov svežnjić, ali ipak nisam ga pokušao sustići. Gore na »mitnici« susretne me Hans Pauli, pozdravi i odbrza dalje. Čemu se on samo tako žuri? Nije mi bilo ni na kraj pameti da ga zamolim za jednu krunu a uostalom u najkraćem sam mu roku htio vratiti onaj njegov gunj što mi ga je prije nekoliko tjedana posudio.

Samo neka mi se malko nasmiješi sreća, pa neću biti čovjek koji nekome duguje i gunj pod kojim spava. Možda ću još danas napisati kakav članak pod naslovom »Zločini budućnosti« ili »O slobodi volje«, ili ma što drugo, samo da se čita - to bi mi donijelo najmanje deset kruna... I tek što sam pomislio na te članke, odmah sam se osjetio po- nukanim da ih započnem pisati i crpsti iz punog mozga.

Potražit ću u gradskom parku zgodnu klupu i neću mirovati dok članak ne bude završen.

Bilo kako bilo, na cesti preda mnom još je uvijek teturao stari bogalj. Naposljetku me počelo ljutiti što već tako dugo ide preda mnom taj slomljeni čovjek. Činilo se da njegovu putu uopće i neće biti kraja; možda će on baš istim smjerom kao i ja, pa ću ga imati čitavim putem pred sobom. U mom mi se bijesu pričinjalo da on na svakom križanju zastajkuje, kako bi vidio kojim ću ja putem udariti, a onda opet uprti svoj svežanj i trudeći se svim silama kreće naprijed, samo da bude ispred mene. Gledajući pred sobom to jadno stvorenje, sve sam se više i više hranio gorčinom; osjećao sam kako moga ugodnog raspoloženja malo-pomalo nestaje i kako se to čisto i lijepo jutro pretvara u ružno. Izgledao je kao kakav veliki šepavi kukac koji je svom svojom snagom htio doći do jednog mjesta na zemlji i zadržati pločnik samo za se. Kad smo stigli na uzvisinu, nisam to više htio trpjeti. Da mu pružim priliku da pokroči i udalji se, zaustavih se pred jednim izlogom. No kad sam se koju minutu kasnije maknuo, čovjek je opet bio preda mnom. I on je mirno stajao. Tada bez promišljanja zagrabi tri, četiri velika koraka, dostignuh ga i lupih ga po leđima.

On zastade. Koji trenutak oštro smo se promatrali.

- Možete li mi dati koji ore2 za mlijeko! - progovori on naposljetku i sagne glavu na stranu.

Sad nije bilo povratka! Stadoh tražiti po svim džepovima, pa kad ništa ne nađoh, rekoh mu:

- Za mlijeko dakle. Novaca danas baš nemam previše, a i ne znam je li vam baš jako potreban.

- Od jučer, u Drammenu, nisam ništa okusio - reče čovjek. - Nemam ni prebijene pare, a ni posla nisam našao.

- Zar ste obrtnik?

- Jest, pođonivač.

- Što?

- Pođonivač. Ali znadem ja praviti i cipele.

- To je već bolje - nato ću ja. - Pričekajte nekoliko minuta, donijet ću vam nešto novaca, nekoliko orea. I velikom se brzinom spustim niz Ulicu Pile, gdje je, znao sam, na drugom katu neke kuće bila jedna zalagaonica. Međutim, još nikada nisam bio u njoj. Našavši se u kućnoj veži, brzo svučem prsluk, smotam ga i gurnem pod pazuhu, zatim se popnem stubama i pokucam na vratima zalagaonice. Pozdravim i bacim prsluk na stol.

- Krunu i pol - reče čovjek iza stola.

- Dobro - odgovorih. - Da mi nije malko pretijesan, zacijelo vam ga ne bih dao.

On mi dade novac i založnu cedulju, i ja se vratih. Baš mi je u dobar čas pao na pamet taj prsluk; preostat će mi još novaca za obilan zajutrak, a do večeras bit će završen ' i moj podlistak o zločinima u budućnosti. Odmah mi se učini da je život ugodniji, pa požurih k onom čovjeku, da ga se riješim.

- Izvolite! - rekoh. - Baš me raduje što ste se najprije obratili meni.

Čovjek uze novac i stade me promatrati. Što li bulji u mene? Učinilo mi se da on gleda naročito u koljena mojih hlača, pa mi je te njegove drskosti već bilo dosta. Misli li taj obješenjak da sam ja zbilja tako siromašan kako izgledam? Nisam li takoreći već počeo pisati jedan članak za deset kruna? Nimalo se nisam bojao budućnosti: pa misli je u mojoj glavi bilo napretek. Što se dakle taj neznanac zabrinjava ako sam mu jednog takvog lijepog dana dao napojnicu? Ljutio me pogled toga čovjeka, pa odlučih da mu prije no što ću otići očitam lekciju. Slegnem ramenima i progovorim:

- Vi, čovječe, imate ružnu naviku da buljite ljudima u koljena kad vam dadu krunu.

On nasloni glavu sasvim do zida i otvori usta. Za njegovim prosjačkim čelom rodila se neka misao, on je očividno mislio da ga

hoću navesti na lijepak, pa mi vrati novac.

Udarim nogom o tlo i stadoh ga, psujući, uvjeravati da ga mora zadržati. Pa misli li on možda da sam se uzalud mučio tom brigom? Možda sam mu ja čak i dužan ovu krunu. Stadoh se prisjećati svojih starih dugova. Naravno, starac stoji pred čovjekom koji je pošten od glave do pete. Ukratko, novac je njegov... O, na čemu zahvaljivati! Bilo mi je samo drago. Zbogom!

I ja nastavim svoj put. Napokon sam se riješio tog zloduha i sad me nitko nije smetao. Opet sam se spustio niz Ulicu Pile i zaustavio se pred trgovinom živežnim namirnicama. U izlogu je bilo mnogo različitih jela, i ja odlučim ući i uzeti nešto.

- Komadić sira i kruha! - velim i bacim svojih pola krune na stol.

- Za sve ovo kruha i sira? - upita me ironično gospođa a da me nije ni pogledala.

- Jest, za čitavih pedeset orea - odgovorim.

Pošto sam dobio što sam zatražio, pozdravim osobito uljudno debelu gospođu i uputim se brzo gore u park. Potražim samotnu klupu i pohlepno stanem gutati svoj objed. Kako mi to ide u tek! Već dugo nisam tako obilno objedovao, i malo-pomalo obuze me isti onaj osjećaj zasićenosti i mira što ga osjećamo nakon duga plaća. Moje su ambicije brzo porasle, nije mi više bilo dovoljno da pišem članak o nečem tako jednostavnom i razumljivom kao što su »Zločini budućnosti« - uostalom, to bi znao napisati svatko tko je iole čitao svjetsku povijest - osjećao sam se dorašlim i za veće napore, bio sam takve volje da bih mogao svladati i najveće poteškoće, pa zato odlučim da ću, u tri dijela, obraditi »Filozofsku spoznaju«. Jasno je da mi se tako pružala prilika da satrem u prah neke Kantove sofizme... Kad sam izvukao svoj pisaći pribor i htio se prihvatiti posla, opazim da nemam olovke: ostavio sam je u zalagaonici u džepu od prsluka.

Gospode Bože, kako sve to ide naopako! Promrsim nekoliko kletava, ustanem s klupe i prošetam amo-tamo. Svuda je bilo tiho; dolje kod kraljičinog paviljona nekoliko je dadilja guralo dječja kolica, inače nigdje ni žive duše. Bio sam izbezumljen, pa sam kao bijesan koračao gore-dolje pred klupom. Zlo me je progonilo sa svih strana. Ta banalna okolnost da nisam imao u džepu olovku što stoji svega deset orea razbila je u komadiće moj članak od tri poglavlja. Kako bi

bilo da se vratim u Ulicu Pile i zatražim svoju olovku? Još uvijek imam vremena dovršiti dobar dio članka prije nego šetači ispune park. Mnogo je moglo ovisiti o toj mojoj »Filozofskoj spoznaji«, možda čak i sreća mnogih ljudi, tko zna! Mislio sam da bi taj članak možda pomogao mnogim mladim ljudima. Kad sam stvar dobro promozgao, odustao sam od toga da se pograbim s Kantom; tome se može izbjeći, treba učiniti tek neznatan zaokret kad dođem do pitanja o vremenu i prostoru; ali nisam htio ustati ni za Renana, za starog župnika Renana³... Bilo kako bilo, svakako valja napisati članak od toliko i toliko stupaca. Neplaćena stanarina, dugi pogled gazdarice kojim me ujutro ispratila na vratima, to me je mučilo čitavog dana i javljalo se čak i u mojim radosnim časovima, kad me inače nije mučila nijedna turobna misao. Tome mora doći kraj. Brzo izađem iz parka, da uzmem svoju olovku od zalagaoničara.

Spuštajući se u predgrađe, sustignem dvije dame. Prošao sam pored njih okrznuvši se jednoj o rukav; pogledam je: lice joj bijaše punašno, tek malko blijedo. Ona odjednom porumenje i postade neobično lijepa; ne znam zašto - možda koja riječ koju je čula od prolaznika, možda kakva skrivena misao. Ili je to možda zato što sam se dotaknuo njezine ruke? Njezine se valovite grudi čas dižu, čas spuštaju, a ruka joj grčevito stišće suncobran. Sto joj je?

Stao sam i pustio ih naprijed; sam se u tome trenutku nisam mogao ni maknuti, tako mi se sve to učinilo čudnovatim. Bio sam silno razdražen. Ljutio sam se zbog olovke na se, a najviše sam se uzrujao zbog hrane što sam je uzeo na prazan želudac. Najednom se bez ikakva razloga predomislili i glavom mi prođe čudna misao: dođe mi da tu damu natjeram u strah, da je slijedim i da joj na bilo koji način dosađujem. I, ubrzavši korake, opet je dostignem, prođem pored nje, zatim se odjednom okrenem i stanem je promatrati licem u lice. Stojim i gledam joj u oči i u tren oka izmislim jedno ime koje nikad prije nisam čuo, razvučen, nervozan zvuk: Ylajali! Kad je došla tik do mene, ja se uspravim i nametljivo velim:

- Izgubit ćete knjigu, gospođice!
- Knjigu? - upita njezina pratilja i pođe dalje.

Postajao sam sve zlobniji i stadoh slijediti dame. U tom sam trenutku bio potpuno svjestan da se upuštam u ludoriju, ali što sam ja mogao protiv toga? Moje je zamršeno raspoloženje išlo za mnom i

prišaptavalo mi najluđe riječi, a ja sam ih sve redom poslušao. Ma što da sam sebi govorio, ništa nije koristilo: moje je ponašanje bilo zaista glupo. Za leđima dame pravio sam najgluplje grimase i zakašljao nekoliko puta kao bijesan, prošavši pored nje. Kad sam poodmaknuo malko podalje, uvijek na rastojanju od nekoliko koraka, osjetih njezin pogled na svojim leđima, pa se i nehotice zgrbih od srama što sam joj na tako nepristojan način dosađivao. Malo-pomalo obuze me nekakav čudnovat osjećaj kao da sam negdje daleko odavde, negdje drugdje; da, imao sam osjećaj da to nisam ja, taj čovjek što ovako zgrbljen prolazi ovuda ulicom. Nekoliko trenutaka kasnije dama je stigla do jedne knjižare; ja sam već stajao pred prvim izlogom, a kad je onaprošla mimo mene, ja i opet stupim pred nju i velim:

- Gospođice, izgubit ćete knjigu.

- Ma neću, kakvu knjigu? - upita ona prestrašeno. - Znaš li o kakvoj on to knjizi govori?

I ona stane. Ja sam uživao u njezinoj zbunjenosti, taj nemir u njezinu pogledu ushićivao me. Nije mogla shvatiti moj kratak, besmisleni nagovor, jer nikakve knjige nije imala uza se, štoviše čak ni jedan list od kakve knjige, a ipak je stala tražiti po svojim džepovima, pogledavati u ruke i gledati na pločnik iza sebe, naprežući svoj mali, nježni mozak, da dokuči o kakvoj ja to knjizi govorim. Lice joj je mijenjalo boju i poprimalo sad ovaj sad onaj izražaj, a disala je tako da se gotovo moglo čuti. Činilo mi se da i gumbi na njezinoj haljini bulje u mene, kao niz uplašanih očiju.

- Ne osvrći se na nj - reče njezina pratilja povukavši je za sobom - on je pijan; zar ne vidiš da je taj čovjek pijan?!

Još nikada nisam sebi postao tako stran kao u tom trenutku, obuzela me sva sila čudnovatih i nejasnih misli i ništa se oko mene nije dogodilo a da ja to odmah ne bih primijetio. Velik smeđi pas potrča preko ulice prema Tivoliju, imao je usku ogrlicu od alpake. U gornjem dijelu ulice otvori se prozor na drugom katu, djevojka se nagnula dolje i stala čistiti stakla. Ništa nije umaklo mojoj pažnji, bio sam svega svjestan, sve je strujalo toliko svijetlom jasnoćom pored mene kao da se oko mene razlilo neko jako svjetlo. Dame preda mnom imale su modra ptičja pera na šeširima i marame sa škotskim uzorkom oko vrata. Smatrao sam ih sestrama.

One zaokrenuše, a zatim se zaustaviše pred Cislerovom trgovinom muzikalijama, gdje su nešto govore. I ja sam stao. Tada se one vrate istim putem kojim su i došle, prođu mimo mene i uspnu se ravno na Trg sv. Olafa. Za sve to vrijeme bio sam im tako blizu koliko je to samo bilo moguće. Jednom su se okrenule i dobacile mi napola plašljiv a napola radoznao pogled; nisam primijetio ni ljutnje na njihovim licima, ni namrštenih obrva. Strpljivost s kojom su podnosile moje dosađivanje posve me je posramila, i ja sam oborio oči. Nisam im više htio dosađivati, ne, samo ću ih iz čiste zahvalnosti pratiti pogledom i ne izgubiti iz vida dok nekamo ne uđu.

Pred brojem 2, velikom četverokatnom kućom one se još jednom okrenuše i uđoše u kućnu vežu. Naslonio sam se na stup plinske svjetiljke do zdenca i osluškiavao njihove korake na stubama; oni umuknuše na drugome katu. Odmaknem se od svjetiljke i pogledam na kuću. Tada se dogodi nešto čudnovato. Gore na drugom katu pomaknuše se zavjese, malo zatim otvori se prozor, pokaže se glava i dva oštra pogleda počinu na meni. »Ylajali«, reče ona u pola glasa i opazi kako sam pocrvenio. Zašto ne zove u pomoć? Zašto mi ne baci na glavu lonac s cvijećem, ili ne pošalje nekoga dolje da me otjera? Gledamo jedno drugome u oči i ne mičemo se; to potraje nekoliko trenutaka; misli polijeću amo-tamo, od ulice do prozora, ali nijedna riječ nije izgovorena. Ona se okrene, ja se trgnem, nekakav tihi srhat prođe mi kroz sva ćutila; vidim kako u sobi nestadoše leđa, rame. To polagano udaljavanje od prozora, naglašena kretnja u ramenima, sve to bijaše za me kao neki mig; moja je krv osjetila taj nježni pozdrav i u istom tom trenutku obuze me divna veselost. Zatim se spustih niz ulicu.

Nisam se usudio osvrtni i nisam znao je li se ona vratila k prozoru; što mi se više nametalo to pitanje, to sam bivao nemirniji i nervozniji. Jamačno je ona u tom času stajala gore i pomno pratila sve moje kretnje, i meni je bilo sasvim nesnosno znati da me netko na taj način promatra. Sabrah se koliko sam mogao i pođoh dalje; noge su mi stale drhtati, hod mi je postao nesiguran, zacijelo zato što sam ga hotimice htio učiniti ljepšim. Da bih izgledao miran i ravnodušan, lamatao sam rukama, pljunuo sam i zabacio glavu unatrag, ali sve to nije pomoglo. Svejednako sam osjećao na leđima oči kako me

progone, i kroza me prođe nešto hladno kao led. Naposljetku nekom pobočnom ulicom pojurih u Ulicu Pile, po olovku.

Nije bilo nikakvih poteškoća da je dobijem natrag. Čovjek mi je sam donio prsluk i zamolio me da pretražim sve džepove; u njima sam našao i nekoliko založnih cedulja, koje uzeh sa sobom, i zahvalio sam se tom ljubaznom čovjeku na njegovoj susretljivosti. On mi se sve više i više sviđao, i odjednom mi je postalo veoma stalo do toga da učinim na nj dobar dojam. Učinih jedan korak prema vratima i opet se okrenuh k stolu, kao da sam nešto zaboravio; smatrao sam da mu dugujem objašnjenje, i zato sam počeo tiho pjevušiti da svratim na sebe njegovu pozornost. Onda uzeh olovku u ruku i dignuh je u zrak.

- Ne bi mi ni izdaleka padalo na um da zbog jedne olovke prevalim tako dalek put - rekoh - ali ta je olovka nešto posve drugo. Ma kako da je neugledna, ipak me je, da tako kažem, taj komadićak postavio na noge u životu...

Ništa više nisam rekao. Čovjek priđe k stolu.

- Tako? reče i pogleda me radoznalo.

- Ovom sam olovkom napisao raspravu o filozofskoj spoznaji u tri dijela nastavih hladnokrvno i upitah ga je li već čuo štogod o tome.

Čovjek reče da je čuo ime, naslov.

- Jesi, to je moje! Neka ga dakle ne čudi što sam htio opet imati tu olovku, ona ima za mene i suviše veliku vrijednost, ona je gotovo kao kakav mali čovjek! Uostalom, ja ću mu biti zahvalan za njegovu dobrotu i neću mu to nikad zaboraviti - zacijelo, zacijelo, neću mu to nikad zaboraviti; dajem mu svoju riječ, on je to zaslužio. Zbogom.

I pođoh k vratima, držeći se kao da bih tome čovjeku mogao pribaviti ugledno mjesto kod vatrogasaca. Ljubazni se zalagaoničar dva puta naklonio prije no što sam izašao van, a ja se okrenuh još jednom i rekoh: - Zbogom.

Na stubama me susretne neka žena s putnim kovčežićem u ruci. Ona se plaho stisne uza zid, da mi načini mjesta, a ja i nehotice segnem u džep da joj nešto dadem; no kako nisam našao ništa, ozlovoljim se i pođem spuštene glave mimo nje. Malo zatim začuh da je i ona zakucala na vratima zalagaonice; na njima su bile željezne rešetke, i ja sam odmah razabrao njihov zveket kad ih se ona dotaknula.

Sunce je bilo visoko, moglo je biti oko dvanaest sati. Čitav se grad digao na noge, primaklo se vrijeme šetnje i ljudi su se pozdravljali i smijali šetajući Ulicom Karla Johana. Stisnuo sam laktove uza se, učinio se posve malim i izmaknuo nekolicini znanaca koji su stajali na jednom uglu sveučilišta i promatrali prolaznike. Utonuo u misli, pošao sam uzbrdo, prema Kraljevskim vrtovima.

Svi ti ljudi što sam ih susreo, kako su svi ti ljudi lako i veselo okretali glave i prolazili kroz život kao kroz kakvu plesnu dvoranu! Ni u jednim očima ne primijetih brige, ni na čijim ramenima tereta; možda zbilja nema nijedne tmurne misli, nijedne skrovite boli u nijednom od tih veselih bića. A ja sam išao pored tih ljudi mlad i tek propupao, a već sam zaboravio kako izgleda sreća! Zadubio sam se u svoje misli i nalazio da mi je nanesena strahovita nepravda. Zašto su mi bili posljednji mjeseci tako strašno teški? Ni sam se više nisam prepoznavao i sa svih su se strana obarale na me najčudnovatije neprilike. Nisam mogao sjesti na klupu ili poći ma kamo a da me ne napadnu male, beznačajne slučajnosti, jadne malenkosti, natiskujući se u mojim predodžbama i trošeći sve moje sile. Pas što je šmugnuo pored mene, žuta ruža u zapučku kakvog gospodina, sve je to moglo zaokupiti moje misli i dugo me zabavljati. Što mi je dakle? Zar je Gospod prstom pokazao na me? Ali zašto baš na me? Zašto nije na nekog drugog čovjeka, recimo u Južnoj Americi? Kad sam o tome razmišljao, bivalo mi je sve neshvatljivije zašto su baš mene izabrale kao kamen kušnje mušice sudbine. To je zbilja prilično osebujan postupak, preletjeti čitav svijet, samo da se mene dosegne; a tu ipak postoje još antikvar Pascha i otpremnik Hennechen.

Lunjao sam okolo i razmišljao o tome. Nisam se mogao toga osloboditi i iznalazio sam najteže prigovore protiv te samovolje Gospoda, koji baš mene kažnjava za grijehе drugih. Čak još i onda kad sam našao klupu i sjeo zaokupljalo me to pitanje i priječilo me da razmišljam o drugim stvarima. Od onog svibanjskog dana kad su počele moje nevolje osjećao sam se sve slabiji i slabiji; bio sam previše umoran a da krenem onamo kamo sam htio; u moju je nutrinu navalio roj malih štetnih kukaca i svega me iznutra izjeo. Kako, zar je zbilja Bog nakanio da me potpuno uništi? Ustao sam i prošetao malo gore-dolje pred klupom.

Čitavo je moje biće bilo u tom času u stanju neke neizmjerne muke; osjećao sam čak bolove u rukama i jedva sam ih uspijevao držati kao obično. Poslije mog posljednjeg objeda osjećao sam se vrlo neugodno, bio sam prezasićen i uznemiren, te sam šetao amo-tamo ne osvrćući se uopće na ono što se zbiva oko mene, a ljudi koji su dolazili i odlazili nestajali su poput sjena. Naposljetku dva gospodina sjedoše na moju klupu, zapališe cigarete i stadoše se glasno zabavljati; ja sam se razljutio i pošao na drugi kraj parka, gdje sam našao drugu klupu. Tu sam sjeo.

Opet me stala salijetati misao na Boga. Činilo mi se ludim da se on uvijek kad ja tražim namještenje umiješa i sve upropasti - jer ipak, ja sam molio tek kruh svoj svagdašnji. Opazio sam da mi glava, kad dulje vrijeme gladujem, postaje prazna, a mozak kao da je istekao. Glava je onda bivala sasvim lagana, nisam više osjećao njezin teret na leđima i bilo mi je kao da u svakoga koga pogledam buljim isuviše raširenih očiju.

Sjedio sam na klupi i razmišljao i postajao sve ogorčeniji na Boga i neprestane muke što mi ih je tovario. Ako on misli da će me privuci k sebi i da će me učiniti boljim bude li me izmučio do smrti i stavljao mi na put nedaću za nedaćom, onda se on vara; to je sigurno. I gotovo plaćući od prkosa uzdignuh pogled prema nebu i tiho mu to kazah jednom zauvijek.

Opet mi padoše na pamet odlomci onoga što sam naučio u djetinjstvu. Zvuk Biblije zazvoni u mom uhu i ja stadoh tiho govoriti sam sa sobom, podrugljivo naslonivši glavu na stranu. Čemu se ja brinem za ono što ću jesti, što ću piti i u što ću odjenuti svoje jedno tijelo? Zar se već nije pobrinuo za me moj nebeski otac, kao što se po - brinuo za vrapce na krovu, i zar on neće iskazati milost svojem poniznom službeniku? Bog se prstom dotaknuo mreže mojih živaca i zapleo niti. Onda je Bog odmaknuo svoj prst, a žilice i korjenčići mog živčanog sustava ostadoše visjeti.

I prst je božji izrovao rupu u mome mozgu i učinio ranu. Ali pošto me se dotaknuo prstom svoje ruke, pustio me i nije me se više doticao i ništa mi se zla nije više dogodilo. On me je ostavio na miru i pustio me da idem sa svojom ranom. I nikakvo me zlo više ne snalazi od Boga, koji je Gospod na sve vijeke vjekova...

Iz đlačke je dubrave vjetar donosio do mene glazbu; bilo je dakle poslije dva sata. Izvadim svoje papire, da vidim mogu li pisati, i u tom času ispadne mi iz džepa pretplatnički blok za brijanje. Otvorim ga i prebrojim još šest listića. Hvala Bogu! rekoh i nehotice, mogu se brijati još koji tjedan, da bar u licu nekako izgledam. To malo što mi je još preostalo odmah me je malko odobrovoljilo; pomno poravnah listiće i zatim ih opet stavih u džep.

Ipak nisam uspio pisati. Pošto napisah nekoliko redaka, ništa mi više nije padalo na pamet; misli su mi bile negdje posve drugdje, pa se nisam mogao sabrati za nekakav napor. Svaka je sitnica djelovala na me i zbunjivala me. Muhe i mušice slijetali su mi na papir i smetali me; puhao sam da ih otjeram, sve sam jače i jače puhao, ali uzalud. Te se male životinjice priljubiše uz papir, napraviše se teškima i tako se odupriješe da su se njihove tanke nožice svijale. Nisam ih mogao maknuti s mjesta. Uvijek bi nešto našle gdje se mogu zadržati, prihvatile bi se nogama za kakvu zaregotinu ili dlačicu na papiru i ostale tako dugo nepomično dok ne bi same odlučile da je vrijeme da se udalje.

Neko me je vrijeme zabavljala ta mala gamad, prebacio sam nogu preko noge i stao ih promatrati. Najednom zadržće iz gaja nekoliko visokih tonova klarineta i moje misli uzeše drugi pravac. Zlovoljan što ne mogu svršiti svoj članak, gurnem papir ponovno u džep i naslonim se. U tom trenutku u glavi mi se razbistri, te sam bez ikakva umora mogao raščlanjivati i najtananije misli. Kako sam se bio ispružio na klupi i gledao preko prsa sve do nogu, opazih kako mi se noga trza kod svakog otkucaja bila. Napola se uspravim i pogledam svoje noge, i u tom me, trenutku obuzme neko fantastično, neobično raspolože - nje, kao još nikada dosada; tih, čudnovat srh prođe mi živcima, kao da su kroz njih prošli žmarci hladnog svjetla. Dok sam zurio u svoje cipele, bilo mi je kao da sam susreo dobrog prijatelja ili kao da mi se vratio komad samoga mene; svim osjetilima prođe mi osjećaj prepoznavanja, suze mi navru na oči i dođe mi da razabirem tihi šumni zvuk tih svojih cipela. Slabost! velim odlučno, stisnem pesti i ponovim: slabost! Sam sam se sebi stao rugati zbog tih smiješnih osjećaja, svjesno sam se pravio ludim, govorio sam sam sa sobom strogo i pametno i svim silama nastojao zaklopiti oči, da zaustavim suze. Kao da nikada u svom životu nisam

vidio cipela, stao sam ih proučavati; njihovu mimiku, kad pomaknem nogom; njihov oblik i istrošenu kožu, a kod toga otkrivam da joj nabori i bijeli šavovi daju izraz i neku posebnu fizionomiju. Nešto je od mog vlastitog bića prešlo u te cipele, bile su kao moj vlastiti duh, kao dišući komad samoga mene.

S tim sam osjećajem dugo maštao, možda čitav jedan sat. Na drugi kraj moje klupe sjedne neki starčić: pošto je sjeo, živo je zapuhao u taktu koračnice i rekao: »Da, da, da, da, da, da, da, zaista!«

Kad sam čuo taj glas, kao da mi je vihor prohujao glavom; ostavio sam cipele da opet budu cipele, i učini mi se da je tome već veoma dugo kako postadoh plijenom tog smušenog raspoloženja, možda već godina dana, možda već i dvije godine, jer je već svega nestajalo iz moga pamćenja. Stao sam promatrati starca.

Što me briga za tog čovuljka! Baš me se ništa ne tiče! Ni najmanje! Samo to što je u ruci držao novine, stari jedan broj s oglasima izvana; činilo se kao da je u njih nešto umotano. Postadoh radoznao i nisam mogao skinuti oka s novina; dođe mi luda misao da to mora da su nekakve osobite novine, jedine u svojoj vrsti; moja je radoznalost rasla, pa sam se stao micati amo-tamo po klupi. Možda su dokumenti, nekakvi opasni spisi što ih je ukrao iz nekog arhiva. Preda mnom je lebdjelo nešto kao tajni ugovori, zavjere...

Čovjek je sjedio mirno i razmišljao. Zašto on ne nosi novine kako ih nose svi ostali ljudi, s naslovom izvana?

Kakve su to ludorije? Čini se da on ne bi pustio taj svoj svitak iz šaka ni za što na svijetu. Možda ga se ne usuđuje povjeriti ni svom vlastitom džepu. Kladio bih se o svoj vlastiti život da se tu nešto krije!

Zagledah se preda se. Upravo ta nemogućnost da prozrem ovu tajnovitost učinila me napola ludim od radoznalosti. Tražio sam po svim džepovima ne bih li našao štogod što bih mogao dati tom čovjeku, pa da s njime započnem razgovor; zgrabim pretplatnički blok za brijanje, ali ga opet ostavim. Napokon mi padne na um nečuvena drskost, udarih se po praznom prsnom džepu i rekoh:

- Smijem li vam ponuditi cigaretu?

Hvala! On ne puši; okanio se, da poštedi oči, jer već je napola slijep. Uostalom, najljepša hvala!

Boluje li već dugo na očima? Onda ne može čitati, valjda čak ni novine?

Na žalost, ni novine.

Čovjek me pogleda. Bolesne su mu oči bile prevučene mrenom i izgledale kao staklene; pogled mu je bio tup i ostavljao odvratno dojam.

- Vi niste odavde? - upita on.

Nisam. Zar ne može pročitati ni naslov novina koje drži u ruci?

Jedva. Međutim, on je odmah primijetio da nisam odavde, izdao me moj naglasak. Njegov je sluh vrlo istančan. Noću, kad svi spavaju, on čuje kako dišu ljudi u sobi do njegove...

- Što sam ono htio kazati... Gdje stanujete?

Imao sam već jednu laž u pripremi. Lagao sam nehotice i nepromišljeno.

- Trg svetog Olafa broj 2. . Uistinu? On zna svaki kamen na Trgu svetog Olafa.

Ondje je zdenac, nekoliko plinskih svjetiljaka, poneko drvo, on se svega dobro sjeća...

- Na kojem ono broju rekoste da stanujete?

Htio sam svemu tome učiniti kraj, pa ustadoh. No moja me fiksna ideja o novinama tjerala do krajnosti. Tajna mora biti otkrivena, pa puklo kud puklo.

Ako ne možete čitati novine, zašto ih onda...

- Mislim da ste rekli broj 2 - nastavi čovjek ne obazirući se na moju smetenost. - Kako se zove vaš gazda?

Brzo izmislim jedno ime, da ga se riješim, u tren oka ga složim i dobacim, samo da se riješim napasnika.

- Happolati - velim.

- Happolati, jest - kimne čovjek glavom. Nije mu umaklo ni jedno jedino slovo ovog neobičnog imena.

Začudo ga pogledam; sjedio je vrlo ozbiljno i zamišljena lica. Tek što sam izrekao ovo ludo ime, koje mi je tako nenadano palo na pamet, čovjek se pravio kao da ga je već čuo. Međutim je svoj svitak stavio do sebe i ja osjetih kako mi radoznalost trepti u žilicama. Opazim na novinama nekoliko masnih mrlja.

- Nije li vaš gazda pomorac? - upita čovjek bez ikakva prizvuka ironije. - Čini mi se, koliko se sjećam, da je bio pomorac?

- Pomorac? Oprostite, to mora da mu je brat, taj kojega vi poznajete; ovaj je naime J. A. Happolati, posrednik. Mislio sam da će

čitava stvar s time svršiti, ali stari kao da je sve proniknuo, na sve je pristajao. Da sam izmislio neko drugo ime, na primjer Barabas Rosenknospe, zacijelo ne bih u njega pobudio sumnje.

- Kako sam čuo, to mora da je valjan čovjek - reče on i razveze dalje razgovor...

- O, lukav čovjek - odgovorih - valjan trgovac, posrednik za sve moguće, za kinesku borovicu, za rusko perje i paperje, za kožu, drvo, crnilo...

- He, he, do vraga! - prekine me stari, silno obradovan. - Stvarno? - To postaje sve zanimljivije.

Promislim u kakvu sam se položaju našao, jedna je laž za drugom izlazila iz moga mozga. Opet sam sjeo, zaboravio i novine i važne dokumente, zapao u vatru i upadao čovjeku u riječ. Lakovjernost tog starog kepeca učinila me drskim; htio sam ga bezobrazno nalagati, veličanstveno potući i prisiliti ga da se zabezekne i zašuti.

Je li već čuo o električnoj pjesmarici koju je Happolati izumio?

- Kako?... elek...

- S električnim slovima, koja sjaje u tami! Veličanstven posao, nebrojeni milijuni kruna, lijevaonice i tiskare u punom pogonu, zaposlene čete dobro plaćenih mehaničara, kako sam čuo, nekoliko stotina ljudi.

- Jest, ne velim ništa! - reče čovjek preda se. Više ništa nije rekao; vjerovao je svakoj mojoj riječi, a ipak se nije čudio. Bio sam se malko prevario u očekivanju da će biti sav izvan sebe od mojih izmišljotina.

Izmislim još nekoliko nevjerojatnih laži i izgovorim ih nasumce. Govorio sam da je Happolati bio devet godina ministrom u Perziji.

- Vi i ne slutite što to znači biti ministrom u Perziji? - upitam ga. - To je mnogo više nego kod nas kralj, to je otprilike kao sultan, ako znate što je to. Happolati se brzo snašao i nikad se nije našao u neprilici.

Zatim sam mu pripovijedao o njegovoj kćeri Ylajali, vili, princezi koja ima tri stotine ropkinja, te leži na počivaljci od žutih ruža, o najljepšem biću koje sam ikad vidio. Tako mi Boga, za cijelog mog života nisam vidio ništa slična!

- Uistinu? Zar je tako lijepa? - upita stari kao da nije priseban i zagleda se u zemlju.

Lijepa? Ona je prekrasna, zamamna kao grijeh! Oči su joj kao svila, ruke kao jantar. Jedan njezin pogled zavodljiviji je od cjelova, a kad

me zove, njezin glas pogađa u fosfor moje duše, kao kakva svijetla zraka. Zašto da nije lijepa? Smatra li je on podvornicom ili čime drugim kod vatrogasaca? Naprosto, ona je nebeska krasota, da tako kažem, lijepa kao iz bajke.

- Jest, jest! - reče čovjek donekle zbunjen.

Njegov me je mir ljutio; uzrujao me vlastiti moj glas, a ja sam govorio s najvećom ozbiljnošću. Zaboravio sam na ukradene arhivske papire, na ugovore s ovom ili onom stranom silom. Mali, plosnati omot ležao je među nama na klupi i ja više nisam imao ni najmanje volje da se upoznam s njegovim sadržajem. Posve su me zaokupile vlastite moje pripovijesti, čudnovate su mi slike prolijeta- le glavom. Krv mi je navalila u glavu i ja sam se smijao iz punog grla.

Sad je izgledalo da čovjek želi otići. On ustane, ali da ne prekine tek tako naprečac moje pripovijedanje, reče:

- Taj Happolati mora da ima goleme posjede?

Kako se taj slijepi, odvratni starac usuđuje izgovarati ime koje sam ja izmislio, kao da je to kakvo posve obično ime, kao na primjer imena što se nalaze na cimerima kramarskih dućana po gradu. Nije se spotaknuo ni na jednom slovu i nijedan slog nije zaboravio; ovo mu se ime čvrsto usjeklo u glavu i u njoj se ukorijenilo. Postao sam ljutit, obuzelo me nekakvo ogorčenje prema tom čovjeku kojega ništa nije moglo dovesti u nepriliku i sumnju.

- To vam ja ne znam - odgovorim brzo - to doista ne znam. Uostalom, velim vam jednom zauvijek da se taj čovjek, sudeći po početnim slovima njegova imena, zove Johan Arendt Happolati.

- Johan Arendt Happolati - ponovi čovjek i začudi se malko mojoj žestini, a zatim umukne.

- Trebali ste vidjeti njegovu gospođu - progovorim gotovo bijesno - bila je prilično debela... No, valjda mi nećete ni vjerovati da je bila uistinu vrlo debela?

Ne, on to ne poriče, takav je čovjek uistinu mogao imati prilično debelu ženu.

Stari je odgovarao kratko i mirno na sve moje ispade i tražio pri tom riječi, kao da se boji da bi mogao pogriješiti i razdražiti me.

- Idite! Vi, čovječe, možda mislite da vam lažem - viknuh kao izvan sebe. - Na kraju mi nećete vjerovati ni to da postoji čovjek s imenom Happolati! U cijelom svom životu nisam vidio toliko zlobe i prkosa u

jednom starom čovjeku. Koji vam vrag pada na pamet? Možda ste pomislili još i to da sam ja kakav potpuni siromah koji tu sjedi u svojem najboljem odijelu a u džepu nema ni doze s cigaretama? Na takav postupak ja nisam navikao, to vam moram reći, i takvo što neću sebi dopustiti ni od koga, ni od vas a ni od bilo koga drugoga! Toliko da znate!

Čovjek je ustao. Bez riječi i otvorenih usta stajao je preda mnom i slušao moj ispad, a kad sam svršio, brzo je uzeo s klupe svoj omot i pošao, ili bolje reći otrčao sitnim staračkim koracima.

Ja sam ostao i gledao u njegova leđa, koja su pomalo iščezavala i izgledala sve više zgrbljena. Ne znam kako je do toga došlo, ali mi se učinilo da nisam nikad vidio nepoštenija i pokvarenija leđa od ovih, pa se nisam ni najmanje kajao što sam tog čovjeka nasamario.

Dan se primicao kraju, sunce je tonulo, tihi se povjetarac šuljao drvećem, a dadilje, koje su ovdje u skupini sjedile na prečki, poustajale i stadoše gurati svoja kolica. Osjećao sam se dobro i bio sam miran. Uzbuđenje što me maločas bilo obuzelo posve se sleglo, postao sam umoran i pospan; nije ostao bez učinka onaj silni kruh što sam ga pojeo. U ugodnom sam se raspoloženju naslonio, zatvorio oči i postajao sve pospaniji; zadrijemah i pao bih u čvrsti san, da mi odjednom nije prišao nadglednik parka, stavio mi ruku na rame i rekao:

- Ovdje ne smijete spavati.

- Ne - rekoh i digoh se u tren oka. I tada, u jednom mahu, opet iskrzne preda mnom sav moj beznadni položaj. Nešto bi ipak valjalo učiniti, ili ovo ili ono! Naći nekakvo namještenje nije mi uspjelo - preporuke koje sam pokazivao bijahu previše stare ili su potjecale od nedovoljno poznatih osoba a da bi mogle dobro djelovati; osim toga, zbog tih sam neprestanih niječnih odgovora postao malodušan. Dakle, moja je stanarina u svakom slučaju istekla, pa moram naći ma kakav izlaz da je pribavim. Za sve ostalo ima još vremena.

Nehotice sam i opet dohvatio u ruke olovku i papir, te sam stao po svim uglovima pisati godinu 1848. Da mi zaikri samo jedna jedina misao, koju bih mogao uhvatiti i koja bi mi stavljala riječi u usta! To mi se i prije dešavalo, uistinu mi se dešavalo da su došli časovi kad sam mogao bez ikakva napora pisati i druge članke, štoviše čak i vrlo uspjele članke.

I evo, sad sjedim na klupi i pišem po stoti put brojku 1848, pišem taj broj uzduž i poprijeko, na sve moguće načine, i čekam da mi dođe kakva dobra ideja. Roj praznih misli zuji mi glavom, a ugođaj dana na zalazu čini me zlovoljnim i sentimentalnim. Nadošla je jesen i počela sve uljuljkivati u san. Mušice i kukci padoše već nakon prvog njezina udarca, na drveću i na zemlji razabiru se glasovi života koji se bori, zaposlenost, nemir, zujanje, rad, samo da ništa ne propadne! Svi pogaženi crvi trgnu se još jednom, pokažu svoje žute glave iz mahovine, podignu noge, popipaju oko sebe svojim dugim ticalima, zatim se sruše, protegnu i okrenu trbuh prema gore. Svaka biljka ima svoju posebnu oznaku, nježni, lagani dašak prve studeni; blijede vlati izdižu se prema suncu, a lišće koje pada šušti na zemlji glasovima svilenih buba na putu. To je jesen usred karnevala prošlosti; crvenilo ruža boležljivo je, kao neko naročito sušičavo svjetlo na purpurnoj boji.

Obuzet procesom raspadanja usred ovog usnulog svemira, pričinih se sebi puzavcem koji propada. Ustadoh osvojen naglim strahom i zakoračih nekoliko puta stazom. Ne! viknuo sam stisnuvši pesti, tome mora biti kraj! I opet sam sjeo, dohvatio olovku i htio se ozbiljno latiti posla. Ne koristi očajavati kad se suočimo s problemom neplaćene stanarine.

Polako, sasvim polako stadoše se sabirati moje misli. Iskoristio sam tu priliku i pisao mirno i promišljeno nekoliko stranica, kao uvod u što mu drago; ovo može biti izvrstan početak za sve moguće.

Zatim uzeh razmišljati o nekom određenom pitanju koje bih obradio, o nekom čovjeku ili stvari na koje bih se mogao baciti - ali nisam ništa nalazio. Dok sam se tako uzalud naprezao, opet su se pobrkale moje misli; osjećao sam kako me je mozak jednostavno izdao, kako mi glava postaje sve praznija i praznija, dok mi napokon nije sjela na vrat potpuno prazna i laka. Tu pustu prazninu u glavi osjećao sam čitavim tijelom, dapače mi se činilo da sam čitav izdubljen, od glave pa do nogu.

- Gospode, moj Bože i Oče! - uskliknuo sam bolno i ponovio taj uzvik mnogo, mnogo puta uzastopce. I ništa više.

Vjetar je šumio u lišću, približavalo se nevrijeme. Sjedio sam još neko vrijeme, nesvjesno zurio u svoje papire, zatim ih složio i polako gurnuo u džep. Postalo je hladno, a ja više nisam imao prsluka;

zakopčah kaput do vrata i zarih ruke u džepove. Zatim se digoh i pođoh.

Da mi se samo ovog puta nasmiješi sreća - makar samo ovoga puta! Gazdarica me je već dva put pogledala kao da pita za stanarinu, a ja sam se zgurio, zbunjeno pozdravio i išuljao se. Više to ne mogu učiniti; kad me te oči još jednom pogledaju, otkazat ću sobu i srediti račun; tako to ne može dalje potrajati.

Kad sam prispio do izlaza iz parka, ponovno spazih onog starog kepeca što sam ga svojom goropadnošću bio nagnao u bijeg. Tajanstvene su novine ležale na klupi pored njega: u njima su bila najraznovrsnija jela, koja je stari sada jeo. Htio sam mu prići i zamoliti ga za oprošte - nje zbog svoga ponašanja, ali me od toga odvratila njegov način blagovanja; masni kruh s maslacem pograbio je starim, odurnim prstima koji su ličili na deset svinutih čaporaka - to mi se zgadilo, pa sam prošao pored njega a da mu se uopće nisam obratio. On me nije prepoznao; ispijene njegove oči samo su buljile u mene i ništa se nije promijenilo na njegovu licu.

Nastavio sam svoj put.

Prođem pored nekoliko izloženih novina, zaustavim se, iz običaja, pred svakima od njih da vidim u malom oglasniku kakva se mjesta nude, i bio sam doista sretne ruke, jer sam našao jedno koje bih mogao preuzeti: trgovac iz Ulice Grönland traži na nekoliko sati dnevno čovjeka koji bi mu vodio knjige; plaća po pogodbi. Zabilježih adresu, tiho se moleći Bogu da mi dodijeli to mjesto; zahtijevat ću za taj posao manje nego itko drugi, pedeset orea bit će mi dosta, možda i četrdeset orea, no to prepuštam njemu.

Kad sam došao kući, nađoh na stolu ceduljicu od gazdarice, kojom me poziva da ili plaćam stanarinu unaprijed ili da što prije iselim. Neka joj ne zamjerim, ali ona je prisiljena da to zahtijeva. S najdubljim poštovanjem gospođa Gundersen.

Napisao sam ponudu trgovcu Christieju, Ulica Grönland broj 31, gurnuo je u omotnicu i odnio dolje na ugao, u poštanski sandučić. Zatim sam se vratio u sobu i sjeo u naslonjač. Postajalo je sve mračnije i mračnije. Sad mi je već bilo teško stajati na nogama.

Sutradan, probudih se vrlo rano. Kad sam otvorio oči, bilo je još posve mračno i tek dugo poslije toga začuh kako sat u stanu ispod

mene odbija petu. Htio sam ponovno zaspati, ali nisam mogao; ležao sam, bivao sve budniji i razmišljao o tisuću stvari.

Odjednom padne mi na pamet nekoliko dobrih rečenica, koje sam mogao upotrijebiti za članak ili podlistak, takvo što još nisam izmislio. Tako nešto čarobno i sretno. Ležim tu i ponavljam te riječi i rečenice, i nalazim da su izvrsne; jedna se misao redala za drugom. Napokon se posve probudim, ustanem i segnem iza kreveta po papir i olovku. Kao krv iz prorezane žile šiktala je jedna riječ za drugom, slagale su se rečenice, sklapale u cjelinu, prizor je potekao za prizorom, iz mojeg su mozga tekle radnje i odgovori, i obuze me divna dobra volja. Pisao sam kao lud i bez odmora ispunjavao jedan list za drugim. Misli su mi dolazile tako brzo i nenadano da mi je umaklo mnogo finih sitnica koje nisam stigao zapisati, iako sam se svim silama trudio da sve obuhvatim. Još uvijek navaljuju na mene; posve sam zaokupljen svojom temom, svaka riječ koju napišem dolazi kao sama od sebe.

To traje dugo, prilično dugo. Kad je prošao taj trenutak inspiracije, kad sam napokon svršio i odložio olovku, ležalo je petnaest do dvadeset stranica na mojim koljenima. Ako sad uistinu imaju kakvu vrijednost ti papiri, onda sam spašen! Skočim s kreveta i obučem se. Bivalo je svjetlije, te sam već mogao razabrati objavu svjetioničarskog nadglednika dolje kraj vrata. Kod prozora je bilo tako svjetlo da sam mogao za silu i pisati. Odmah sam se dakle spremio da te svoje papire prepisem u čisto.

Iz ovih se mojih fantazija uzdiže čudnovato gusta para od svjetla i boja; zaustavim se sad kod jedne, sad kod druge misli i velim sebi da je ovo najbolje što sam ikada čitao. Postajem pijan od ugodnosti, veselje me nadima, pa se sam sebi pričinjam veličanstvenim; rukom važem težinu rukopisa i površno ga procjenjujem na pet kruna. Nikome neće pasti na um da se cjenka za pet kruna; naprotiv, dati ga za deset kruna značilo bi dati ga u bescjenje, ako se uzme u obzir sadržaj i kakvoća. Nije mi bilo ni na kraj pameti da badava dajem tako osobito djelo; znao sam da se tekstovi ovakve vrste ne nalaze na cesti. I odlučim se za deset kruna.

U sobi je postajalo sve svjetlije; pogledavši dolje kod vrata, mogao sam posve jasno i bez naprezanja razabrati tanka, skeletu slična

slova na oglasu gospođice Andersen, kojim se oglašava mrtvačko rublje u veži desno. Već je davno odbilo sedam sati.

Ustao sam i stao nasred sobe. Kad dobro promislim, taj otkaz gospođe Gundersen došao mi je kao naručen. To zbilja nije soba za mene; na prozoru nema ni najprostijih zelenih roleta, niti je na zidovima dovoljno čavala da uredim garderobu. A onaj jadni naslonjač u kutu tek je karikatura pravog naslonjača, njemu bih se mogao od srca nasmijati. Za odrasla čovjeka je prenizak; osim toga je i preuzak, pa ti treba nešto poput naprave za izuvanje čizama kad se hoćeš iz njega izvući. Ukratko, ta soba nije uređena tako da se u njoj bavim duševnim radom, pa je neću dulje ni zadržati.

Ni pod kojim uvjetima! Dosta sam dugo šutio, trpio i izdržao u toj daščari.

Sav obuzet nadom i zadovoljstvom i još uvijek potpuno zaokupljen svojim izvanrednim podlistkom, koji sam svaki čas vadio iz džepa i iščitavao, htio sam odmah i ozbiljno početi sa selidbom. Izvukao sam svežanj, jedan crveni rupčić, nekoliko čistih ovratnika i nešto zgužvanog novinskog papira u kojem sam donosio kući kruh, zatim sam smotao pokrivač i gurnuo ostatak bijelog pisaćeg papira u džep. Naposljetku sam, za svaki slučaj, pretražio sve kutove da se uvjerim nisam li štogod zaboravio, pa pošto nisam ništa našao, pošao sam k prozoru i zagledao se van. Mračno, vlažno jutro; kod izgorjele kovačnice ni žive duše, a nategnuto uže za sušenje rublja u dvorištu, posve stisnuto od vlage, proteže se od jednog zida do drugog. To sam sve poznao već otprije; zato se brzo maknuh od prozora. Uzmem pod ruku svežanj, naklonim se pred objavom svjetioničarskog nadglednika i pred mrtvačkim rubljem gospođice Andersen te otvorim vrata.

Odjednom se sjetim gazdarice. Ipak sam joj morao reći da selim, neka vidi da ima posla s urednim čovjekom. Htio sam joj se i pismeno zahvaliti za ovo nekoliko dana što mi je pustila sobu preko određenog vremena. Uvjerenje da sam sad za duže vrijeme spašen toliko me obuzelo da sam, štoviše, obećao gospođi pet kruna, koje ću joj dati kad prođem koji dan mimo; svakako sam joj htio pokazati kakvog je čestitog čovjeka imala pod svojim krovom.

Ceduljicu joj ostavih na stolu.

Još jednom se zaustavim na vratima i okrenem. Ovo jasno osvjedočenje da sam se opet podigao oduševljavalo me i činilo zahvalnim Bogu i svemiru, pa sam pao na koljena do kreveta i glasno zahvaljivao Bogu za sve dobrote koje mi je tog jutra iskazao. Znao sam ja, znao, da je ovo ludilo od nadahnuća, koje sam netom proživio i napisao, čudesno djelo nebesa u mojem duhu, odgovor na moja jučerašnja jadanja. To je Bog, to je Bog! klicao sam i plakao od oduševljenja nad svojim riječima; na časove sam se prekidao i osluškivao ne nalazi li se tkogod na stubama.

Naposljetku ustadoh i pođoh; nečujno šmugnuh niza stube i neprimijećen ni od koga dospjeh do kućnih vrata.

Ulice su bile svijetle od kiše koja je ujutro padala, nebo je visjelo mrko i nisko nad gradom, nigdje nije sjala sunčana zraka. Koliko može biti sati? Po običaju, udario sam prema vijećnici i vidio da je osam i pol. Preostaje mi dakle još nekoliko sati, jer ne bi imalo nikakve svrhe da dođem u redakciju prije deset, a možda i prije jedanaest sati. Dotle moram tumarati gradom i gledati da se dokopam kakvog malog doručka. Uostalom, nisam se bojao da ću danas leći gladan u postelju: ta su vremena, hvala Bogu, prošla! To je preboljeni stadij, ružan san; sada opet ide sve na bolje!

Međutim mi je zeleni pokrivač postao težak, a osim toga - nisam se mogao s njime pokazivati pred ljudima.

Što će o meni misliti? Razmišljao sam dakle gdje da ga na neko vrijeme pohranim. Sjetim se da bih mogao poći k Sembu, koji bi mi ga umotao u papir. Tada bi to odmah izgledalo ljepše i ne bi bila nikakva sramota da ga nosim. Uđem dakle u dućan i kažem jednom pomoćniku što želim.

Najprije je pogledao pokrivač, a zatim u mene; kad je primio zamotak, učinilo mi se da je prezirno slegnuo ramenima. To me je uvrijedilo.

- Dovraga! Budite oprezniji! - viknuh mu. - Unutra su dvije skupocjene staklene vaze; Šaljem ih u Smyrnu.

To je pomoglo - to je sjajno uspjelo. Svakom kretnjom koju je otad učinio čovjek kao da me je molio za oprošte - nje što nije naslutio da se u pokrivaču nalaze tako važne stvari. Kad je bio gotov sa zamatanjem, zahvalim mu se na pomoći kao čovjek koji je već češće

slao u Smyrnu skupocjene stvari. Otvorio mi je vrata, a kad sam izlazio, dva put mi se duboko naklonio.

Lutao sam među ljudima na tržnici i zadržavao se najviše oko žena što su prodavale cvijeće u loncima. Velike crvene ruže kojih su latice sjale oštro i krvavo pobudiše u meni žudnju, dovodeći me u grešnu napast da jednu ukradem, i zapitah za cijene, samo da dođem što bliže. Ako mi ostane štogod novaca, kupit ću ih, pa stajale koliko mu drago; mogu ovda-onda i prištedjeti malo svojim načinom života, pa da kasnije opet uspostavim novčanu ravnotežu.

Bilo je deset sati i ja se uputih u uredništvo. Čovjek sa škarama rovio je po hrpi starih novina; urednika još nije bilo. Na njegovo pitanje što želim, ja mu predam svoj veliki rukopis i dadem mu naslutiti da je vrlo važan. Stavljao sam mu na dušu da ga preda osobno uredniku. Kasnije ću već doći sam po odgovor.

- Dobro! - reče čovjek sa škarama i nastavi prekapati po novinama.

Činilo mi se da on sve to prima sasvim ravnodušno, no nisam rekao ništa - samo sam mu jednako ravnodušno kimnuo i izašao.

Sad sam opet imao vremena. Da se bar hoće razvedriti! Bilo je ružno vrijeme, bez vjetra, bez svježine, dame su za svaku sigurnost otvorile kišobrane, a i gospodske vunene kape izgledale su spljoštene i turobne. Još jednom sam prošao preko trga i pogledao zelenje i ruže. Najednom osjetim nečiju ruku na ramenu, pa se okrenem. »Gospođica« mi nazove dobro jutro.

- Dobro jutro - odgovorim pomalo upitnim glasom, da odmah saznam što želi. »Gospođica« mi se nije osobito sviđao.

On radozno pogleda na potpuno nov zamotak pod moj im pazuhom i zapita:

- Što to nosite?

- Bio sam kod Semba i kupio sukno za novo odijelo - odgovorih blazirano - ne mogu više ići tako pohaban; ne smije čovjek biti škrt prema svom vanjskom izgledu.

Pogledao me i zabezeknuo se.

- Kako inače? - upita polagano.

- Dobro, iznad očekivanja dobro.

- Imate li sada kakvo zanimanje?

- Zanimanje? - odvratim začuđeno. - Vodim knjige kod velike trgovačke tvrtke Christie.

- Ah, tako! - reče on i ustukne jedan korak. - Bože moj, to mi je baš drago! Samo da vam ne izmame novac što ste ga zaslužili! Zbogom!

Malo zatim vrati se, pokaže štapom na moj zamotak i reče:

- Preporučujem vam krojača. Nigdje nećete naći boljega krojača od Isaksena. Recite mu samo da sam vas ja poslao.

To mi je ipak bilo već previše. Kojim pravom gura on svoj nos u moje stvari? Što se njega tiče kojeg ću ja krojača uzeti? Postao sam bijesan; pogled na tu praznu, iskiće - nu figuru ogorčio me i ja ga prilično brutalno podsjetim na onih deset kruna što ih je od mene posudio. Ali još prije no što mi je mogao odgovoriti, pokajah se što sam ga opomenuo; zbunio sam se i nisam mu gledao u oči; kad je u tom času prošla mimo nas jedna mlada dama, brzo zakoraknuh unatrag da je pustim proći i iskoristim tu priliku da umaknem.

Kamo sada, dok još moram čekati? Prazna džepa nisam mogao otići u kavanu, a nisam imao nikoga poznatog kome bih u to vrijeme mogao svratiti. Instinktivno se odvučem gore u grad, nastojeći da utrošim što više vremena idući od trga do »mitnice«, usput pročitam »Večernje novosti« koje su upravo izvjesili, siđem niz Ulicu Karla Johana, onda okrenem ravno i udarim prema Spasiteljevu groblju, gdje napokon nađoh jedno mirno mjestance na brežuljku pored kapelice. Tu sam sjedio u miru, sanjario na vlažnom zraku, drijemao i smrzavao se. Vrijeme je prolazilo. Je li to baš posve sigurno da je moj podlistak jedno malo remek-djelo nadahnute umjetnosti? Bog zna ne nalazi li se ovdje-ondje po koja pogreška! Ako je tako, na kraju mi ga još neće ni primiti, posve jednostavno, ni primiti! Možda je i srednje ruke, ili dapače loš; tko mi jamči da već u ovom času nije bačen u koš?... Mojega je pouzdanja nestalo, skočim i pojurim s groblja.

Dolje, u Ulici Akers, zavirio sam kroz prozor jednog dućana i opazio da je tek maločas prošlo podne. To me je učinilo još očajnijim, jer sam čvrsto vjerovao da je podne već odavna prošlo, a prije četiri sata nije imalo smisla da potražim urednika. Sudbina mog podlistka ispunila me mračnim slutnjama; što sam više o njemu mislio, to mi se činilo nevjerovatnijim da bih tako na brzinu mogao napisati nešto čestito. Pisao sam gotovo u snu, s grozničavim mozgom punim sanja. Naravno, prevario sam se i bio čitavog jutra kao izbezumljen, i to ni zbog čega! Naravno!... Brzo pođem uz Ulicu Ullevaals, blizu St.

Hanshaugena, dođem na otvorena polja, zatim u uske, čudnovate ulice kod pilana, preko gradilišta, dok se najednom nisam našao na poljskom puteljku kojemu nisam mogao dohledati kraja.

Ovdje se zaustavim i odlučim da se vratim. Bio sam zadihan od hodanja i vraćao sam se polako i potišteno. Sreo sam dva voza sijena; goniči su ležali na vozu i pjevali; obojica bijahu gologlavi i u obojice je bilo okruglo, bezbrižno lice. Naslućivao sam da će me nagovoriti, dobaciti mi kakvu primjedbu, ili učiniti kakvu šalu na moj račun. I doista, kad sam im bio posve blizu, jedan mi dovikne i upita me što to nosim pod pazuhom.

- Pokrivač za krevet - odgovorim.
- A koliko je sati? - upita on.
- Ne znam točno, ali mislim da će biti oko tri.

Na to se obojica nasmiju i potjeraju mimo mene. U tom času osjetim bol od udarca bičem na jednom uhu, a šešir mi poleti s glave; mladi me lopovi nisu mogli pustiti da prođem a da mi ne načine kakvu nepodopštinu. Malko oglušen, popipam se po glavi, potom potražim šešir, koji je pao na rub jarka, i nastavim put. Dolje u četvrti St. Hanshaugen sastadoh nekog čovjeka, od kojega saznah da je već prošlo četiri sata.

Prošlo četiri! Kazaljka je već pokazivala preko četiri. Zakoračim i stanem gotovo trčati u grad, savijem se i požurim u uredništvo. Možda je urednik već odavna bio ondje: onda je već izašao iz ureda. Naizmjenice sam hodao i trčao, spotaknuo se, bježao za kolima, sve pješake ostavio iza sebe, natjecao se s konjima, naprezao se kao lud da ne zakasnim. Kad sam došao do zgrade gdje je bilo uredništvo, u trku uletim u vežu, u četiri skoka uspnem se stubama i pokucam na vratima.

Nema odgovora.

Izašao je. Izašao je, pomislim. Uхватim za kvaku: vrata su otvorena. Pokucam još jednom i uđem unutra.

Urednik sjedi za svojim stolom, licem okrenut prema prozoru, u ruci mu pero spremno za pisanje. Pošto je cuo moj usopljen pozdrav, upola se okrene prema meni, zatrese glavom i reče:

- Još nisam dospio pročitati vaš članak.

Razveselilo me to što još nije pročitao, te rekoh:

- Razumije se, dragi gospodine, to mogu i misliti. Uostalom, i ne žuri se tako jako. Možda za nekoliko dana, ili...

- Da, da, ja ću već pogledati. Uostalom, imam vašu adresu, pa ću vam odmah javiti. Ja se nisam ni sjetio objasniti mu da više nemam nikakve adrese.

Audijencija je bila završena, i ja se poklonim, učinim korak unatrag i izađem. Nada je i opet usplamtjela u meni, još nije sve propalo, naprotiv - još sam mogao sve dobiti. Moj je mozak počeo i opet maštati o velikom nebeskom vijeću u kojem su maločas zaključili da ja moram zaslužiti, zaslužiti deset kruna za jedan podlistak...

Da samo nađem neko konačište! Razmišljao sam kamo bi bilo najbolje da se uvučem, i to me pitanje toliko zaokupilo da sam zastao nasred ulice. Zaboravio sam gdje sam, stajao sam kao znak opomene usred mora oko kojega bjesne i buče valovi. Raznosač novina gurne mi u ruke primjerak »Vikinga«. Baš je komičan, isuviše komičan!

Pogledam oko sebe i uplašim se: opet sam stajao pred Sembeovim dućanom.

Brzo se okrenem, sakrijem zamotak koliko je već bilo moguće, požurim niz Crkvenu ulicu smeten i plašeći se da me možda nije tkogod vidio iza izloga. Prošao sam pored Ingebreta i pored kazališta, zaokrenuo kod biljeternice i onda udario mimo tvrđave prema moru. Tu sam potražio jednu klupu i iznova stao mudrovati.

Gdje ću pod milim Bogom naći konačište? Zar nema baš nikakve rupe u koju bih se mogao zavući i provesti noć do jutra. Ponos mi brani da se vratim u svoj stari stan; ne pada mi na pamet da kršim riječ; ljutito odbijam od sebe tu misao i u duhu se nasmiješim pomislivši na mali crveni naslonjač. Asocijacijom misli nađem se najednom u sobi s dva prozora gdje sam nekada stanovao, u Ulici Haegdehaugen; na stolu stoji puna zdjela kruha s maslacem, kriške koje u ovom času mijenjaju oblik i postaju biftekom; prekrasan biftek, snježnobijeli ubrus, veliki komad kruha i srebrni pribor za jelo. Odjednom se otvore vrata, u sobu uđe moja gazdarica i, gle čuda, ponudi me čajem...

Tlapnje i glupi sni! Rekoh u sebi da će mi se opet zavrtjeti u glavi pojedem li nešto, da će mi i opet groznica prohujati mozgom i da ću

se morati boriti s istim napadajima ludila. Nisam podnosio nikakva jela, eto, takav sam ja, to je moja osobina, moja osebnost.

Možda se ipak dosjetim nečemu što se tiče konačišta, još prije nego zanoća. Ne žuri se; u najgorem slučaju mogu potražiti neko mjestance u šumi, cijela mi gradska okolica stoji na raspolaganju, a nije baš odviše studeno.

Preda mnom se pružalo more u svojoj teškoj tišini, brodovi i neotesane, širokokljune barke rezale su brazde po olovnastoj površini, pruge su se odbijale lijevo i desno od njih i klizile sve dalje, dok se jastučasto debeli dim dizao iz dimnjaka i strojeva i umorno prodirao kroz vlažni zrak. Nije bilo ni sunca, ni vjetra, drveće je iza mene bilo vlažno, a i klupa na kojoj sam sjedio bijaše hladna i klizava. Vrijeme je prolazilo, ja sam bio pospan i umoran, osjećao sam studen na leđima; malo zatim primijetim da mi se sklapaju oči. I ja sam ih sklopio...

Kad sam se opet probudio, bilo je sve oko mene tamno. Napola gluh i smrznut pograbio sam zamotak i dao se u trku. Da mi bude toplije, išao sam sve brže i brže, udarao rukom o ruku, toptao nogama iz kojih je nestalo već svakog osjećaja, i tako stigao gore do vatrogasne stražarnice. Bilo je devet sati, znači dakle da sam prilično dugo spavao.

Što da počnem? Negdje se ipak moram skloniti. Zastanem i bacim pogled na vatrogasnu stražamicu; pomislim da bih se možda mogao uvući u koji hodnik ako pričekam dok mi stražar okrene leđa. Uspnem se stubama u namjeri da se s čovjekom upustim u razgovor; on me pozdravi svojom sjekikom, čekajući što mu imam kazati. Ta uzdignuta sjekira, koje je oštrica bila okrenuta k meni, prođe mi kao hladan udarac kroz živce; zanijemjeh od straha pred tim naoružanim čovjekom i nehotice zakoračih unatrag. Ne velim mu ništa, samo se šuljam sve dalje od njega; a da to sakrijem, prođem rukom preko čela kao da sam nešto zaboravio, i brzo se udaljim. Kad sam se opet našao dolje na pločniku osjećao sam se spašen, kao da sam izmaknuo velikoj pogibelji. A onda požurim dalje.

Bilo mi je studeno, mučila me glad, postajalo mi je sve neugodnije i neugodnije i tako sam pošao Ulicom Karla Johana; kleo sam u sav glas, ne brinući se što me čuju svi prolaznici. Dolje, kod zgrade parlamenta, odmah kod prvog lava, sjetim se odjednom nekom

čudnom asocijacijom jednog mladog slikara, svoga znanca, mladog čovjeka kojega sam jednom u Tivoliju spasio od zaušnice i kasnije ga posjetio. Pucnem prstima i uputim se u Ulicu Tordenskjold, nađem vrata s posjetnicom C. Zacharias Bartel i pokucam.

On mi je sam otvorio vrata. Strašno je zaudarao po pivu i duhanu.

- Dobra večer! - rekoh.

- Dobra večer! Ah, to ste vi?! Ali do vraga, zašto tako kasno? Mogli ste doći dok je još bio dan. Onda sam naslikao još jedan sjenik i štošta promijenio. To morate pogledati po danu, sada ne bi imalo smisla.

- Pokažite mi ipak - rekoh; međutim, ni sam nisam znao o kojoj on to slici govori.

- Nemoguće, potpuno nemoguće! - odvrati on. - Sve će vam se pričinjati žutim. I onda još nešto... - On priđe sasvim k meni i šapće: - Večeras je kod mene jedna djevojka, pa bi bilo jako nezgodno.

- No, ako je tako, onda dakako o tome ne može biti ni govora.

Zaželim mu laku noć i odem.

Nije mi dakle preostalo ništa drugo nego da potražim u šumi neko zgodno mjestance. Samo da zemlja nije tako vlažna! Udarim po pokrivaču, već potpuno pomiren s mišlju da ću morati noćiti vani. Predugo sam se mučio nastojeći da nađem konačište u gradu, pa sam se već umorio i sve mi je dosadilo. Smatrao sam užitkom da se primirim, prepustim svojoj sudbini i vucaram ulicama bez ijedne misli u glavi. Pošao sam prema sveučilištu i ondje na satu vidio da je već prošlo deset, pa odande udarim u grad. Negdje u Ulici Haegdehaugen zaustavim se pred trgovinom s jelima u izlogu. Kraj okruglog hljeba ležala je mačka i spavala; odmah iza nje stajao je ćup s maslacem i nekoliko čaša s kašom. Časak sam stajao i gledao u ta jela, a kako nisam mogao ništa kupiti, okrenem se i nastavim svoj put. Polagano sam išao sve dalje i dalje, sat za satom, dok napokon ne stigoh u gradski bukvik.

Tu skrenem s puta i sjednem da se odmorim. Onda potražim zgodno mjestance, skupim nešto suvaraka i lišća, priredim ležaj na jednom humku, gdje nije bilo tako vlažno, potom otvorim zamotak i izvadim pokrivač. Od tog silnog hodanja bio sam posve iscrpljen i utučen, te se odmah spremih na spavanje. Dugo sam se okretao amo-tamo, dok se nisam dobro namjestio; malko me je boljelo uho,

nateklo je od udarca bičem, pa na njemu nisam mogao ležati. Izujem cipele i stavim ih pod glavu, a preko njih rasprostrem papir u koji su mi kod Semba bili zamotali pokrivač.

Svuda oko mene širila se uzvišena atmosfera mraka; sve je utihnulo, sve. Ali gore, u visini, šumio je vječni pjev, puhanje povjetarca, kao neko daleko, bezglasno zujanje koje nikad ne prestaje. Tako sam dugo osluškivao to neprekidno bolećivo zujanje da me je već počelo zbunjivati. To su zacijelo simfonije svjetova nada mnom, zvijezde pjevaju...

- Dovraga! - velim i glasno se nasmijem, da se ojuna- čim. - To su sove, prijeko u Kanaanu!

I ustadoh, pa ponovno legoh, a onda navukoh cipele i opet ustadoh, prošetah se malo u mraku i legoh nanovo, boreći se i trpeći od straha i bijesa sve do svanuća, i tek onda napokon padoh u san.

Kad sam otvorio oči, već je bio bijeli dan, i mislio sam da već mora biti podne. Obuo sam cipele, opet smotao pokrivač i vratio se u grad. Dan je i opet bio bez sunca, a ja sam prozebao kao pas; noge su mi kao odumrle, a oči mi stadoše suziti kao da ne podnose danje svjetlo.

Bila su tri sata poslijepodne. Glad me počela strašno mučiti, postao sam umoran, a s vremena na vrijeme hvatala me čak i nesvjestica. Zaokrenuo sam prema zalogajnici, pročitao izvješeni jelovnik i napadno slegnuo ramenima, kao da kuhana slanina nije za moj želudac. Odavde se uputim prema željezničkoj postaji.

Odjedanput osjetim čudnovatu omaglicu u glavi. Pošao sam dalje ne obazirući se na nju, ali ovoga puta bivalo mi je sve gore i gore, pa sam naposljetku na nekim stubama morao sjesti. Cijelo se moje biće izmijenilo, kao da je nešto u mojoj nutrini spuznulo u stranu, ili kao da se raz- derala kakva moždana opna. Nekoliko sam puta duboko udahnuo hvatajući zrak i, začuđen ovim što me snašlo, ostao sjediti. Nisam bio bez svijesti, jer sam sasvim jasno osjećao bol u uhu, a kad je prošao koji znanac, smjesta sam ga prepoznao, ustao i pozdravio.

Kakav se to bolni osjećaj pridružio ostalima? Je li to možda posljedica toga što sam spavao na goloj zemlji? Ili je možda zato što još nisam doručkovao? Ako se pravo uzme, ipak je besmisleno ovako živjeti, tako mi rana Kristovih! Ne znam što sam skrivio sudbini

da me tako progoni! Najednom mi padne na pamet da bi bilo najpametnije da postanem lopov, pa da s pokrivačem odem do »ujaka«. Mogao bih ga založiti za krunu, a to bi mi osiguralo tri dobra objeda. Tako bih se nekako održao dok se nešto ne nađe. A što se tiče Hansa Paulija, njemu bih već nešto nadrobio. I već sam bio na putu prema zalagaonici, ali se pred ulazom zaustavim, zatresem glavom kao da se ne mogu odlučiti, i onda se opet okrenem.

Što sam bio dalje od zalagaonice, to me je više veselilo što sam ostao pobjednikom u ovoj teškoj kušnji. Svijest da sam još uvijek čist i pošten prostruji mi glavom i ispuni me divnim osjećajem da sam čvrst karakter, da sam kao bijeli svjetionik usred uzburkanog ljudskog mora a ne podrtina kakvog broda koju valovi bacaju amo-tamo. Da založim tuđu stvar za jedan pišljivi objed, da se najedem i napijem, da dušu upropastim prvim zalogajem, da crnom mrljom uprskam poštenje, da postanem lopovom i zastidim se sam pred sobom - nikada! Nikada! To mi nije bila namjera, na to štoviše ni u jednom trenutku nisam pomislio. Nitko nije odgovoran za nekontrolirane misli što mu se vrzmaju glavom, a naročito ne onda kad ga muči strašna glavobolja i kad mrtav od umora nosi tuđi pokrivač pod pazuhom.

S vremenom će se već nešto naći! Pa tu je još onaj trgovac iz Ulice Gronland. Je li proteklo previše vremena otkako mu poslah svoju ponudu? Nije li svejedno hoću li prije ili kasnije povući za njegovu zvoncu, pa da me odbije. I uopće mu se nisam osobno predstavio. No ipak mogu pokušati, možda mi se ovog puta sreća nasmije; njezini su putevi gdjekad čudnovati. Uputim se dakle u Ulicu Gronland.

Posljednji trzaj što mi je projurio glavom jako me je umorio; išao sam sasvim polako i razmišljao što ću reći trgovcu. Možda je on dobar čovjek; bude li dobre volje, možda mi predujmi koju krunu a da ga za to i ne zamolim; takvim ljudima dolaze ponekad sjajne misli.

Ušuljam se u jednu vežu, pocrnim koljena na hlačama pljuvačkom, da izgledam nekako uredniji, položim pokrivač u tamni kut iza nekog sanduka, pođem ravno preko ulice i uđem u mali dućan.

Unutra sjedi čovjek i pravi tuljce od starih novina, umjesto vrećica.

- Mogu li razgovarati s gospodinom Christiejem? - zapitam.

- To sam ja - odgovori čovjek.

Aha! Meni je ime tako i tako, bio sam slobodan da mu pošaljem ponudu, pa sad ne znam kakav je odgovor.

Čovjek ponovi nekoliko puta moje ime i nasmije se.

- Sad ćete nešto vidjeti! - reče i izvadi iz prsnog džepa svoju ponudu. - Izvolite, gospodine, pogledati kako baratate s brojkama. Svoj ste list datirali godinom 1848. - I čovjek se nasmije iz puna grla.

- Razumije se da je to krivo - rekoh krzmajući - nepribranost, zabuna, moram priznati.

- Vidite, a ja trebam čovjeka koji se ne buni u brojkama - reče on. - Vrlo mi je žao, vaš je rukopis tako čitljiv, a i vaš list mi se svidio...

Pričekao sam koji trenutak. Ta nije to valjda njegova posljednja. A on se opet prihvati pravljenja svojih tuljaka.

- Tako mi je žao - rekoh - vrlo žao, ali to mi se više ne bi dogodilo, a i ova mala pogreška ne može značiti da sam potpuno nesposoban za knjigovodstvo.

- To ja uopće ne tvrdim - odgovori on - ali kod mene je značila tako mnogo da sam se smjesta odlučio za drugoga.

- Mjesto je dakle već popunjeno? - zapitam.

- Jest!

- Bože moj, onda više nemam što tražiti!

- Ne. Vrlo mi je žao, ali...

- Zbogom! - rekoh.

Sad me obuzeo neki divlji, brutalni bijes. Uzeo sam svoj svežanj iz veže, stisnuo zube i stao nasrtati na mirne prolaznike na pločniku, ne moleći ih za oprostjenje. Kad je neki gospodin stao i pozvao me na red zbog moga ponašanja, okrenuo sam se, zatulio mu tek jednu jedinu besmislenu riječ u uho, gurnuo mu stisnutu šaku pod nos i krenuo dalje; uhvatilo me nekakvo slijepo bjesnilo koje nisam mogao obuzdati. Gospodin je stao dozivati redara - ništa bolje u tom trenutku nego imati posla s kakvim stražarom! Namjerice usporim korake da me dostigne, ali nije došao. Je li to možda pametno, da se izjalove najmučniji, najozbiljniji pokušaji jednog čovjeka? Čemu sam napisao godinu 1848.? Što me se ticala ta prokleta godina? Sad moram gladovati i crijeva mi se svijaju kao crvi, a nigdje ne stoji napisano da cu do večera naći ma i koricu kruha. I što je bivalo kasnije, to sam se osjećao prazniji, duševno i tjelesno; svakog sam se dana upuštao u sve nečistije poslove. Lagao sam bez crvenila,

varao siromašne ljude za stanarinu, borio se dapače s lupeškim pobudama da prodam tuđi pokrivač - i sve to bez kajanja, mirne savjesti. Moja je duševnost stala gnjiti, u njoj niknuše crne gljive, šireći se sve dalje. A gore na nebu sjedi Bog, bdije nada mnom i pazi da se moja propast provede po svim pravilima, sigurno i polagano, pazeći da se ne izađe iz takta. U ponoru paklenom pak bježe vragovi i srde se što se tako dugo odupirem da počinim kakav velik zločin, neoprostiv grijeh, za koji me Bog u svojoj pravednosti mora baciti u bezdan pakleni...

Išao sam brzo, sve brže, onda odjednom zaokrenuo nalijevo i prispio uznojen i ljut u neko jarko osvijetljeno i lijepo dekorirano predvorje. Nisam stao ni na jednu sekundu, a čudno je uređenje predvorja tako brzo prodrlo u moju svijest; dok sam jurio uza stube, mojem pogledu nije umaknula ni jedna jedina sitnica na vratima, ukrasima, podu, sve je to stajalo jasno preda mnom. Na drugom katu snažno povučem za zvonce. Zašto sam stao baš na drugom katu? Zašto sam povukao baš za ovo zvonce, koje je najdalje od stubišta?

Mlada dama u sivoj, crno obrubljenoj haljini otvori mi vrata; trenutak me je začuđeno promatrala, a onda je zatresla glavom i rekla:

- Ne, danas nemamo ništa. - I učini kretnju kao da će zatvoriti vrata.

Zašto sam se u takvo što upustio s tom ženom? Ona me očigledno smatra prosjakom. Odjednom se ohladim, osjetim se smirenim. Skinem šešir, s poštovanjem se naklonim, kao da nisam čuo što je kazala, i izgovorim jako uljudno:

- Oprostite, gospođice, što sam tako jako pozvonio; nisam znao da imate tako jako zvonce. Stanuje li ovdje bolestan gospodin koji je u novinama oglasio da treba čovjeka koji bi ga vozio u kolicima?

Ona je koji trenutak nepomično stajala i razmišljala o toj mojoj laži. Činilo se da se njezin sud o meni pokolebao.

- Ne - reče naposljetku - tu nema nikakvog bolesnog gospodina

- Ne? Onako, postariji? Voziti dva sata dnevno. Četrdeset orea po satu.

- Ne.

- Onda još jednom molim za oprostjenje - rekoh; možda stanuje na prvom katu. Za svaki slučaj preporučujem jednog čovjeka, moga znanca, za kojega garantiram. Ja sam iz porodice Wedel-Jarlsberg. - Naklonim se još jednom i odem. Mlada je dama pocrvenjela, od

zabune se nije mogla ni maknuti, nego je ostala stajati na vratima i gledati za mnom dok sam silazio stubama.

Meni se opet vrati mir i u glavi mi je postalo posve jasno. Ženine riječi da mi danas ne može dati ništa djelovale su na mene kao hladan tuš. Zar je već tako daleko došlo da svatko smije pomisliti: Evo, ide prosjak, jedan od onih kojima se daje jelo kroz vrata na hodniku.

U Ulici Moller stanem pred jednom kućom i udahnem miris pečena mesa; već sam stavio ruku na kvaku i bez razmišljanja htio ući, ali se u posljednji čas osvijestim i nastavim svoj put. Dođem blizu tržnice, da potražim klupu i da se odmorim, ali na svakoj je netko sjedio. Uzalud sam obišao skroz oko crkve - ni jednog mjesta za sjesti. Naravno, rekoh ljutito sam sebi, naravno, naravno! I opet odem. Kod ugla tržnice svratim do vodoskoka, popijem nekoliko gutljaja vode i pođem, vukući noge kao da su od olova. Pred svakim sam izlogom dugo stajao i gledao za svakim kolima koja su se provezla mimo mene.

Uglavi sam osjećao vrućinu, a u sljepoočicama mi je čudno udaralo; voda koju sam popio nije mi pomogla, nego mi je po njoj postalo samo mučno. Tako sam stigao na Spasiteljevo groblje. Sjeo sam, naslonio laktove na koljena, a glavu podupro rukama. U tako zgurenom položaju osjećao sam se posve ugodno i nisam više osjećao izjedanje u prsima.

Na granitnoj ploči pored mene ležao je klesar na trbuhu i urezivao natpis; imao je plave naočale i podsjetio me na znanca na kojega sam gotovo već zaboravio, bankovnog namještenika, kojega sam još prije nekog vremena viđao u kavani »Oplandske«.

Samo da otjeram taj stid od sebe, pa da se obratim njemu! Da mu otvoreno kažem istinu, da mi sad ide vrlo slabo i da mi je to životarenje došlo već do grla! Mogu mu dati i pretplatnički blok za brijanje... Vrag odnio i pretplatnički blok za brijanje! Kartice u vrijednosti od jedne krune! I nervozno posegnem za tim blagom. Ne našavši ih dovoljno brzo, skočim uznemireno. Onda ih sav znojan od straha napokon nađem na dnu prsnog džepa s drugim čistim i ispisanim papirima bez vrijednosti. Nekoliko puta prebrojim tih šest listića, i to najprije od sprijeda prema straga, pa obratno; za mene oni nisu imali više nikakve vrijednosti; zar ne mogu ostati da se i ne

brijem? Tako bih došao do polukrunke, do bijele polukrunke u srebru iz rudnika Kongsberg! Banka se zatvara u šest sati, a između sedam i osam mogu pričekati tog svog čovjeka pred kavanom »Oplandske«.

Dugo sam sjedio veseleći se toj misli. Vrijeme je prolazilo. U krošnjama kestenova šumio je vjetar, dan se primicao kraju. Nije li ipak nedostojno mene da dođem sa šest listića k mladiću koji je namješten u banci? Možda on ima u svom džepu dva čitava pretplatnička bloka za brijanje, s mnogo čišćim i finijim listićima od mojih? Tko zna? I pretražio sam sve džepove ne bih li našao možda još što drugo, da mu pridodam, ali nisam našao ništa. Da mu ponudim svoju kravatu? Posve lako mogu biti i bez nje, naročito kad kaput čvrsto zakopčam, a to ionako moram činiti, jer nemam prsluka. Odvežem dakle kravatu, široku vrpcu koja mi je pokrivala polovicu prsa, brižno je očistim i smotam zajedno s blokom za brijanje u komad bijelog pisaćeg papira. Zatim napustim groblje i uputim se prema kavani.

Ura na vijećnici pokazivala je sedam sati. Zadržavao sam se u blizini kavane, prolazio gore-dolje pored željezne ograde i oštro promatrao sve one koji su dolazili i odlazili. Napokon, oko osam sati, opazim mladog čovjeka kako svjež i elegantan ide ulicom prema kavani. Kad sam ga spazio, srce mi zakuca brzo kao u ptice i ja bez riječi pozdrava nasrnem na njega.

- Jednu polukrunku, stari druže! - navalim sasvim drsko - ovdje imate protuvrijednost... - i pri tom mu gurnem u ruku zamotak.

- Nemam - odgovori on - bogami, nemam! - I pri tome iskrene svoj novčanik pred mojim ocima. Sinoć sam lumpao i ostao bez para; vjerujte mi, nemam ništa.

- Nemojte, dragi, valjda će biti tako - na to ću ja, pokazujući da mu vjerujem; pa nije imao razloga da zbog takve sitnice laže. Pričinilo mi se čak da su mu se modre oci orosile dok je tražio po džepovima i ništa nije nalazio. Zakoraknem da ću otići i velim mu:

- Oprostite, u trenutačnoj sam oskudici.

Već sam poodmakao komad puta, kad me on zazva natrag - radi zamotka.

- Zadržite to, samo zadržite! - odgovorim mu - neka vam ostane! To su samo malenkosti... ništa... po prilici sve što imam! - Bio sam

dirnut svojim vlastitim riječima; one su tako neutješno zvučale u sumračnoj večeri, da sam zaplakao.

Vjetar je zapuhao jače, oblaci su se divlje gonili nebom, a u mraku koji se spuštao postajalo je sve hladnije. Plakao sam cijelom ulicom; obuzelo me smilovanje prema samome sebi, pa sam bez prestanka ponavljao nekoliko riječi, usklik koji mi je uvijek iznova izmamljivao suze koje jedva što su prestale: O Bože, kako boli! O Bože, kako boli!

Prođe sat - prođe polagano i tromo. Neko sam se vrijeme zadržao u Ulici Torv, sjedio na kućnim pragovima, šuljao se u veže kad bi netko prolazio mimo, i bez misli buljio u sjajno rasvijetljene trgovine, u kojima su ljudi rukovali novcem i robom; napokon sam za nekakvom hrpom dasaka između crkve i tržnice našao miran kutić.

Ne, danas više ne mogu u šumu, pa dogodilo se što mu drago; nemam više ni snage, a i put je predalek. Htio sam provesti noć onako kako bude i ostati gdje sam i bio; bude li hladno, mogu šetati oko crkve; neću više mnogo promišljati. Tako sam se naslonio i zadrijemao.

Uokolo je zanijemjela buka, trgovine su se zatvorile i sve sam rjeđe čuo korake prolaznika. Malo-pomalo ugasila su se svjetla na svim prozorima...

Otvorio sam oči i opazio nekakvu spodobu pred sobom; po svijetlim gumbima odmah naslutim da je to stražar; lica mu nisam mogao razabrati.

- Dobra večer! - reče on.

- Dobra večer! - odgovorim i prestrašim se. Zbunjeno ustanem. On je stajao nepomično preda mnom.

- Gdje stanujete? - zapita.

Iz običaja i bez duga razmišljanja rekoh mu svoju staru adresu, malu mansardnu sobicu iz koje sam jučer iselio.

On je još uvijek stajao preda mnom.

- Jesam li počinio kakvo zlo? - upitam plaho.

- Ne, dapače! - odgovori mi on. - Ali bi svakako bilo bolje da pođete kući, ovdje je hladno spavati.

- Jest, istina je. Osjećam da zbilja postaje hladno.

I poželjivši mu laku noć, instinktivno udarim prema svom nekadašnjem stanu. Budem li dovoljno oprezan, mogao bih dospjeti

gore a da me nitko ne primijeti; od posljednjeg kata do mansarde ima svega osam stuba, a samo dvije posljednje škrife.

Na dnu stubišta izujem cipele i počnem se uspinjati. Posvuda tišina; u drugom katu začujem udaranje sata; jedno je dijete tiho plakalo i to je bilo sve. Napokon nađem svoja vrata, podignem ih malko na šarkama, otvorim ih po staroj navici bez ključa, uđem u sobu i zatvorim nečujno vrata za sobom.

Sve je bilo onako kako sam ostavio; zavjese su pomaknute na stranu, a krevet stoji prazan; na stolu je nešto bijelo, zacijelo moja cedulja za gazdaricu; nije dakle ni dolazila otkako sam otišao. Popipam tu bijelu mrlju na stolu i na svoje veliko iznenađenje osjetim da je to list. Odnese ga do prozora i, koliko sam u tami mogao, stanem odgonetati nečitljivo napisana slova, te napokon prepoznam svoje vlastito ime. Aha, pomislim, to je odgovor od gazdarice! Zabranjuje mi da prekoračim prag, kad mi padne na pamet da se opet vratim!

I polagano, sasvim polagano napustim sobu. U jednoj ruci nosim cipele, u drugoj list, a ispod ruke pokrivač. Stisnem zube i na prstima se spustim niza škripave stube. Sretno sam stigao dolje i opet stajao pred kućnim vratima.

Tu navučem cipele, mučeći se s time prilično dugo, i pošto sam ih obukao posjedim još koji trenutak; kad sam bio gotov, zagledah se bez misli preda se, držeći list u ruci.

Naposljetku ustanem i pođem.

Gore na ulici zatreperi žuto svjetlo plinske svjetiljke.

Zakoračim prema svjetlu, naslonim zamotak o stup svjetiljke i otvorim list - sve to vrlo polagano.

Kao da mi je zraka svjetla udarila u prsa; čujem kako mi se iz njih izvinuo tihi zvuk, besmisleni poklik radosti: pismo je bilo od urednika, moj je podlistak primljen i upravo se slaže! »Nekoliko malih promjena... nekoliko pravopisnih pogrešaka... napisano s mnogo talenta... sutra će biti objavljeno... deset kruna...«

Nasmijem se i zaplačem, velikim koracima zagrabim niz ulicu, zaustavim se, padnem na koljena i slatko se zakunem u veličanstvenu modrinu. I sati su prolazili.

Cijelu noć, dok nije svanulo jutro, pjevao sam po ulicama i lud od veselja ponavljao bez prekida: Napisano s mnogo talenta, dakle

malo remek-djelo, djelo majstora. I deset kruna!

Drugi dio

Nekoliko tjedana nakon toga bio sam jedne večeri vani. Opet sam bio na jednom groblju i napisao članak za novine; dok sam bio zaokupljen njime, došlo je i deset sati, spustio se mrak i grobljanska vrata morala su se zatvoriti. Bio sam gladan, vrlo gladan; deset kruna doteklo je samo za kratko vrijeme; sad već dva-tri dana nisam ništa jeo i osjećao sam umor i iscrpljenost od pisanja olovkom. U džepu sam imao nekakav nožić i svezanj ključeva, ali ni prebite pare.

Kad su se grobljanska vrata zatvorila, trebao sam zapravo poći kući, ali iz nekog instinktivnog straha prema sobi u kojoj je bilo prazno i hladno zatumarah dalje mimo vijećnice, siđoh prema moru sve do neke klupe na željezničkom mostu, gdje sjedoh.

U tom me času nije mučila baš nikakva tužna misao, zaboravio sam na svoju nevolju i osjećao se spokojno pri pogledu na more, koje se tu mirno i lijepo steralo u polutami. Po staroj sam se navici htio razonoditi čitanjem članka, koji se mojem izmučenom mozgu činio najboljim što sam dotad napisao. Izvukao sam rukopis iz džepa, prinio ga sasvim do očiju, kako bih mogao čitati, i preletio jednu stranicu za drugom. Oko mene je bila duboka tišina; more se prostrlo kao modri sedef, a male su ptice lijetale bez glasa nada mnom. Nešto dalje stražario je redar, inače nije bilo ni žive duše i čitava je luka utonula u duboku tišinu.

Još jednom sam pregledao svoju imovinu: džepni nožić, svežanj ključeva, ali ni novčića. Opet sam segnuo u džep i izvukao papire. To sam učinio sasvim mehanički i nesvjesno. Izabrao sam jedan neispisani papir i - bogzna otkud mi je došla ta misao - napravio zamotak, oprezno ga zatvorio, kao da je pun, i bacio ga daleko na pločnik; vjetar ga je odnio još dalje, a onda se papir smirio.

Najednom je na me počela djelovati glad. Gledao sam u bijeli, papirnati zamotak kao da je krcat srebrnim novcem i silom se htjedoh uvjeriti da uistinu ima nešto u njemu. Trudio sam se da pogodim svotu - pogodim li pravo, ona je moja! Zamišljao sam na dnu male, lijepe komade po deset orea, a gore debele krune - cijeli zamotak pun novaca! Gledao sam u njega širom otvorenih očiju i sam sam sebe nagovarao da ga ukradem.

Odjednom začujem kako kašlje stražar - kako mi je samo moglo pasti na pamet da i ja učinim to isto. Ustao sam s klupe i zakašljao, ponovio to tri puta uzastopce, da bi on čuo. Kako li će se nasamariti s tim zamotkom ako dođe ovamo! Veselio sam se toj lupeštini, zadovoljno trljao ruke i sjeo natrag na klupu. Al će spustiti nos kad vidi kako se nasamario, pas stražarski! Ova deranska nepodopština činila mi se kao nešto zbog čega bih se mogao naći u posljednjem krugu pakla. Od gladi sam bio pijan, glad me opila!

Za nekoliko trenutaka došao je stražar. Ogledavao se na sve strane, zveckajući željezom okovanim cipelama po pločniku. Išao je polagano - ta imao je cijelu noć pred sobom. Zamotak nije opazio tako dugo dok se nije našao tik pred njim. Tada se zaustavio i uzeo ga promatrati. Ovako čist i bijel, izgleda mu dragocjen; možda kakva mala svotica, hm, nekoliko srebrnjaka?... On ga digne. Hm!? Lako je, vrlo lako. Možda samo kakvo skupocjeno pero, nakit za šešir... I oprezno ga otvori svojim velikim šapama te pogleda unutra. A ja sam se smijao, smijao i lupao po koljenima, smijao se kao luđak. Ni najtiši zvuk nije izašao iz mojega grla; moj je smijeh bio tih i sušičav, iskren kao suze...

Tada se opet začulo zveketanje po pločniku i stražar je otišao preko mosta. Sjedio sam tu sa suzama u očima i udisao zrak, gotovo obeznanjen od grozničave veselosti. Stao sam glasno govoriti, pričao sebi o tom papirnatom zamotku, oponašao kretnje jadnog stražara, zavirio u praznu šaku i s uživanjem ponavljao: - Kašljao je kad ga je odbacio! - A onda se tim riječima pridružiše nove, impulzivnije, pa preokrenuše čitavu rečenicu te je ona sada završavala riječju »kašljuc«.

Tako sam u nedogled varirao tu rečenicu, i već je bila kasna večer kad je moje veselosti nestalo. Zatim se spusti na me sanjarski mir, nekakav ugodan umor kojem se nisam mogao oduprijeti. Postalo je mračnije, laganije povjetarac mreškao površinu sedefastog mora. Brodovi sa svojim u nebo uperenim jarbolima i crnim hrptenja- čama izgledali su kao neke šutljive grdosije, čekajući me nakostriješenih čekinja. Više nisam osjećao nikakve boli: otupjela je od gladi. Umjesto toga osjećao sam se nekako ugodno praznim, netaknutim od svega što je oko mene, i bio sam veseo što me nitko ne vidi. Položio sam noge na klupu i naslonio se: tako sam najbolje mogao

uživati u svojoj odijeljenosti. Na mojoj duši nije bilo ni oblačka, i koliko sam se god mogao domisliti - nikakve neugodno - sti, nikakve radosti, nikakve želje. Ležao sam otvorenih očiju u nekom stanju samoopojnosti - tako sam se osjećao daleko od svega.

Još uvijek ni glasa, da me zbuni; ta blaga tama oko mene sakrila je svemir i zakopala me u dubine mira - samo je prazno šuštanje tišine zujalo u mojim ušima. I samo će me ove mrke grdosije privući k sebi kad se nad more spusti noć, i nosit će me u strane, daleke zemlje u kojima nema nesretnih ljudi. I ponijet će me u dvorac princeze Ylajali, gdje čekaju na me neslućene krasote, veće od svih ljudskih krasota. A ona će sama sjediti u raskošnoj dvorani, gdje je sve od ametista, na prijestolju od žutih ruža, i pružit će mi ruku kad uđem, pozdraviti me i poželjati mi dobrodošlicu kad joj se približim i padnem pred njom na koljena: - Dobro mi došao u moju zemlju, viteže! Već dvadeset ljeta čekam na te, zovem te u svim zvjezdanim noćima, i kad si ti jadikovao, ja sam plakala ovdje, a kad si spavao, prikazivao si mi se u najljepšim snima!... I lijepa me Ylajali uzima za ruku, ide sa mnom i vodi me beskrajnim dvoranama po kojima mi silno mnoštvo dovikuje »Živio!« - vodi me svijetlim vrtovima u kojima se šali i igra tri stotine mladih djevojaka, a onda me dovodi u jednu drugu dvoranu, gdje sve blista od najčišćeg smaragda. Ovdje sja sunce, kroz trijemove i dvorane odjekuju zvuci nevidljivih zborova i struje opojni mirisi. Držim njezinu ruku u svojoj, osjećam kako mi čar te neizmjerne raskoši prodire u krv; svojom rukom obuhvaćam njezine bokove, a ona mi šapuće: »Ne ovdje, hajdemo još malo dalje!« - i mi ulazimo u crvenu dvoranu, gdje je sve od rubina, gdje se sve cakli od sjaja, i tu klonem na tle. Osjećam samo kako me grle njezine ruke, njezin mi dah struji u lice i ona mi šapće: »Dobro mi došao, dragi! Poljubi me!... Poljubi me!... Jače... jače...«

Ležeći tako na klupi, vidim zvijezde pred očima, i misli mi uroniše u bujicu svjetlosti...

Zatim sam pao u san, a probudio me stražar. Sjeo sam, nemilosrdno dozvan u život, u ljudsku bijedu. Prvi moj osjećaj bio je neko tupo čuđenje, jer sam se našao pred otvorenim nebom; ali me odmah, umjesto čuđenja, obuzme gorka tuga; umalo ne zaplakah od bola što sam još na životu! Dok sam ja spavao, bila se spustila kiša, pa mi je odijelo bilo promočeno i osjećao sam ledenu studen u svim

udovima. Mrak se zgusnuo, ali, napregnuvši oči, mogao sam razabrati obličje stražara koji je stajao preda mnom.

- Ta...ko - reče on - a sad ustanite!

Odmah sam ustao, a da mi je zapovjedio da legnem, ja bih ga isto tako poslušao. Bio sam vrlo potišten i bez snage, a k tome se još, baš u istome trenutku, opet javila glad.

- Pričekajte! - vikne za mnom stražar i kao za sebe nadoveže: - Glupan je zaboravio šešir! - A onda mi reče: - Ta...ko, no, sad možete ići!

- Meni se također pričinilo kao da... kao da sam nešto zaboravio - promucam nesvjesno.

- Hvala. Laku noć!

Teturao sam dalje.

Da imam makar mali komadić kruha! Mali, slatki raženi hljepčić, da ga u hodu grickam! Zamislio sam odmah i određenu vrstu raženog kruha koji sam htio grickati. Bio sam strašno gladan, zazivao smrt, postao sentimentaln i plakao. Mojoj nevolji nema kraja! Odjedanput sam zastao nasred ceste, lupio nogama o zemlju i glasno opsovao. Kako me je ono stražar nazvao? Glupan?! Ja ću mu već pokazati što znači nazivati mene glupanom! Potom se okrenem i otrčim natrag. U meni je sve kipjelo od jada. Dolje na cesti spotaknuo sam se i pao; to me nije smetalo - skočio sam na noge i trčao dalje. Međutim, kad sam stigao do željezničkog mosta, bio sam već toliko umoran da više nisam bio kadar trčati sve do mosta; a i moja se ljutina već bila ohladila. Napokon sam stao i udahnuo zraka. Nije li, na kraju krajeva, sasvim svejedno što mi je rekao stražar?

- Jest, ali ipak ne mogu svašta dopustiti! – Svakako - prekinem se - no on ne zna bolje! - I ta mi je isprika bila dovoljna, pa sam je još dva puta ponovio: on ne zna bolje! I onda sam se okrenuo i vratio natrag.

Bože moj, što ti sve ne pada na um! - mislio sam ljutito - te ja usred mrkle noći moram bježati kao luđak preko uličnoga blata! Glad me je izjedala i nije mi ni časka davala mira. Gutao sam slinu, da se makar tako nasitim, činilo mi se da i to pomaže. Već četiri tjedna jedem veoma slabo, pa kakvo čudo što su moje snage u posljednje vrijeme vidno smalaksale. Kad sam još bio toliko sretan da sam na ovaj ili onaj način zarađivao po pet kruna, taj mi novac nikada nije dotekao

tako dugo da se oporavim, pa me je to vječno gladovanje potpuno skršilo. Najgore mi je bilo u leđima i ramenima: svrdlanje u prsima mogao sam na trenutak umiriti tako da jako zakašljem ili da hodam sasvim pognuto, ali ramenima i leđima nikako nisam znao pomoći. Zašto baš meni nikako da zasja sunce? Nemam li ja jednako pravo na život kao i svatko drugi, kao antikvar Pascha ili otpremnik Hennechen? Zar nisu moja ramena kao u diva i nemam li dvije snažne ruke kojima mogu ma što raditi; ta zar nisam u Ulici Mpler tražio mjesto drvosječe, samo da privredim za kruh svagdašnji? Zar sam možda lijen? Nisam li se trudio da nađem mjesto, slušao predavanja, pisao članke za novine, i danju i noću radio i čitao kao lud? Nisam li živio kao škrtac, jeo kruh i mlijeko kad sam imao mnogo, a samo kruh kad sam imao malo, i gladovao kad nisam imao ništa? Zar sam možda stanovao u hotelu, ili sam možda imao nekoliko soba u prvom katu? Eto, stanujem u nekakvoj rupi iz koje je i sam Bog zajedno s ljudima pobjegao prošle zime, jer je u nju padao snijeg. Sve mi je to posve nerazumljivo!

O tome sam eto razmišljao vraćajući se, bez trunka zlobe ili zavisti ili gorčine u mislima.

Stao sam pred nekom trgovinom boja i zagledao se kroz prozor; pokušao sam pročitati natpise na nekoliko čvrsto zatvorenih kutija, ali je bilo previše mračno. Ljut na sama sebe zbog toga i gotovo bijesan što ne mogu otkriti što sadrže te kutije, čvrsto sam kucnuo po staklu i pošao dalje. Gore na ulici opazim stražara. Ubrzam korake, stanem posve do njega i dobacim mu bez ikakva povoda:

- Deset je sati.
- Nije, nego dva - odgovori on i napravi začuđeno lice.
- Nije dva, nego deset - velim ja. - Baš je deset.

I sav se tresući od srdžbe, napravim još nekoliko koraka, stisnem šake i promrsim:

- Čujete li! Znete li vi da je deset sati?!

On je časak promišljao, promatrao me, začuđeno buljio u me i naposljetku rekao sasvim mirno:

- U svakom je slučaju vrijeme da odete kući. Da ja pođem s vama?

Ta me ljubaznost razoružala; osjećao sam kako mi suze naviru na oči, te brzo rekoh:

- Ne, hvala!... Ja sam samo predugo lumpao... u kavani... najljepša hvala!

I kad sam zakoračio da pođem, on dodirne rukom svoju kacigu u znak pozdrava. Ta me njegova ljubaznost još više svladala, te mi je došlo da zaplačem što nemam pet kruna koje bih mu tako rado dao. Stao sam i gledao za njim kad se polako udaljio, lupio se po čelu i plakao to jače što se on više udaljavao. Psovao sam samoga sebe zbog svog siromaštva, iznalazio kojekakve psovke, pogrdna imena, ružne riječi, kojima sam se onda obasuo. Tako je to išlo sve dotle dok nisam došao nadomak svoje kuće. Došavši pred kućna vrata, opazim da sam izgubio ključ.

Ta, dakako! - rekoh ogorčeno, zašto da ne izgubim ključ? Stanujem tu u dvorištu, gdje su dolje staje, a gore limarija; vrata se noću zatvaraju i nitko ih, nitko ne može otvoriti - pa zašto da onda ne izgubim ključ? Mokar sam kao pas, malko gladan, sasvim malčice gladan, a u koljenima do smiješnosti umoran - pa zašto da ga ne izgubim? Štoviše, zašto nije čitava kuća jednostavno nestala, kad sam ja došao i hoću ući?... I, otvrdnuo od gladi i propalosti, sam sam se sebi nasmijao.

Čuo sam kako u staji udaraju konj i i mogao sam dogledati svoj prozor; ali vrata nisam mogao otvoriti, nisam mogao ući. Umoran i ogorčen, odlučim se vratiti na most i potražiti ključ.

Opet je počelo kišiti i već sam osjećao kako mi voda prodire na leđima do gole kože. Kod vijećnice padne mi na pamet jedna divna misao: zamolit ću policiju da mi otvori vrata. Smjesta sam se obratio jednom stražaru i toplo ga zamolio neka pođe sa mnom i, ako može, otvori mi vrata.

Jest, da može, ali on ne može; nema on ključeva. Policijski ključevi nisu ovdje, oni su u kriminalističkom odjelu.

- Što ću sada?

- Pa razumije se, u hotel i spavati!

- Ali u hotel ne mogu, nemam novaca. Dugo sam lumpao... u kavani... znate!...

Neko smo vrijeme stajali na stubama ispred vijećnice. On je razmišljao što će sa mnom. Kiša je lijevala.

- Pođite unutra do dežurnog i kažite mu da ste bez krova - reče.

Bez krova? To mi još nije palo na pamet. Jest, do vraga, to je dobra ideja! I odmah sam zahvalio stražaru za tu izvrsnu misao.

- Da li da samo jednostavno uđem unutra i velim da sam bez krova?

- Samo jednostavno!...

- Vaše ime? - upita me dežurni.

- Tangen... Andreas Tangen.

Ne znam zašto sam lagao. Moje su misli polijetale kao lude, te sam se dosjećao i više no što je trebalo; ovo mi je strano ime palo u jednom času na um i ja sam ga izgovorio bez ikakve proračunatosti. Lagao sam bez potrebe.

- Zanimanje?

To je značilo dati maha svojoj mašti. Hm, zanimanje!? Kakvo je bilo moje zanimanje? Najprije sam htio kazati da sam limar, ali sam uzeo ime koje nema baš svaki limar, a osim toga nosio sam i naočale. Učini mi se najzgodnije da budem drzak. Stupim korak naprijed i izgovorim čvrsto i svečano:

- Novinar.

Službujući se trgne prije no što je zapisao, a ja sam pred ogradom stajao velik, kao kakav državni savjetnik koji je ostao bez krova. Nije pobudilo nikakve sumnje što sam otezao s odgovorom. Pa kako bi i pobudilo - novinar kod vijećnice, bez krova nad glavom!

- Kod kojih ste novina, gospodine Tangen?

- Kod »Jutarnjih novina« - rekoh. - Na žalost, večeras sam malo predugo lumpao...

- Ah, to nećemo ni spominjati! - prekine me on i nastavi smiješeći se: - Kad mladež malko prolumpa... posve razumljivo... - I, okrenuvši se prema jednom stražaru, pošto je ustao i uljudno mi se naklonio, reče: - Povedite gospodina gore, u rezervirano odjeljenje. Laku noć!

Hladan mi je znoj oblio leđa, bio sam drzak i stisnuo šake, da budem tvrd. Samo da nisam umiješao »Jutarnje novine«! Znao sam da će urednik Friele škripati zubima od bijesa, a kad je u bravi škljocnuo ključ, taj me je zvuk podsjetio upravo na to.

- Plin gori deset minuta - rekao je stražar još na vratima.

- Zatim će se ugasiti?

- Zatim će se ugasiti.

Sjeo sam na krevet i slušao kako se okrenuo ključ u bravi. Svijetla je ćelija izgledala tako ljubazno, osjećao sam se udobno i s uživanjem slušao kako pada kiša. Nisam želio ništa drugo nego da imam tako malu udobnu ćeliju. Moje je zadovoljstvo iz trenutka u trenutak postajalo sve veće. Sa šešikom u ruci i pogleda upravljen na plinski plamičak sjeo sam na rub kreveta i morao misliti na pojedine trenutke u tom svom susretu s policijom. Prvo: kako sam to samo izveo! Novinar Tangen, je li? I onda »Jutarnje novine«! Kako sam samo pogodio čovjeka u srce s tim »Jutarnjim novinama«! To nećemo ni spominjati, zar ne? Do dva sata bio sam u večernjem odijelu u Stiftsgaardenu, a ključ i novčanik s nekoliko stotina kruna ostavio kod sam kuće! Povedite gospodina gore, u rezervirano odjeljenje...

Najednom se ugasi plin, tako čudnovato nenadano, bez nestajanja i drhturenja. Sjedio sam u dubokom mraku: nisam vidio ni svoje ruke, ni bijele zidove, ništa. Ne preostaje mi ništa drugo nego da spavam. I svukao sam se.

Ali nisam bio pospan i nisam mogao spavati. Neko sam vrijeme ležao i buljio u tamu, u tu debelu masu tame koja nije imala dna, a to nikako nisam mogao pojmiti. Moje misli nisu to mogle obuhvatiti. Bilo je tako neizmjereno, tako beskrajno tamno da me je to počelo tištati. Zatvorio sam oči, počeo u pola glasa pjevušiti, bacati se amo-tamo po drvenoj postelji, da se rastresem, ali bez uspjeha. Mrak je uhvatio moje misli i nije me puštao ni na trenutak na miru. Da se i sam rasplinem u tami i postanem s njome jedno? Uspravio sam se u krevetu i protegnuo ruke.

Moja je nervoza sve više rasla, ma koliko da sam se borio protiv nje - ništa nije koristilo. Mozak su mi obuze - la najčudnovatija maštanja, pjevušio sam sebi uspavanke i znojio se od napora da se umirim. Buljio sam u tu tamu - i doista, u čitavom životu nisam vidio takve tame, takvog mraka. Bez sumnje, to je neka osobita vrsta tame, neki strašan prirodni element kojega do sada još nitko nije zapazio. Zabavljale su me najsmješnije misli, a istovremeno sve me plašilo. Mala rupa koju sam našao pipajući prstima po zidu, pukotina što je vjerojatno ostala od nekog čavla, mučila me mišlju nije li to možda kakav znak na zidu. Dobro sam je opipao, nekoliko puta puhnuo u nju i pokušao izmjeriti njezinu dubinu. To nikako ne može biti

nekakva nedužna rupa, nikako! To je nekakva tajanstvena škulja koje se moram čuvati. I obuzet mislima o toj rupi, sav izvan sebe od straha i radoznalosti, naposljetku sam morao ustati s kreveta i potražiti svoj nožić, da se osvjedočim i izmjerim dubinu, ne doseže li ona možda do druge ćelije.

Onda sam opet legao, da pokušam ne bih li možda ipak mogao zaspati, ali zapravo jedino zato da se i nadalje borim s tamom. Kiša je bila prestala, više se nije čuo nikakav zvuk. Još sam neko vrijeme osluškivao korake na ulici i tako dugo nisam bio miran dok nisam čuo kako mimo moje ćelije ide neki prolaznik. Sudeći po koraku, bio je stražar. Zatim sam nekoliko puta uzastopce pucnuo prstima i nasmijao se. Do vraga! Ha! - Uobražavao sam da sam pronašao novu riječ. Uspravio sam se u krevetu i rekao: - Ove riječi nema u jeziku, dakle ja sam je pronašao: Kuboaa. Ta je riječ sastavljena od slova i glasova baš kao i svaka druga riječ... zaboga, čovječe, pa ti si pronašao novu riječ... Kuboaa... gramatički vrlo važnu...

Sjedio sam otvorenih očiju, začuđen nad tim svojim pronalaskom, smijući se od veselja. Tada sam stao šaptati: mogao bi tkogod prisluškovati, a ja sam odlučio da svoj pronalazak držim u tajnosti. Obuzela me neka vesela bezumnost od gladi, osjećao sam se prazan i bez bola, a moje su se misli raspojasale. Savjetovao sam se sam sa sobom. U najčudnovatijim skokovima misli pokušavao sam pronaći značenje svojoj novoj riječi. Ona ne treba značiti ni Bog, ni Tivoli park, a tko je i rekao da ona mora značiti zvjerinjak? Kad dobro promislim, potpuno je nepotrebno da znači lokot ili izlazak sunca. Za takvu riječ naći smisao, odgovarajuće značenje, to ne može biti teško. Počekat ću, doći će to kasnije samo od sebe. U međuvremenu mogao bih i spavati.

Legao sam na drvenu dasku i smijao se, ali nisam rekao ništa - ni za, ni protiv. Prošlo je nekoliko minuta, i ja sam opet postao nervozan. Ta me je nova riječ bez prestanka mučila, uvijek mi se iznova javljala, zaokupljala sve moje misli i prisiljavala me da budem ozbiljan. Znao sam sto ona ne smije značiti, ali jos nisam odlučio sto zapravo mora značiti. Pa to je zapravo sporedno pitanje! rekoh glasno, uhvatih se rukom za ruku i ponovih da je to sporedno pitanje. Riječ je, hvala Bogu, pronađena, a to je glavno. No misao na tu riječ i dalje me je neprestano mučila i priječila mi da zaspim; nista mi nije

bilo dovoljno dobro za tu izvanredno rijetku riječ. Napokon sam se opet uspravio na ležaju, obuhvatio s obje ruke glavu i rekao: Ne, to je nemoguće, ne mogu tom riječju označiti izlet ili tvornicu duhana! Kad bi ona mogla značiti nešto takvo, ja bih se već odavna bio odlučio. Ne, ta je riječ svakako stvorena zato da izrazi nešto duševno, nekakav osjećaj, nekakvo stanje - kako to ne mogu već jednom uvidjeti? I stao sam razmišljati, da nađem nešto duševno. Najednom mi se pričinilo kao da netko govori i upleće se u moj govor, u moje riječi, pa odgovorim bijesno: Kako? Ne, takvog idiota kakav ste vi nema više na čitavom svijetu. Pamuk!? Vrag te odnio! Zbilja se moram nasmijati! Ako smijem pitati: Zašto bih ja bio dužan tom svojom riječju označiti pamuk, kad mi je baš naročito stalo do toga da joj ne dam značenje onoga što se zove pamuk? Ja sam sam pronašao riječ i imam pravo dati joj značenje koje me je volja. Koliko znam, još se uvijek nisam odlučio...

U mojem je mozgu vladala sve veća zbrka. Naposljetku sam skočio s daske da potražim slavinu. Nisam bio žedan, ali glava mi je gorjela kao da sam u groznici, a osim toga obuzela me neka nagonska težnja za vodom. Pošto sam se napio, legao sam ponovno i pokušao pošto-poto zaspati. Sklopio sam oči i nastojao biti miran.

Nekoliko minuta ležao sam potpuno nepomično, bez ijedne kretnje, sav obliven znojem; osjećao sam kako mi krv žestoko kola žilama. Ne, bilo je doista sjajno kako je stražar u onom zamotku tražio novac! Samo je jednom zakašljao. Šeta li se on još uvijek tamo dolje? Sjedio je na mojoj klupi?... Modrikasti sedef... Brodovi...

Otvorio sam oči. Kako sam ih mogao držati zatvorenima, kad nisam mogao usnuti? Oko mene je lebdjela ista tama, ta nedokučiva, crna vječnost protiv koje se propinju sve moje misli, nemoćne da je obuhvate. S čime da je usporedim? Očajno sam se naprezao da pronađem riječ koja bi bila dovoljno crna da opiše tu tamu, jednu užasno crnu riječ, od koje bi mi pocrnjela usta kad bih je izgovorio. O Bože, kako je tamno! To je tako djelovalo na mene da sam ponovno morao razmišljati o luci i brodovima, o onim crnim grdosijama što leže ondje vani i čekaju na mene. One su me htjele privući k sebi, zadržati me, odjedriti sa mnom preko mora i zemalja, preko tamnih carstava koja još nitko nije vidio. Držao sam da sam na kopnu, da me more vuče k sebi, da lebdim među oblacima, da tonem, tonem...

Promuklo sam viknuo od straha i stisnuo se u krevetu. Dao sam se na opasan put, vijorio zrakom kao kakva stara krpetina. Kakvog li osjećaja izbavljenja, kad sam rukom udario o tvrdu postelju! Takva je smrt, rekoh, sad ćeš umrijeti! Neko sam vrijeme ležao i mislio da moram umrijeti. Naposljetku se uspravih u krevetu i strogo zapitah: Tko veli da moram umrijeti? Ako sam pronašao riječ, onda imam puno pravo odrediti što ona znači... Znao sam da fantaziram, to sam znao po onome što sam govorio. Moje je bezumlje bilo delirij izazvan slabošću i umorom, ali nisam bio bez svijesti. I najednom mi projuri mozgom misao da sam poludio. Obuzet strahom, skočio sam s kreveta. Zateturao sam prema vratima, pokušao ih otvoriti, nekoliko sam se puta čak bacio na njih da ih provalim, udario sam glavom u zid, iza glasa jaukao, grizao prste, plakao i psovao...

Sve je bilo tiho; od zidova se odbijao samo moj glas. Srušio sam se na pod, nemajući više snage da i dalje bje- snim u toj ćeliji. Tada sam opazio visoko gore nad glavom u zidu smeđi kvadrat, neku blijedu prevlaku, kao neku slutnju - danje svjetlo. Osjećao sam da je to danje svjetlo, osjećao to svim porama svojega tijela. Ah! Kako sam odahnuo! Bacio sam se na pod i plakao od veselja nad tom milosrdnom zrakom svjetla, jecao sam i rukom joj dobacivao cjelove, ponašajući se kao luđak. U ovom sam trenutku bio svjestan svega što sam činio. U jednom je trenu nestalo kukavičluka, prestale su boli i očajanja; u ovom času nisam imao nijedne neispunjene zelje, daleko, daleko, dokle su dopirale moje misli. Uspravio sam se, sklopio ruke i stao strpljivo čekati da svane dan.

Kakva je to bila noć! Kako to da nisu čuli buku, mislio sam u čudu. No nalazio sam se u »rezerviranom odjeljenju«, visoko nad ostalim uhićenicima. Državni savjetnik bez krova, da tako kažem. I eto, u najboljem raspoloženju, pogleda upravljena na sve svjetlije i svjetlije staklo na zidu, zabavljao sam se izigravajući državnog savjetnika; nazivao sam se »plemeniti gospodin Tangen« i govorio ministarskim stilom. Fantaziranje nije popustilo, ali više nisam bio tako nervozan. Samo da nisam bio tako nehajan i ostavio kod kuće novčanik! Smijem li zamoliti tu čast da gospodinu državnom savjetniku pomognem leći u krevet? I s najvećom ozbiljnošću i s mnogo ceremo- nija pošao sam do drvenog ležaja i legao.

Već je postalo toliko svijetlo da sam mogao razabirati i obrise ćelije; odmah sam primijetio teški zavor na vratima. To me je rastreslo. Bila je probijena jednolična, lažna, teška tama, koja mi je sprečavala da vidim samoga sebe. Moja se krv umirila i doskora sam primijetio kako mi se oči sklapaju.

Probudilo me nekoliko udaraca na vratima. Najvećom sam brzinom skočio s kreveta i brzo se obukao; odjeća mi je bila mokra od kiše na kojoj sam spavao jučer navečer.

- Javite se dolje kod dežurnog - reče stražar.

Blagi Bože, opet ću dakle proći sve te formalnosti! Pomislih obuzet tjeskobom.

Došao sam dolje u veliku sobu, gdje je sjedilo trideset do četrdeset ljudi, svi bez konačišta. Jedan za drugim bili su prozivani s popisa i jedan je za drugim dobivao doznaku za jelo.

- Je li i ovaj dobio doznaku? Jest, ne zaboravite mu dati doznaku... Izgledate kao da vam je objed zbilja potreban.

A ja sam tu stajao, gledao na te doznake za jelo i zaželio jednu.

- Andreas Tangen, novinar!

Stupim naprijed i naklonim se.

- Ali dragi gospodine, kako ste vi dospjeli ovamo?

Razjasnio sam mu čitavu stvar, ponovio svoju jucerašnju priču, lagao mu u oči i ne trepnuvsi, lagao s najvećom iskrenošću. Malo sam predugo ostao vani, na žalost... u kavani... izgubio ključ od vrata...

- Jest - reče on smiješeći se - tako je! Jeste li dobro spavali?

- Kao državni savjetnik! - rekoh. - Baš kao državni savjetnik!

- Vrlo mi je drago! - reče on i ustane. - Zbogom! ja sam posao.

Doznaku! I za mene jednu doznaku za jelo! Već puna tri dana i tri noći nisam ništa okusio. Barem komad kruha! Ali nitko mi nije dao doznaku, a ja opet nisam imao srčanosti da je zamolim. Pobudilo bi sumnju. I tako sam, ponosno uzdignute glave i s držanjem milijunaša, izašao posve sam pred vijećnicu.

Već je sjalo toplo jutarnje sunce, bilo je deset sati, a promet u Ulici Youngstorvet bio je već gust kao u podne. Kamo ću? Udario sam se po džepu i osjetio pod prstima rukopis; čim otkuca jedanaest sati, potražiti ću urednika. Neko sam vrijeme stajao na ogradi i promatrao život ispod sebe. Međutim se moje odijelo stalo isparivati. Glad se

opet javila, bolo me je u prsima, kucalo i zadavalo mi male, tihe ubode, koji su me boljeli. Zar uistinu nemam baš ni jednog prijatelja, ni jednog jedinog znanca kojemu bih se mogao obratiti? Prekapao sam po sjećanju, ne bih li našao čovjeka koji bi mi dao deset orea, ali ga nisam našao. Tako je krasan dan, oko mene tako mnogo sunca i svjetla, nebo se ljulja kao plavetno more nad brdima...

Nisam ni primijetio da sam zapravo na putu prema svome stanu.

Bio sam strašno gladan, te sam s ulice podigao iver i stao ga žvakati. To je pomoglo. Kako se samo već prije nisam toga sjetio!

Kućna su vrata bila otvorena; konjušar mi po običaju nazove dobro jutro.

- Lijepo vrijeme! - progovori on.

- Jest - odvratio sam. Nisam znao što da mu još kažem. Jesam li možda mogao njega zamoliti da mi pozajmi jednu krunu? On bi to zacijelo učinio, kad bi mogao. Uostalom, ja sam jednom pisao i jedan dopis za njega.

On je stajao i gutao nešto što mi je htio kazati.

- Lijepo vrijeme, jest, gospodine. Danas moram platiti gazdaricu; napokon, i vi biste mi mogli posuditi pet kruna, je li? Samo na nekoliko dana. Vi ste mi već jednom pomogli.

- Ne, to uistinu ne mogu, Jens - rekoh mu. - Sada nikako. Možda kasnije, možda danas poslijepodne... - Potom sam se okrenuo i pojurio uza stube u svoju sobu.

Tu sam se bacio na krevet i stao smijati. Kakvu ja to imam prokletu sreću da mi se i takvo što može dogoditi! Moja je čast spašena! Pet kruna - sačuvaj Bože, čovječe! Isto si tako mogao od mene zahtijevati i pet dionica od parne pekarnice, ili kakvo gospodsko imanje.

I misleći na tih pet kruna morao sam se smijati sve jače i jače. Nisam li ja vražji momak?! Je li? Upravo pet kruna! Jest, zbilja sam čovjek na mjestu!... Moja je veselost sve to više rasla i ja sam joj se posve prepustio. Phi, do vraga, kako ovdje miriše po jelu! Pravi svjež miris svinjskih rebaraca od objeda! Phi! Otvorio sam prozor da izračim taj odvratni miris. Konobaru! Polovicu bifteka, molim! Okrenuvši se k stolu, razbijenom stolu koji sam morao podupirati nogama dok sam pisao, duboko se naklonim i zapitam: Zapovijedate li možda čašu vina? Ne? Moje je ime Tangen, državni savjetnik

Tangen. Na žalost, malo sam se predugo zadržao vani... Ključ od kućnih vrata...

Moje se misli i opet zamrsiše. Znao sam da govorim bez veze, ali nisam izgovorio ni jedne riječi koju nisam čuo ili razumio. Rekao sam samome sebi: Ti sad govoriš bez veze! I nisam mogao drugačije. Bilo je kao da ležim budan, a govorim u snu. Glava mi je bila lagana, bez boli i pritiska, a i duh mi je bio jasan. Zajedrio sam bez otpora.

Unutra! Samo dođite! Kao što vidite, sve sam rubin. Ylajali, Ylajali! Crveni, ustalاسani divan od svile! Kako samo teško diše! Poljubi me, draga! jače! jače! Tvoje su ruke kao bijeli jantar, tvoje usne sjaju... Konobaru, naručio sam engleski odrezak...

Sunce je sjalo na moj prozor, a odozdo sam čuo kako konji grickaju zob. Sjedio sam i sisao iver, zadovoljan i veselih misli, kao dijete. Neprestano sam pipao za rukopisom; nisam ga nosio u mislima, ali mi je instinkt govorio da on postoji, a i moja me krv sjećala na to. I izvukao sam ga iz džepa.

Bio je vlažan, zato sam ga rasprostro i položio na sunce. Zatim sam stao šetati po sobi gore-dolje. Kako je sve potišteno! Uokolo na podu mali ostaci limenih ploča, ali ni jednog stolca, da sjednem; ni jedan se čavao s odjećom nije nalazio na golim zidovima - sve je otišlo, sve je progutao »ujakov« podrum. Na stolu je ležalo nekoliko araka papira pokrivenih debelom naslagom prašine - to je sve moje; stari zeleni pokrivač što mi ga je prije nekoliko mjeseci posudio Hans Pauli... Hans Pauli! Zapucketao sam prstima. Hans Pauli Pettersen mora mi pomoći! Nastojao sam se sjetiti njegove adrese. Kako sam samo mogao zaboraviti na Hansa Paulija! On će se zacijelo ljutiti što se nisam odmah obratio njemu. Brzo sam stavio šešir na glavu, pokupio rukopis što se sušio na suncu, gurnuo ga u džep i pojurio niza stube.

- Čuješ li, Jens - viknuo sam u staju - mislim da ću ti danas poslijepodne moći pomoći!

Došavši pred vijećnicu, opazim da je već prošlo jedanaest sati i odlučim da odmah pođem u uredništvo. Pred vratima sam se zaustavio, da vidim jesu li papiri poredani po brojevima stranica. Brižno sam ih izgledao, ponovno gurnuo u džep i pokucao. Kad sam ušao, srce mi je glasno zakucalo.

Čovjek sa škarama bio je, po običaju, na svojem mjestu. Zapitao sam plaho za urednika. Nikakva odgovora. Čovjek sjedi i izrezuje lokalne vijesti iz pokrajinskih novina.

Ponovio sam pitanje i prišao mu bliže.

- Urednika još nema - reče naposljetku čovjek, i ne pogledavši me.
- Kad će doći?
- Ne znam točno, doista ne znam točno.
- Do kada je otvoreno uredništvo?

Ne dobivši na to pitanje nikakva odgovora, morao sam otići. Za sve to vrijeme čovjek me nije počastio ni jednim jedinim pogledom; čuo je moj glas i po njemu me prepoznao. Tako si dakle ovdje loše opisan da te nitko ne smatra dostojnim odgovora, mislio sam, je li to možda po nalogu urednika? Doduše, od onog dana kad sam za svoj glasoviti podlistak dobio deset kruna, obasipao sam ga svojim radovima, gotovo svakog dana dolazio mu na vrata sa stvarima koje je morao pročitati i vratiti mi. Možda je on time htio učiniti kraj, njegove mjere opreza pogađaju... Uputio sam se prema četvrti Homan.

Hans Pauli Pettersen bio je student, sin seljačkih roditelja, koji je stanovao u dvorištu, u nekom podrumskom sobičku, u koji je vodilo pet stuba. Hans Pauli Pettersen bio je dakle siromašan čovjek. Ali ako ima krunu, on će mi je zacijelo dati. Bio sam tako siguran u to da ću je dobiti, kao da je već imam u džepu. Čitavog sam se puta veselio toj kruni - tako sam bio siguran u nju. Došavši do kućnih vrata našao sam ih zatvorena, pa sam morao pozvoniti.

- Htio bih govoriti sa studentom Pettersenom - rekao sam i htio ući.
- Znam gdje mu je soba.
- Sa studentom Pettersenom? - ponovi djevojka. - Je li to onaj što je stanovao u podrumu? Taj je iselio.

Kamo je iselio, to ona ne zna. Pisma mu šalju k Hermansenu u Ulici Toldbod. I ona mi naznači broj.

Pun vjere i nade prošao sam čitavu Ulicu Toldbod, da se raspitam za adresu Hansa Paulija. To mi je bio posljednji izlaz, koji sam svakako morao iskoristiti. Usput sam prošao mimo jedne novogradnje, pred kojom su stajala dva stolara i nešto blanjala. Zagrabio sam u hrpu bla- njevine, uzeo nekoliko svijetlih trijesaka, stavio jednu u usta, a druge za kasnije u džep. Zatim sam nastavio

svoj put. Stenjao sam od gladi. U nekoj pekarnici vidio sam divan, veliki kruh po deset Orea, najveću štrucu što je bila za tu cijenu.

- Došao sam se raspitati za stan Hansa Paulija Pettersena.

- Ulica Bernt Ankers broj 10, u potkrovlju.

Hoću li gore? Bih li bio tako dobar da mu odnesem nekoliko pisama koja su došla za njega?

Pošao sam u grad istim putem kojim sam i došao, i opet prošao mimo stolara, koji su sad sjedili i objedovali iz limenih lončića; prošao sam pored pekarnice, gdje je još uvijek na istom mjestu stajao kruh od deset orea, i napokon sam stigao napola mrtav od umora u Ulicu Bernt Ankers. Vrata su bila otvorena i ja se uspnem opasnim strmim stubama na tavan, izvučem pisma iz džepa, da odmah udobrovoljim Hansa Paulija.

On mi zacijelo neće odbiti, ako mu razložim u kakvim sam se prilikama našao, zacijelo neće. Hans Pauli ima tako plemenito srce, to sam već često rekao...

Na vratima nađoh njegovu cedulju: »H. P. Pettersen, student teologije - oputovao kući«.

Sjeo sam, sjeo na vlažni pod, mračan, umoran, slomljen. Nekoliko puta ponovio sam mehanički: - Oputovao kući! Oputovao kući! - Onda sam ušutio. Ni jedne suze u mojim očima, ni jedne misli, ni jednog osjećaja. Sirom otvorenih očiju zurio sam u pisma, ništa ne poduzimajući. Prošlo je deset minuta, a možda i dvadeset, ili više, a ja sam svejednako sjedio na tom istom mjestu, ne maknuvši ni prstom. To mračno razmišljanje bilo je kao san. Čuo sam nekoga na stubama, ustao i progovorio:

- Tražim studenta Pettersena, imam za njega dva pisma.

- Oputovao je kući - odgovori gospođa kojoj sam se obratio. - Ali poslije praznika ponovno će se vratiti. Ako želite, mogu preuzeti njegova pisma.

- Da, da, zahvaljujem, bit će mi vrlo drago - rekoh - on će ih naći kad se vrati. Možda je u njima štogod važno. Zbogom!

Došavši dolje, stao sam na otvorenoj ulici i rekao glasno, stisnuvši šake: Nešto ću ti reći, dragi moj gospodine Bože... ti si svejednaković! I zatresao sam kao bijesan glavom i zaviknuo stisnutih zubi gore u oblake: Tako mi svih vragova, ti si svejednaković!

Pošao sam nekoliko koračaja i opet stao. Najednom sam promijenio držanje, sklopio ruke, naklonio glavu na stranu i zapitao slatkim, pobožnim glasom:

- Zar si ti to njega zazvao, dijete?

Nije pravo zvučalo.

- S velikim N - rekoh - s punim velikim N! - Dakle, još jednom: - Zar si ti to Njega zazvao, dijete? - I spustio sam glavu, učinio glas plačljivim i odgovorio: - Ne!

Ni to još nije pravo zvučalo.

Ludo, ne umiješ se pretvarati! Jest, moraš reći, jest, ja sam zazvao Boga! I moraš dati svojim riječima najkukavniju melodiju što si je ikad čuo. Taa-ko... samo još jednom! Jest, to je već bolje. Ali moraš jecati, jecati kao da ti svira u plućima. Taa-ko.

I tako sam se podučavao u hinjenju. Kad mi nije uspijevalo, nestrpljivo sam zatoptao nogom i nazvao sam sebe glupanom, a začuđeni su se prolaznici okretali i promatrali me.

Neprestano sam grickao iver i teturao što sam brže mogao niz ulicu. Prije no što bi okom trenuo, bio sam već na tržnici pokraj željezničke postaje.

Sat na crkvi svetoga Spasa pokazivao je jedan i pol. Na trenutak sam stao i razmišljao. Znoj mi je u potocima izbio na čelu i kapao u oči. Dođi sa mnom na nasip, rekoh sam sebi. To jest, ako imaš vremena. I sam sam se sebi naklonio i zaputio se prema željezničkom nasipu.

Vani su ležali brodovi, a more se ljeskalo na sunčanoj svjetlosti. Posvuda brze kretnje, zvuci parnih sirena, lučki radnici sa sanducima na ramenima, junačko pjevanje splavara. Blizu mene sjedi prodavačica kolača, sagnuta svojim crvenim nosom preko robe što je prodaje. Njezin je stolić grešno krcat svakojakim zakuskama, i ja se srdito okrenem od njega. Miris tih jela ispunio je čitav nasip; phi, otvarajte prozore! Okrenuo sam se gospodinu što je sjedio do mene i silom mu stao obrazlagati o neprilikama s prodavačicama kolača ovdje i s prodavačicama kolača drugdje... Ne?... Ali vi ćete ipak dopustiti da... No dobičina je odmah shvatio da sa mnom nešto nije u redu, nije mi dopustio da se izbrbljam do kraja, nego se digao i otišao. I ja sam ustao i pošao za njim, čvrsto odlučivši da mu dokažem kako nije u pravu.

- Već iz zdravstvenih razloga - rekao sam i potapšao ga po ramenu.
- Oprostite, ja sam ovdje stranac i ne znam ništa o zdravstvenim prilikama - odgovori on i začuđeno me pogleda.

Dakako, to je onda nešto drugo... ako je stranac... Ne bih li mu možda mogao kako poslužiti? Da ga vodim? Ne? Mene bi to veselilo, a njega ne bi ništa stajalo.

Ali čovjek me se htio riješiti pod svaku cijenu i brzim je koracima zagrabio preko ceste, na pločnik s druge strane.

Ja sam se i opet vratio na svoju klupu i sjeo. Bio sam nemiran, a orguljice što su negdje dalje svirale učiniše me još nemirnijim. Tvrda, metalna glazba, neka Weberova skladba, a prati je žalosnim glasom mala djevojčica. Tugaljivi tonovi orguljica, nalik na frulu, prodirali su mi do krvi; moji su živci stali podrhtavati, kao da u njima odjekuje glazba, a trenutak kasnije pao sam na klupu i tralalikao i pjevuckao zajedno s njom. Na što sve čovjek ne dođe kad je gladan! Kao da su me obuzeli ti zvukovi, kao da sam se u njima rasplinuo, obuzeo me osjećaj kao da se dižem iznad visokih bregova, nekamo u svjetlije prostore.

- Jedan ore! - zamoli me djevojčica i pruži limeni tanjurić - samo jedan Ore.

- Jest - odgovorio sam nesvjesno, skočio s klupe i stao tražiti po džepovima. Ali dijete je mislilo da s njime zbijam šalu, pa se udaljilo. Ta nijema strpljivost bila je previše za me: bilo bi mi draže da me je opsovala. Spopala me bol i ja sam je pozvao natrag. - Nemam u džepu ni prebite pare - rekao sam - ali ja te neću zaboraviti... možda sutra. Kako se zoveš? Tako? Lijepo ime, neću ga zaboraviti. Dakle sutra.

Ali ja sam shvaćao da mi ona ne vjeruje, iako nije rekla ni jedne riječi, i grcao sam od očaja što mi ta mala djevojčica s ulice neće vjerovati. Još jednom pozovem je natrag, brzo svučem kaput i htjedoh joj dati prsluk. Ja ću te već obešteti, samo časak pričekaj...

Međutim, nisam imao prsluka!

Kako sam ga samo mogao tražiti?! Već su prošli tjedni otkako sam ga založio. Što me je spopalo? Začuđena djevojčica nije više čekala, nego se brzo udaljila. A ja sam je morao pustiti. Ljudi su se odmah skupili i glasno se smijali; jedan se redar progurao kroz mnoštvo, hoteći čuti sve što se dogodilo.

- Ništa - odgovorio sam - baš ništa nije se dogodilo! Htio sam samo onoj djevojčici pokloniti prsluk... za njezinog oca... Tome se ne trebate smijati. Ja bih već otišao kući i obukao drugi.

- Samo nikakvih scena na ulici! - rekao je stražar. Ta... ko, marš! - I gurnuo me naprijed. - Jesu li to vaši papiri? - viknuo je za mnom.

- Jest, do vraga, moji novinski članci, mnoštvo važnih spisa. Kako sam mogao biti tako neoprezan!

Uzeo sam rukopise, uvjerio se da je sve u redu i pošao, ne osvrćući se, ravno u uredništvo. Sat na crkvi svetoga Spasa pokazivao je da su četiri sata.

Uredništvo je bilo zatvoreno. Ljutito sam se šuljao niza stube, kao tat, i zaustavio se, ne znajući što ću, pred vratima. Što da sada učinim? Naslonio sam se na zid, buljio u kamenje i razmišljao. Pred mojim je nogama ležala pribadača, pa sam se sagnuo i podignuo je. Kako bi bilo da odrežem gumbe sa svog kaputa? Za njih bih ipak nešto dobio. Možda to ne bi ništa pomoglo, gumbi bi ostali gumbi, ali ja sam ih uhvatio prstima, ogledao sa sviju strana i uvjerio se da su kao novi. Zaista, divna misao, mogao bih ih nožićem odrezati i odnijeti u »ujakov« dućan. Odmah sam živnuo, pri samoj pomisli da ću prodati tih svojih pet gumba, pa sam rekao:

- Eto, eto, čisti su!

Obuzelo me veselje i stao sam odrezivati jedan gumb za drugim. Za to sam vrijeme vodio u sebi ovaj razgovor:

- Eto, vidite, nekome ide loše, nalazi se u trenutačnoj neprilici... Izlizani, velite? Ne brbljajte koješta! Rado bih vidio onoga tko je svoje gumbe istrošio manje nego ja. Moram reći da ja uvijek idem otvorena kaputa; to mi je navika, neka vrsta osobine!... Ne, ne, ako vi baš nećete, e onda!... Ali ja moram za njih dobiti najmanje deset orea... Ali zaboga, tko veli da morate? Možete zatvoriti usta i ostaviti me s mirom... Što se mene tiče, jest, jest, samo pozovite redarstvo! Ja ću ovdje pričekati dok vi dovedete stražara. Ukrasti vam sigurno neću ništa... No, zbogom, zbogom! Zovem se Tangen, malo sam se predugo zadržao vani...

Evo, netko silazi niza stube. Odmah sam se našao u zbilji, prepoznao sam čovjeka sa škarama i brzo gurnuo gumbe u džep. Htio je proći ne odgovorivši uopće na moj pozdrav, samo je pomno promatrao svoje nokte. Zaustavih ga i zapitah za urednika.

- Nema ga.

- Vi lažete! - rekao mu. Nastavio sam s drskošću kojoj sam se i sam čudio. - Moram s njime govoriti; vrlo važna stvar. Vijesti iz Stiftgaardena.

- Ne možete li to i meni priopćiti?

- Vama? - odvratio sam, odmjerivši ga od glave do pete.

To je pomoglo. On se odmah vratio i otvorio mi vrata. Srce mi se popelo u grlo. Čvrsto sam stisnuo zube, da skupim hrabrost, pokucao sam i ušao u urednikov privatni ured.

- Dobar dan! To ste dakle vi? - reče on ljubazno. - Izvolite sjesti!

Bilo bi mi milije da mi je pokazao vrata; suze su me gušile u grlu i ja odgovorim:

- Molim vas, oprostite...

- Izvolite sjesti! - ponovi on.

Sjeo sam dakle i izjavio da imam opet jedan članak za novine, za koji bi mi bilo veoma stalo da uđe u list. Jako sam se trudio na njemu, stajao me je puno napora.

- Pročitat ću ga - rekao je i uzeo članak iz mojih ruku.

- Zacijelo, vi se kod svih članaka jako trudite, ali ste prežestoki. Kad biste bili samo malo smotreni. Previše grozničavosti! No ipak ću ga pročitati.

I on se opet okrenuo stolu.

A ja sam sjedio. Jesam li ga mogao zamoliti jednu krunu? Da mu objasnim zašto je u mojim člancima toliko grozničavosti? On bi mi jamačno pomogao - ne bi bilo prvi put.

Digao sam se. Hm! Ali kad sam posljednji put bio kod njega, tužio mi se na slabe prihode, morao je čak poslati blagajničkog pomoćnika da skupi novac za honorar. Možda bi tako bilo i sada. Ne, to se ne smije dogoditi! Zar ne vidim da sjedi usred posla?

- Izvolite li još štogod? - upita on.

- Ne! - odgovorio sam, nastojeći da mi glas bude čvrst.

- Kad bih se mogao propitati?

- Ah, kad budete jednom prolazili ovuda - odgovori on. - Za nekoliko dana, ili tako.

Svoju molbu nisam izgovorio. Ljubaznost tog čovjeka činila mi se bezgraničnom, pa sam htio pokazati da to znam i cijeniti. Radije ću skapati od gladi. Zato sam pošao.

Čak ni onda kad sam već stajao vani i osjetio nove muke od gladi nisam požalio što sam ostavio uredništvo ne zamolivši ga ni tu jednu jedinu krunu. Izvukao sam iz džepa drugu strugotinu i stavio je u usta. Opet je pomoglo. Zašto nisam to već prije učinio? Stidi se, rekao sam glasno; zar si zbilja mogao i pomisliti na to da čovjeka zamoliš za jednu krunu i da ga time i opet dovedeš u nepriliku? I postao sam doslovno surov prema samom sebi zbog drskosti što sam je htio počinuti. - Sam Bog zna da je to najprostije što sam dosada čuo! - Rekao sam:

- Zakrčiti čovjeku put na stubama, gotovo mu izgrepsti oči, i to samo zato što trebaš jednu krunu, prokleta štene! Hajde, hajde! Brzo, bitango! Ta, već ću te poučiti!

I da se kaznim, počeo sam trčati. Protrčao sam jednu ulicu za drugom, tjerao sam se prigušenim povicima, a u sebi sam vikao kao bijesan, kad mi je došlo da stanem. Tako sam dojurio daleko u Ulicu Pile. Kad sam se naposljetku zaustavio, zamalo da nisam stao bjesnjeti i plakati zbog toga što nisam mogao trčati dalje; drhtao sam čitavim tijelom i spustio se na neke stube. Ne, stoj! rekao sam. I da se temeljito kaznim, ustao sam, sileći se da ostanem stajati, zatim sam se samom sebi nasmijao i prepao se svoje vlastite propalosti. Napokon, nakon nekoliko minuta, kimanjem glave dopustih sebi da sjednem; a i tada sam izabrao najneugodnije mjesto na stubama.

Gospode Bože, kako je ugodno otpočinuti! Otro sam znoj s lica i duboko udahnuo zraka. Kako sam trčao! Ali nije mi žao, zaslužio sam to. Kako sam mogao i pomisliti na to da zamolim jednu krunu!? Sad vidim posljedice! I stao sam se blago opominjati, kao što bi to činila majka. Govorio sam sve dirljivije, i kako sam bio slab i umoran, zaplakah. Tihim, unutaršnjim plačem, jecajima bez suza.

Četvrt sata, ili možda čak i više, sjedio sam na istome mjestu. Ljudi su dolazili i prolazili, ali nitko me nije smetao. Ovdje-ondje igrala su se mala djeca; na jednom stablu preko ulice pjevala je nekakva ptica.

Odjednom, k meni pristupi stražar.

- Zašto sjedite ovdje? - zapita.

- Zašto tu sjedim? Jer me je volja.

- Gledam vas već pola sata - reče. - Sjedite tu već pola sata.

- Pa, otprilike toliko. Što želite još? - Rekavši to, ustao sam i ljutito pošao dalje.

Kad sam stigao na trg, zaustavio sam se i pogledao niz ulicu. Jer me je volja! Je li to kakav odgovor? Od umora, trebao si reći, i to plačljivim glasom - ti si glupan, nikada se nećeš naučiti pretvarati - od umora, i kod toga si morao puhati kao konj.

Opet sam stigao do vatrogasne stražarnice. Nova dosjetka. Pucnuo sam prstima i nasmijao se tako glasno da su me svi prolaznici začuđeno pogledali. Rekao sam: no, sad uistinu moraš k pastoru Levisonu. Zaista, to moraš. Razumije se, samo da pokušaš. Na što bi zakasnio? Danas je tako lijepo vrijeme.

Ušao sam u Paschinu knjižaru i potražio u adresaru stan pastora Levisona. Onda sam izašao. Sad ćemo! rekoh. Samo nikakvih gluposti! Savjest, veliš ti! Nikakvih besmislica; ti si previše siromašan a da bi mogao držati do sa vjesti. Ti si izglednio, dolaziš s važnom molbom. Samo moraš glavu nagnuti na stranu i izgovarati riječi pjevajući. Zar nećeš? Zašto? Onda neću ni koraka s mjesta, da znaš. Dakle: ti se boriš, noću se boriš sa silama mraka i velikim, nijemim nemanima - prava strahota; gladiješ i žeđaš za vinom i mlijekom, a ne dobivaš ništa. Tako si daleko dotjerao u svojoj propasti. Sada stojiš tu bez ulja za svjetiljku. Ali ti vjeruješ u milost, hvališ Boga; još uvijek nisi izgubio vjeru! Zatim moraš sklopiti ruke i izgledati posve jadno i kao da se nadaš milosti. Što se tiče vruga, ti ga mrziš u svim spodobama...

Stajao sam pred pastorovim vratima i čitao: »Vrijeme za primanje od 12 do 4.«

Sad samo nikakvih gluposti, rekoh si; sad ozbiljno! Tako... glavu dolje... još malo... I pozvonim na ulazu.

- Htio bih govoriti s gospodinom pastorom - rekao sam djevojci; ali nikako mi nije pošlo za rukom da tome pridodam i ime božje.

- Otišao je - odgovori ona.

Otišao! Otišao! To je uništilo cijeli moj plan, odgodilo sve što sam mu htio kazati. Što mi je koristio ovaj dugi put? I stajao sam pred vratima kao bogalj.

- Je li što važno? - upita djevojka.

- Ni govora! - odgovorih. - Nije ni najmanje važno. Bilo je divno vrijeme, pa sam izašao s namjerom da ga posjetim.

I ja sam stajao tu, a ona nasuprot meni. Hotimice sam se dohvatio prsa, da spazi pribadaču kojom sam zakopčao kaput; očima sam je molio da shvati zašto sam došao, ali jadnica nije shvatila.

- Divno vrijeme, jest, jest. Zar ni pastorova supruga nije kod kuće?
- Jest, ali je muči kostobolja. Leži na sofi i ne može se ni maknuti...
- Želim li možda ostaviti kakvu poruku?

- Ne. Ja ponekad šetam tako, samo radi kretanja. Poslije jela, to je veoma zdravo. Spremio sam se za povratak. Čemu da i dalje brbljam? Osim toga hvatala me i omaglica; nije mnogo trebalo pa da se sasvim ozbiljno srušim. Vrijeme za primanje od 12 do 16. Zakasnio sam jedan sat - vrijeme milosti je minulo!...

Sjeo sam na klupu kraj crkve. Za ime božje, kako je to žalosno! Nisam plakao, jer sam bio preumoran, i tako sam tu sjedio potpuno iscrpljen, ništa nisam poduzimao, nisam se ni micao, jer sam bio izgladnio. Moja su se pluća jamačno upalila, jer me je u njima peklo tako čudnovato i bolno. Iveri više nisu pomagali, čeljusti su već umorne od tolika beskorisna žvakanja, zato sam ih ostavio na miru. Predao sam se. Osim toga našao sam na ulici osušenu smeđu koru od naranče i stao je odmah glodati, od čega mi je postalo mučno. Bolestan sam; nabrekle žile kucavice su mi poplavile a zglobovi na rukama natekli.

Na što još čekam? Čitav sam dan trčkarao okolo radi jedne krune, samo da još za jedan sat produžim život. Na kraju krajeva, nije li sasvim svejedno dođe li ono neizbježno jedan dan prije ili kasnije? Da sam postupao kao običan čovjek, već bih davno otišao kući, mirno bih legao i prepustio se sudbini. U tom trenutku misli su mi bile potpuno jasne. Sada sam mogao umrijeti - bila je jesen i sve je zapadalo u san. Sva sam sredstva iskušao, sve mo - gućnosti iscrpio. Sentimentalno sam se zadubio u te misli i svaki put kad bih pomislio na kakvu mogućnost da se spasim prišaptao s gorčinom: luđače, pa ti već umireš! Morao sam napisati još nekoliko pisama, sve pripremiti i urediti. Brižno se umiti, krevet presvući u čisto; glavu bih položio na najbjelji arak papira, a zeleni bih pokrivač...

Zeleni pokrivač! Odjednom sam se opet otrijeznio, krv mi je udarila u glavu a srce mi stalo jako udarati. Dignuo sam se s klupe i pošao dalje; život je opet stao kolati u svim mojim žilicama i neprestano sam isprekidano ponavljao: Zeleni pokrivač! Zeleni pokrivač! Žurio

sam se kao da moram nekoga dostići i za nekoliko sam minuta ponovno stajao pred kućom mojega limara.

Bez zaustavljanja i predomišljanja prišao sam krevetu i smotao pokrivač koji je pripadao Hansu Pauliju. Bilo bi zaista čudnovato kad me dobra misao ne bi spasila! Bio sam iznad tih glupih predrasuda, iznad tih poluglasnih unutarnjih glasova koji su mi govorili o nekakvom žigu, o prvoj tamnoj mrlji na mojem poštenju; to mi je bilo potpuno svejedno. Nisam ja nikakav svetac, nikakav kreposni idiot, još uvijek ja imam svoj razum...

I uzeo sam pokrivač pod pazuh pa se zaputio u Ulicu Steners broj 5.

Ondje sam pokucao i ušao u veliku, čudnovatu dvoranu, i to prvi put. Zvono nad vratima udarilo je mnogo puta uz strašnu zveku nad mojom glavom. Iz pokrajnje sobe izađe čovjek s punim ustima jela, žvačuci, i priđe k stolu.

- Molim vas, dajte mi pola krune na moje naočale! - rekoh. - Za nekoliko ću ih dana posve sigurno otkupiti.

- Što? Pa to su naočale s čeličnim okvirom.

- Jest.

- Za njih vam ne mogu dati ništa.

- Ah ne, zbilja ne možete! Razumije se, ja se samo šalim. Ali imam pokrivač koji mi nipošto ne treba, pa sam na kraju pomislio da ćete ga vi uzeti.

- Na žalost, imam već čitavo skladište posteljine - odgovori on, a kad sam razmotao svoj gunj, pogledao ga je samo jednim pogledom i uskliknuo:

- Oprostite, gospodine, ali ni to ne mogu trebati!

- Htio sam vam najprije pokazati lošiju stranu - rekoh - druga je strana mnogo bolja.

- Dobro, dobro... ali sve vam je uzalud. Ja ga neću inema čovjeka koji bi vam za to dao deset orea.

- To je potpuno jasno, nije mnogo vrijedan, ali sam mislio da bi s drugim kojim starim gunjem i on mogao doći na dražbu.

- Možda i bi, ali sve vam to ne pomaže.

- Dvadeset pet orea? - upitam.

- Ne, čovječe, ja ga neću, ja ga jednostavno neću imati u kući.

Uzeo sam svoj pokrivač pod ruku i vratio se u svoj sobičak.

Pravio sam se kao da se ništa nije dogodilo, opet sam prostro pokrivač preko kreveta, izgadio ga, kako sam to uvijek činio, i nastojao zamesti svaki trag svog uzaludnog pokušaja da založim tuđi pokrivač. Nije moguće da sam bio pri zdravoj pameti u času kad sam se odlučio da izvedem tu ludoriju. Što sam više o tome razmišljao, to mi je strašnije izgledalo. Zacijelo me napala neka slabost ili me uspavala savjest. Čim sam se zapeo u te mreže, odmah sam naslutio da će to zlo svršiti, i baš zato sam najprije pokušao s naočalama. I veselilo me što nisam imao prilike izvršiti taj zločin, što nisam uprljao posljednje časove svoga života. Opet sam izašao u grad.

Sjeo sam na klupu pored crkve svetoga Spasa, glava mi je klonula na prsa. Bio sam pospan nakon svih tih napora, bolestan i propao od gladi. Tako je prolazilo vrijeme.

Samo jedan sat htio sam provesti vani, bilo je svjetlije nego kod kuće; osim toga činilo mi se da na svježem zraku ne osjećam tako oštre bolove u prsima. Još uvijek ću doći dovoljno rano kući.

I sanjario sam, razmišljao i strašno trpio. Uzeo sam oblutak, očistio ga rukavom i stavio ga u usta, tek toliko da nešto žvačem. Inače se nisam micao - štoviše, ni očima nisam trepnuo. Ljudi su dolazili i odlazili, a zrak je ispunjavalo drndanje kola, topot konja i glasovi.

No mogao sam ipak pokušati s gumbima? Razumije se, koristilo ne bi ništa. Kad pravo promislim, morao bih proći onim dijelom grada gdje stanuje »ujak«, onaj drugi - moj pravi »ujak«.

Napokon sam ustao i stao se polako vući ulicama. Pod trepavicama mi je gorjelo, hvatala me groznica, i ja sam se žurio koliko sam god mogao, ali brže nisam mogao ići. Opet sam prošao mimo pekarnice u čijem je izlogu ležao kruh. Tako, ovdje ćemo ostati, ali ne stajati, rekao sam s hinjenom odlučnošću. Da uđem i da zamolim komad kruha? Prolazna misao, kao bljesak. Ako se pravo uzme, to mi nije ni na kraj pameti. Phi! šapnuo sam i zatresao glavom. Onda sam otišao.

U Ulici Repslager stajao je u jednoj veži ljubavni par i šaptao; nešto dalje virila je s prozora jedna djevojačka glava. Išao sam polako i zamišljeno, pa je izgledalo kao da o nečemu mozgam... Međutim je djevojka sišla na ulicu.

- Kako je, stari? Što? Jesi li bolestan? Pomozi Bože, kakvo lice! - I brzo je otrčala.

Ali ja sam ostao stajati. Mora da sam bio strašno mršav. Oči su mi sasvim upale u očne šupljine. Kako izgledam? Do vraga, kako samo čovjeka može glad uništiti! Osjećao sam kako se u meni i opet budi bijes, kao za posljednji put - svi su mi se mišići trzali od bijesa. Pomozi Bože, kakvo lice! Imam na ramenima glavu kojoj u čitavoj zemlji nijedna nije ravna, dvije jake šake kojima bih - oprost mi, Bože! - kojima bih mogao i služnika satrti u kašu, a ipak, na svoju sramotu, gladujem usred Kristianije! Ima li tu mozga i razbora? Radio sam kao konj i noću i danju, oči su mi ispale iz lubanje, izgledao sam pamet u glavi i što imam, do bijesa, od svega toga? Čak se i ulične djevojke plaše mog pogleda. Ali to je sada već previše! - razumiješ li? - previše, neka te vrag odnese. sve većem bijesu, škripeći zubima i osjećajući sa- trvenost, sa suzama i kletvama, mahnitao sam dalje, ne obazirući se na prolaznike. Opet sam stao mučiti samoga sebe, udarao sam glavom o stupove plinskih svjetiljaka, zarivao nokte duboko u dlanove, kao lud zagrizao u jezik ako nije govorio dovoljno jasno, i luđački sam se smijao kad me je to zaboljelo.

- Jest, ali što sada? - upitah se napokon. Pri tom sam nekoliko puta lupio nogom o zemlju i ponovio: - A što sada?

U tom je trenutku prošao pored mene neki gospodin i, smijući se, dobacio mi:

- Idite i dajte se zatvoriti.

Gledao sam za njim. Bio je jedan od naših poznatih liječnika za ženske bolesti. Ni taj dakle ne shvaća moje stanje, ni taj čovjek kojega sam poznavao i čiju sam desnicu često stiskao. Umirih se. Jest, ja sam lud, on je potpuno u pravu. Osjećao sam ludilo u krvi, osjećao sam kako mi juri glavom. Tako li dakle moram svršiti?! Jest, jest!... I nastavih svoj polagan, žalostan put.

Odjednom sam opet stao. Valjda ne zatvoriti, velim, to ne! I samo što nisam zanijemio od straha. Molio sam, vapio gore u modrinu, samo da me ne zatvore. Tada bih opet dospio u vijećnicu, zatvorili bi me u onu mračnu ćeliju u koju ne dopire ni najtanja zraka svjetla. Samo to ne! Ima i drugih izlaza, koje još nisam pokušao naći. Pokušat ću! Bit ću marljiv. Uzet ću sebi mnogo vremena i neumorno

obilaziti od kuće do kuće. Na primjer, tu je Cislerova trgovina muzikalija, u kojoj još nisam bio. Dotle će mi već pasti na pamet kakva misao... Tako sam govorio u sebi, gotovo jecajući od ganuća. Samo da me ne zatvore!

Cisler? Nije li to možda putokaz odozgo, prst božji? Bez ikakva sam se povoda sjetio njegova imena, a i njegova je trgovina bila tako daleko; ali ipak sam ga htio potražiti; mogao sam hodati polako, a u međuvremenu pokatkad počinuti. Znao sam put, a u onim dobrim vremenima često sam bio kod njega i nakupovao svu silu nota. Mogu li ga zamoliti za pola krune? To bi mu možda bilo neugodno. Morat ću dakle zaiskati cijelu.

Ušao sam u dućan i zapitao za vlasnika; pokazaše mi njegovu poslovnicu. Tu je sjedio stasit gospodin, odjeven po najnovijoj modi, i pregledavao račune.

Promucao sam nešto kao ispriku i izrekao svoju molbu. Prisiljen nuždom, obraćam se njemu... u najkraćem ću mu roku vratiti... odmah čim dobijem honorar za novinski članak... učinit će mi veliko dobročinstvo.

Dok sam ja još govorio, on se okrenuo svome stolu i nastavio svoj posao. Kad sam dovršio, pogledao me iskosa, zatresao svojom lijepom glavom i rekao:

- Ne. - Samo tu jednu jedinu riječ: Ne. Nikakva objašnjenja, nijedne druge riječi.

Koljena su mi zaklecala, morao sam se osloniti na ormar. Htio sam pokušati još jednom. Zašto mi je baš njegovo ime palo na pamet dok sam još bio tako daleko odavde, blizu svojega stana. Na lijevoj strani prsa osjetio sam nekoliko uboda i počeo se znojiti. Hm!? Ja sam uistinu vrlo propao, rekoh, na žalost sam i nešto boležljiv, no svakako ću mu za nekoliko dana vratiti. Ne bi li bio tako dobar?

- Dobri čovječe, zašto ste baš k meni došli? - zapita on. - Vi ste mi potpuno nepoznati, došli ste tek ovako, s ulice. Pođite u uredništvo, gdje vas poznaju.

- Samo za danas navečer! - rekoh. - Uredništvo je već zatvoreno, a ja sam strašno gladan.

Za sve to vrijeme on je svejednako tresao glavom i još je jednom zatresao njome kad sam se već dohvatio kvake na vratima.

- Zbogom - reko.

Dakle nije bio nikakav znak s neba, mislio sam gorko se smiješeci. Vukao sam se od jedne gradske četvrti do druge i ovdje-ondje otpočino na kakvom pragu. Samo da me ne zatvore! Strah pred ćelijom progonio me sve to vrijeme, ni na trenutak me nije puštao na miru; ćim sam na cesti spazio stražara, odmah sam skrenuo u poboćnu ulicu, samo da izmaknem susretu s njime. Sada ćemo brojiti stotinu koraka, rekao sam, a onda ćemo iznova pokušati sreću! Jednom ipak mora uspjeti...

Evo male trgovine pamukom. To je dućan u koji još nikad nisam zavirio. Za tezgom jedan jedini ćovjek, pozadi mala poslovnica s porculanskim cimerom na vratima, natrpane police u dugim redovima. Ćekao sam dok nije iz dućana izašla i posljednja mušterija, neka mlada dama s jamicama na obrazima. Kako je samo sretno izgledala! Ja, sa svojom pribadaćom na kaputu, nisam ni pokušao učiniti na nju kakav dojam, ćak sam se štoviše okrenuo od nje, a iz mojih se grudi izvio tih jecaj.

- Izvolite? - zapita namještenik.

- Je li vlasnik ovdje?

- Planinari na Jotunhejmenu - odgovori mi. - Źelite li štogod?

- Samo nekoliko orea, da kupim nešto za jelo - reko i pokušah se nasmijati. - Gladan sam, a nemam ni prebite pare.

- Onda ste baš toliko bogati kao i ja - odvrti namještenik redajuć zamotke s pamukom.

- Oh, ne odbijajte me... nemojte to učiniti - rekao sam i osjetio kako mi se tijelo ledeni. - Doista, gotovo sam mrtav od gladi; već nekoliko dana nisam ništa jeo.

On je s najvećom ozbiljnošću, ne govoreći ni rijeći, počeo prevrtati jedan džep za drugim. Možda mu ne vje - rujem, što li?

- Samo pet orea? Za nekoliko dana vratit ću vam deset. - Ali dragi ćovjeće, zar me možda hoćete navesti da ukradem iz blagajne? - upita on nestrpljivo.

- Jest - reko - uzmite tih pet orea iz blagajne.

- Na krivoga ste se namjerili - zakljući on i okrene se- i odmah ću vam reći da mi je toga već dosta. - Bolestan od gladi i crven od srama, išuljao sam se van. Zbog jedne jadne košćice postao sam pseto, a ipak ništa nisam dobio. Ali tome mora biti kraj! Zaista, to je

već došlo predaleko. Toliko sam godina stajao uspravno, bio u mnogim teškim časovima čvrst i ponosan, a sad sam najednom spao na najobičnije prosjačenje. Taj jedan dan zasjenio je sve moje misli, a moj je ponos uprljao ljagom besramnosti. Nisam se ustručavao ni onog najpodlijeg, da plaćem eto pred jednim običnim kramarom. I što je koristilo? Nisam dobio ni korice kruha da je stavim u usta. Tako sam već daleko dospio da se gnušam nad samim sobom. Jest, jest, tome mora biti kraj! Sada je možda posljednji trenutak da nađem otvorena kućna vrata, pa sam se morao požuriti, da i opet ne provedem noć u zatvoru...

To mi je dalo snage; nisam htio spavati u zatvoru. Hvala Bogu, sat na tornju crkve svetog Spasa pokazuje tek sedam sati. Još mi ostaju tri sata, prije no što će zatvoriti kućna vrata. Kako sam se uplašio! I ništa, ništa nije ostalo što nisam pokušao - učinio sam sve što sam mogao. I da mi se doista čitavog dana nijednom nije osmjehnula sreća! Mogu to pripovijedati kome hoću, nitko mi neće vjerovati, a ako napišem reći će da lažem. Ni na jednom jedinom mjestu! Jest, jest, nema pomoći; samo nikad više lunjati okolo i biti ganutljiv. Phi, to je gadno, uvjeravam te, prijatelju, upravo mi po tome postaješ mrzak! Ako se više ničemu nemam nadati, onda je svršeno! Nisam li mogao ukrasti barem šaku zobi, dolje u staji? Jedna zraka svjetla, jedan plamičak - znao sam da je staja zatvorena.

Malko mi je odlanulo i, kao puž, odvukao sam se kući. Osjećao sam žeđ, na sreću prvi put ovog dana, i ogledao se za mjestom gdje bih se mogao napiti. Od tržnice sam predaleko, a u privatne kuće nisam htio ulaziti. Možda ću se strpjeti do kuće, to će trajati samo četvrt sata. Nigdje doduše nije rečeno da će me održati jedan gutljaj vode; želudac mi više ništa nije podnosio.

A gumbi? S gumbima još ipak nisam pokušao! Zaustavio sam se i morao se osmjehnuti. Možda ipak dođe kakva misao! Još nisam posve proklet. Za njih bih sigurno dobio deset orea, sutra ću gdjegod drugdje dobiti još deset orea, a u petak ću primiti honorar za novinski članak! Još bih oživio, da sve pođe po dobru! Kako sam samo mogao zaboraviti na gumbе! Izvukao sam ih iz džepa i promatrao idući dalje. Od veselja mi se zacrnjelo pred očima, nisam više vidio ni ulicu kojom sam išao.

Kako li sam točno poznavao veliku zalagaonicu, svoje sklonište za tamnih večeri, prijatelja krvopiju! Sve, sve što sam god imao, jedan komad za drugim, nestalo je ovdje - tu su nestale sve moje malenkosti iz kuće, moje posljednje knjige. Na dane kad se održavala dražba obično sam dolazio da vidim i svakog sam se puta veselio kad su moje knjige dolazile u dobre ruke. Glumac Magelsen ima moj sat, time sam se gotovo ponosio; kalendar u kojem su bili tiskani moji prvi pjesnički pokušaji kupio je jedan znanac; moj ogrtač dospio je u ruke nekom fotografu, a ovaj ga je posuđivao u atelijeru mušterijama. Od svega nije ništa izgubljeno.

Držao sam u ruci pripremljene gumbе i ušao u zalagaonicu. »Ujak« je sjedio za stolom i nešto pisao.

- Ne žuri se - rekoх plašeći se da ga ne zbunim i ne naljutim svojim nagovorom. Glas mi je zvučao tako čudnovato i prazno da sam ga jedva prepoznao, a srce mi je udaralo poput bata.

On mi priđe sa smiješkom, kako je uvijek običavao. Dlanovima obje ruke naslonio se o stol, ali nije progovorio ni riječi.

Imam nešto i htio sam ga pitati bi li on to uzeo... nešto što mi je kod kuće samo na putu... uvjeravam vas... samo mi smeta... nekoliko gumba...

Dakle što je, što je s gumbima? Pri tome posve približi oči mojoj ruci.

Ne bi li mi mogao dati za njih nekoliko orea?... Toliko koliko on sam misli... Po svojoj volji...

Za ove gumbе? I »ujak« začuđeno izbulji oči. Zar za ove gumbе?...

No, samo toliko, za jednu cigaru, ili koliko već hoće dati! Stari se zalagaoničar samo nasmijao i ne trošeći riječi vratio se svome stolu. Ja sam još uvijek stajao. Doduše, nisam se nadao ničemu, ali ipak mi se činilo da se još uvijek može pomoći. No njegov smijeh bijaše moja smrtna osuda. Više mi ni naočale neće pomoći.

Naravno, ja bih založio i svoje naočale, posve jasno, rekao sam i skinuo ih. Samo deset Orea, ili ako misli da toliko ne vrijede, onda samo pet...

- Ta dobro znate da vam na vaše naočale ne mogu dati ništa - reče »ujak« muklo. - To sam vam jednom već i rekao.

- Ali ja trebam jednu poštansku marku - rekoх u pola glasa. - Ne mogu poslati pismo koje sam morao napisati. Jednu marku po deset

erea, ili po pet, sasvim po vašoj volji.

- Molim vas da odete! - odgovori on i odbije me kretnjom ruke.

Jest, jest, neka bude i to! - rekao sam u sebi. Mehanički sam opet namjestio naočale, uzeo gumbe i izašao. Zaželio sam mu laku noć i po običaju zatvorio vrata za sobom. No, sad se više neda pomoći! Na vrhu stuba što su vodile u podrum još sam se jednom zaustavio i pogledao gumbe. On ih ni pod koju cijenu neće! rekoh. A još su posve novi. To zbilja ne mogu razumjeti!

Dok sam tako uzbuđen stajao, prošao je pored mene čovjek i sišao u podrum. U žurbi me je malko gurnuo; obojica se ispričismo i ja sam se okrenuo i gledao za njim.

- Gle, to si ti? - reče on dolje na stubama. Zatim se opet vrati gore, i sad sam i ja njega prepoznao. - Nego, kako ti to izgledaš? - zapita. - I što si radio tu dolje?

- Ah, poslovi; ti isto ideš dolje, kako vidim?

Koljena su mi drhtala, naslonio sam se na zid, pruživši mu ruku s gumbima.

- Vraga? - vikne on. - Ipak ideš predaleko.

- Laku noć - velim i hoću otići; osjećao sam kako ću sad na zaplakati.

- Ne, pričekaj još časak!

Zašto da čekam? On je također na putu do »ujaka«, možda mu nosi svoj zaručni prsten, možda već nekoliko dana gladije, ili je dužan gazdarici.

- Jest - rekoh napokon - pričekat ću, samo ako se brzo vratiš...

- Svakako - odgovori on i uhvati me za ruku - no nešto ću ti reći: glupan si. Bit će najbolje pođeš li sa mnom. Znao sam što hoće, i osjetivši u sebi neku iskru poštenja, odgovorih:

- Ne mogu! Obećao sam da ću u sedam i pol biti u Ulici Bemta Ankersa i...

- Sedam i pol, kažeš? Ali sad je već osam. Imam tu sat, hoću ga naime odnijeti dolje. Dakle naprijed, sa mnom, gladni grešniče! Bit će za te najmanje pet kruna!

I on me gurne unutra.

Treći dio

Tjedan dana prošlo je u pravom blaženstvu i veselju.

I ovog sam puta umaknuo onom najgorem, jeo sam svakog dana; srčanost mi je vidljivo porasla. Radio sam istovremeno na tri, četiri rasprave koje su zaokupljale svaku iskru moga mozga, svaku misao, i činilo mi se da mi je sada bolje no što mi je prije bilo. Posljednji novinski članak, s kojim sam onog dana tako dugo trčkarao i u koji sam bio polagao tolike nade, urednik mi je upravo sada vratio. Uvrijeđen i ljut, zamalo da ga nisam uništio i poderao i ne pročitavši ga. Ubuduće pokušat ću kod drugih novina, tako da imam otvoreno nekoliko vrata.

U najgorem slučaju, ako i to ne pomogne, tu su još uvijek brodovi na koje se mogu skloniti. »Nonna« leži u luci spremna da otplovi, pa me možda uzme sa sobom u Arhangelsk, ili kamo bilo. Ima dakle nade na više strana.

Ona posljednja kriza jako me je porušila; kosa mi je ispadala u pramenovima, patio sam od glavobolje, osobito ujutro, a ni nervoza se nije smirila. Po danu, kad sam pisao, morao sam ruke omotati krpama, jer nisam podnosio ni vlastitog daha. Kad bi Jens Olaf bučno otvarao vrata od staje dolje poda mnom, ili zalajao pas što je zalutao u dvorište, prošli bi me hladni srsi od glave do pete.

Da, jako sam se porušio.

Dan na dan mučio sam se s poslom, jedva da sam za sebe nalazio toliko vremena da progutam koji zalogaj, a onda bih opet sjeo i nastavio s pisanjem. Otada je moj krevet izgledao kao mali rasklimani pisaći stol, preplavljen bilješkama i ispisanim arcima papira, na kojima sam naizmjenice radio: dodavao nešto novo što bi mi palo na um tijekom dana, mrtva mjesta oživljavao jačim, Življim riječima, i tako sam se s velikom mukom provlačio od jedne rečenice do druge.

Jednog popodneva dovršim napokon jedan od tih članaka. Sretno i zadovoljno strpam ga u džep i uputim se s njime k uredniku. Već je bilo krajnje vrijeme da opet dođem do novca, jer mnogo ga više nisam imao.

Urednik mi reče neka časkom sjednem, on će odmah... i nastavi pisati.

Ogledao sam se po toj maloj uredskoj prostoriji: poprsja, litografije, izresci i strašan koš za papir, koji je izgledao kao da bi mogao proždrijeti čovjeka s kožom i kostima. Kad sam pogledao to ždrijelo bez dna, te zmajске ralje, stisnulo me oko srca. Činilo mi se da su se upravo ovog trenutka otvorile, da progutaju nove odbačene radove - nove uništene nade.

- Koji je danas dan? - zapita me najednom urednik.

- Dvadeset osmi - odgovorim, veseleći se što mu mogu iskazati makar kakvu uslugu.

- Dvadeset osmi - ponovi on i nastavi pisati. Napokon smota nekoliko listova, baci ostale papire u koš i odloži pero. Zatim se okrene za stolom i pogleda me. Kad je primijetio da stojim do vrata, dade mi rukom znak neka sjednem.

Da ne bi opazio da nemam prsluka, kad otvorim kaput, okrenem se u stranu i izvučem iz unutarnjeg džepa rukopis.

- Crtica o Correggiu - rekoh - no na žalost nije baš napisana tako da biste...

On uzme papire u ruke i prolista ih. Kod toga je bio licem okrenut prema meni.

Tako dakle izgleda izbliza čovjek čije sam ime čuo već u najranijoj mladosti, čovjek čiji je list za svih ovih godina najviše utjecao na mene. Kosa mu je kovrčasta, lijepe smeđe oči nemirno mu poigravaju. Ima naviku da gdjekad puhne kroz nos. Ni seoski župnik ne bi mogao izgledati blaže od tog opasnog pisca čije su riječi iza sebe, gdje god bi pale, ostavljale krvave masnice. Čudnovata mješavina straha i čuđenja spopala me pred tim čovjekom; gotovo su mi suze navrle na oči, i nehotice sam stupio korak naprijed da mu kažem kako sam mu u svojoj nutrini zahvalan za sve što me je naučio, i da ga zamolim neka mi ne čini ništa nažao, jer ja sam tek ubogi šeprtlja kojemu i bez toga ide prilično loše...

Sjedeći i razmišljajući, polako je složio moj rukopis. Da mu olakšam negativan odgovor, pružim ruku i pro- mucam:

- Ah ne, naravno da ne možete upotrijebiti.

I pri tom se osmjehnem, da pomisli kako mi to uopće nije teško palo.

- Mi trebamo popularnih stvari - reče on. - Znae kakva je naša publika. Da napišete nešto jednostavnije? Ili da donesete nešto

drugo, što bi ljudi razumjeli?

Njegov me je obziran način vrlo začudio. Razumio sam da je članak odbio, ali negativan odgovor nije mogao biti ljubazniji. Da ga dalje ne zadržavam, progovorim:

- Svakako, to mogu.

Pošao sam prema vratima. Hm. Neka mi oprostí što sam ga s tim napastovao... Naklonio sam se i uhvatio za kvaku...

- Ako trebate, možete dobiti mali predujam - reče. - Već ćete ga odraditi.

Sada, kad je vidio da su moje pisanije neprikladne, ponizila me je malko ta njegova ponuda, i ja odgovorim:

- Ne, hvala, još neko vrijeme mogu izdržati. Uostalom, najljepša hvala! Preporučujem se!

- Preporučujem se! - odgovori urednik i opet se okrene pisaćem stolu.

Makar i bez razloga, on se prema meni ponio vrlo ljubazno, a zato sam mu i bio zahvalan; to mu nikada neću zaboraviti. Odlučio sam da ne idem k njemu sve dotle dok ne budem mogao donijeti stvar s kojom će biti zadovoljan, koja će ga začuditi i dati mu povoda da mi bez razmišljanja doznači deset kruna. Potom sam otišao kući i ponovno se bacio na pisanje.

Narednih večeri, kad je bilo otprilike osam sati i kad su se na ulici palile plinske svjetiljke, redovito mi se događalo ovo:

Kad bih izašao iz kuće, da nakon dnevne muke i napora prošetam ulicama, stajala je kraj stupa plinske svjetiljke, upravo pred vratima, neka u crno odjevena dama, lica okrenuta prema meni i pratila me pogledom. Opazio sam da uvijek ima istu haljinu, istu neprozirnu koprenu koja joj je skrivala lice i padala na grudi. U ruci je držala mali kišobran s drškom od slonove kosti.

Već sam je primijetio tri večeri za redom, uvijek na istome mjestu. Tek što bih prošao mimo nje, ona bi se naglo okrenula i pošla polagano niz ulicu.

Moj nervozni mozak odmah je ispružio svoja ticala i obuzela me je glupa slutnja da su ti posjeti namijenjeni meni. Naposljetku sam već bio nakanio da joj se obratim, da pitam koga traži, treba li možda moju pomoć, smijem li je otpratiti kući, da li bih je unatoč svom vrlo lošem odijelu smio štititi u mračnim ulicama. Ali obuzimao me

nejasan strah da bi me to moglo stajati čaše vina, ili vožnje u fijakeru, a ja nemam ni prebrite pare. Moji su me beznadno prazni džepovi posve potištili, pa nisam imao toliko srčanosti da je pozornije pogledam prolazeći pored nje. Mnome je opet zagospodarila glad, od jučer navečer nisam okusio baš ništa. Nije to doduše dugo, izdržao sam ja već i više dana, ali sad sam počeo vidljivo propadati. Nisam više mogao tako gladovati kao nekada, sad me je znao omamiti jedan jedini dan, pa čim bih ispio gutljaj vode, odmah bi mi se smučilo. K tome je još došlo i to da sam se noću smrzavao, da sam u krevet lijegao obučen, u odijelu, da sam se svake noći tresao od zime i tijekom noći gotovo se potpuno ukočio. Stari pokrivač nije mogao izdržati studeni vjetar što je pirio kroz moju sobu, a jutrom sam se budio zbog toga što bi mi se od ledenog zraka nos gotovo smrznuo.

Išao sam ulicom i razmišljao što trebam napraviti da mogu izdržati na vodi dok ne dogotovim svoj sljedeći članak. Da imam svijeću, lako bi mi bilo probdjeti noć i već bih ujutro mogao poći do urednika.

Bez daljnjeg razmišljanja pošao sam u kavanu »Oplandske«, da potražim onog mladog znanca, bankovnog namještenika, i da ga zamolim za deset orea za svijeću. Nesmetano me pustiše kroz sve prostorije, pa sam prošao između stolova za kojima su gosti čavrljali, jeli i pili. Dospio sam duboko u kavanu, čak do »crvene sobe«, a čovjeka ipak nisam našao. Potišten i ljut, izašao sam na ulicu i udario pravcem prema dvoru.

Do vraga, zar ne bi bilo u redu da već jednom dođe kraj tim mojim neprilikama! Velikim, bijesnim koracima, s ovratnikom podignutim oko vrata i šakama stisnutim u džepovima od hlača, hodao sam i čitavim putem grdio svoju nesretnu zvijezdu. Već sedam-osam mjeseci nisam imao nijednog bezbrižnog časa - tjedan dana prehranjivao sam se tek koliko je bilo najpotrebnije - a zatim je i opet pokucala bijeda na moja vrata i uništila me. U svoj svojoj bijedi ipak sam ostao pošten, ha, ha, pošten od glave do pete! Bože, Bože, kako li sam bio glup! Stao sam samom sebi pripovijedati kako me je pekla savjest kad sam nosio pokrivač Hansa Paulija u zalagaonicu. Podrugljivo sam se nasmiješio svom tankočutnom poštenju, prezirno pljunuo na pločnik, ne nalazeći riječi koja bi bila dovoljno jaka da se naruga mojoj gluposti. Nešto bi mi se sada trebalo dogoditi! Da

nađem na ulici ušteđeni đaćki džeparac, ili posljednju paru kakve udovice - posve bih je mirno uzeo i strpao u džep, krao bih s najvećim mirom, a noć poslije toga prospavao mirno kao vreća. Nisam uzalud toliko toga pretrpio - moja je strpljivost već pri kraju i ja sam na sve pripravan.

Tri, četiri puta obišao sam oko dvora, odlučio se za povratak, još jednom se navratio u park, a zatim preko Ulice Karla Johana pošao kući.

Bilo je otprilike jedanaest sati. Ulica bijaše prilično mračna, posvuda su vrvjeli ljudi, tihi parovi i bučno mnoštvo. Stigao je veliki čas, vrijeme kad se vode mračni poslovi i počinju vesele pustolovine. Šuštanje ženskih haljina, kratki značajni osmijesi, bujne ženske grudi, jaki, usopljeni mirisi, a ondje dalje na ulici odjekuje neki glas i zove: »Emma!« Čitava ulica nalik je na močvaru iz koje se diže vruća para.

Nehotice sam stao po praznim džepovima tražiti dvije krune. Strast što je podrhtavala u kretnjama prolaznika, tamna svjetla plinskih svjetiljaka, pa dapače i tiha, umorna noć, sve me je to počelo grabiti - taj zrak ispunjen šapatom, zagrljajima, drhtavim priznanjima, upola izgovorenim riječima i tihim hihotanjem. Ondje u veži kod kavane »Blomqvist« ljube se mačke, derući se strahovito. A ja nemam ni dvije krune! Zaista je jadno kako sam osiromašio! Kojeg li poniženja, koje li sramote! I opet moram misliti na posljednji novčić jadne udovice, koji bih ukrao, na đaćku kapu ili rupčić, na krušnu torbu kakvog prosjaka, što bih bez oklijevanja odnio kakvom prodavaču starih krpa, a dobitak potrošio. Da se utješim, stadoh iznalaziti svakakve mane na tim veselim ljudima što su prolazili pored mene. Slijegao sam ramenima, prezirno ih pogledavao. Zadovoljni i lakoumni studenti misle da je europski razuzdano ako koju švelju poglade po bedru! Ti kicoši, bankovni činovnici, mesari i zenskarci ne prezu ni pred cime... Pljunuo sam daleko preda se, ne brinući se hoću li koga pogoditi. Bio sam ljut, ispunjen prezirom prema tim ljudima što se tu preda mnom guraju. Digao sam glavu i pošao naprijed.

Pored zgrade parlamenta sastanem neku djevojku, koja me je izazovno promatrala kad sam prolazio pored nje.

- Dobra večer! - rekoh.

- Dobra večer! - odvrati ona. I stane.

Hm! Zar sama; tako kasno? Nije li opasno za mladu djevojku da u to vrijeme prolazi Ulicom Karla Johana? Nije! Nije li je nitko nagovorio, ili uvrijedio možda, silio je da pođe s njime kući?

Ona me je začuđeno gledala, ispitujući na mom licu što ja zapravo mislim. Zatim me uhvati pod ruku i reče:

- Dakle idemo

Pošli smo zajedno. Kad smo prolazili kraj kočija, stao sam, oslobodio ruku i rekao:

- Čujte, djevojko, ali ja nemam ni prebite pare. - I htio sam dalje.

Isprva mi nije htjela vjerovati, ali kad je pretrazila sve moje džepove i u njima nije našla ništa, bacila je glavu i nazvala me bakalarom.

- Laku noć! - rekoh ja.

- Pričekajte! Jesu li te vaše naočale zlatne?

- Nisu.

- Onda neka vas vrag nosi! ja sam posao.

Odmah zatim ona dotrči natrag do mene i zovne me.

- Ipak možete sa mnom!

Osjetio sam se ponižen ponudom te siromašne bludnice s ulice, te rekoh: - Ne, već je kasno, a ja još moram nekoga posjetiti. - Uostalom, ni ona sebi ne može priuštiti ovakvu žrtvu.

- Ipak, stvarno bih htjela da budete uza me.

- Ali u takvim okolnostima ne mogu ići.

- Sigurno idete k drugoj! - rekla je.

- Ne - odgovorio sam.

Osjećao sam da sam ispao u jadnom svjetlu pred tom bludnicom, ali sam htio barem spasiti obraz.

- Kako se zovete? - upitam je.

- Marija? Čujte dakle, Marijo! - I stao sam joj objašnjavati svoje ponašanje. Djevojka se sve više i više čudila. Da li me ona doista smatra jednim od onih koji se noću klatare po ulicama i napastuju djevojke? Je li ona doista pomislila da sam i ja takav? Jesam li joj rekao štogod nepristojno? Ponaša li se itko kao ja, kad ima nešto na umu? Ukratko, ja sam je nagovorio i pošao s njom nekoliko koraka da vidim kako će daleko ići. Međutim, moje je ime tako i tako, pastor taj i taj. Laku noć! Idi i ne griješi više!

Rekavši to, udaljio sam se.

Ushićen ovom svojom misli, protrljao sam ruke i stao glasno razgovarati sam sa sobom. Kakva li blaženstva obilaziti ovako ulicama i činiti dobra djela! Možda sam ovom palom stvoru dao prvu pobudu da se digne za čitav svoj život! Možda sam je za sva vremena spasio od propasti! Ona će to uvidjeti i još će me se sa zahvalnošću sjećati u svome smrtnom času. Ah, ipak je korisno biti pošten i pravedan! Bio sam sjajno raspoložen i osjećao se za sve dovoljno svježim i odvažnim. Samo da imam svijeću, svršio bih članak za novine! Pjevušeći i fićukaju-ći išao sam s novim kućnim ključem u ruci i razmišljao na koji način da dođem do svjetla. Nisam mogao učiniti ništa drugo nego da iznesem pisaći pribor dolje na ulicu, pa da pišem pod plinskom svjetiljkom. Otvorih kućna vrata i uspeh se u svoj sobičak.

Kad sam opet sišao, zatvorio sam vrata i stao pod svjetiljku. Posvuda tišina... samo iz Ulice Tvaer čuli su se teški, zvučni koraci stražara, a od St. Hanshaugena čuo se lavež psa. Ničega što bi me moglo smetati. Navukao sam ovratnik preko ušiju i stao intenzivno misliti. Uvelike bi pomoglo, budem li tako sretan da svršim taj mali članak. Upravo sam došao do jednog teškog mjesta, odakle mora voditi tek jedva vidljivi prijelaz na nešto drugo; zatim prigušeni finale, dugo jecanje, koje bi valjalo završiti poentom, osornom i otresitom kao metak, ili kao jeka, kad se ruši brijeg. Točka.

Ali nisam se mogao sjetiti ni jedne jedine riječi. Pročitao sam cijeli sastavak od početka do kraja, glasno pročitao svaku rečenicu, a ipak nisam bio kadar sabrati se za tu zvučnu i blještavu poentu. Dok sam još na tome radio, stigao je odozgo stražar, stao nedaleko od mene na ulici i potpuno mi pokvario raspoloženje. Baš je njega briga što sam ja upravo došao do izvrsne poente za urednika?! Gospode Bože! Zbilja je nemoguće da se održim nad vodom, kako sam bio nakanio! Ostao sam ovdje još jedan sat, stražar je već otišao, a bilo je prestudeno da čovjek mirno stoji. Klonuo duhom i izgubivši srčanost zbog neuspjela pokušaja, ponovno sam otvorio vrata i ušao u svoju sobu.

I ovdje gore bilo je studeno, a gusta mi je tama jedva dopuštala da vidim kroz prozor. Napipao sam krevet, izuo cipele i pokušao među rukama malo ugrijati noge. Zatim sam legao u krevet, i to, kao što sam već dugo običavao, potpuno obučen.

Sutradan ujutro, čim je zadanilo, sjeo sam na krevet i opet počeo raditi na članku. Tako sam sjedio do objeda, a napisao sam možda tek desetak, dvadesetak rečenica. Kraj je još daleko.

Ustao sam, obuio cipele i ušetao se sobičkom, da se malo ugrijem. Prozori su se pokrili injem; provirim van - padao je snijeg. Na dvorištu, na kamenju i na zdencu ležale su debele naslage snijega.

Tražio sam po cijeloj sobi, bezvoljno hodao amo-tamo, noktima grebao zidove, oprezno naslonio čelo na vrata, kažiprstom kuckao po podu i pozorno osluškivao - sve bez povoda, ali tiho i promišljeno, kao da se radi o kakvoj izvanredno važnoj stvari. Za sve to vrijeme govorio sam glasno i isprekidano: - Bože dragi, pa to je već ludilo!... - No ipak sam ludovao dalje. Nakon nekog vremena, možda poslije nekoliko sati, htio sam se sabrati, pa sam se ugrizao za usnice i stisnuo ih koliko sam god mogao. Tome mora biti kraj! Potražio sam iver, da ga žvačem, a onda odlučno sjeo i nastavio pisati.

Uz najveći sam napor sklepaio nekoliko kratkih rečenica, dvadesetak jadnih riječi koje sam na jedvite jade iscijedio iz sebe, samo da nekako pođem naprijed. Zatim je stalo, glava mi je bila prazna, buljio sam širom otvorenih očiju u pojedine riječi, u napola ispisani list papira, zurio u čudnovata, treperava slova koja su mi izgledala kao male, kosmate životinjice prilijepljene na papir. Na kraju više nisam shvaćao savršeno ništa, a ni mislio nisam ništa.

Vrijeme je prolazilo. Čuo sam buku na dvorištu, drndanje kola, udarce konjskih kopita; glas Jensa Olafa dopirao je čak do mene, kad bi vikao na konje. Bio sam posve slomljen. S vremena na vrijeme obliznuo bih usnu, inače ništa. Boljelo me u prsima.

Počelo se smrkavati. Sve sam više i više malaksao i iscrpljen od umora opet legao u krevet. Da ugrijem ruke, prošao sam prstima uzduž i poprijeko kroz kosu. Pritom sam iščupao male čuperke vlasi, koji su mi ostali visjeti među prstima ili se razletjeli po jastuku. U tom času nisam na to mislio, bilo mi je kao da me se to ništa ne tiče. Pa imam još dosta vlasi na glavi. Ponovno sam se pokušao trgnuti iz omame koja mi je poput magle obuzela udove. Uspravio sam se, udario se po koljenu, zakašljao tako jako koliko su mi dopuštala umorna pluća - a onda opet pao u krevet. Ništa nije pomoglo. Umirao sam bez pomoći, otvorenih očiju, ukočena pogleda. Naposljetku stavih kažiprst u usta i stadoh ga sisati. U mojem se

mozgu stalo nešto micati, odmotavala se luda misao: Što, da zagrizem? I bez promišljanja zatvorio sam oči i stisnuo zube.

Skočim. Napokon sam se ipak probudio. Iz prsta je prokapalo nekoliko kapi krvi. Nije me više jako boljelo. Rana nije ni jako velika, ali sam jednim mahom došao k sebi. Stresao sam glavom i pošao prema prozoru, gdje sam našao krpu, kojom sam ovio ranu. Dok sam još bio time zaposlen, došle su mi suze na oči i ja sam tiho zaplakao. Kako je jadan taj mršav, nagrižen prst! Bože nebeski, koliko sam propao!

Mrak je bivao sve gušći. Možda ipak tijekom večeri napišem i taj svršetak. Samo da imam svijeću, bar jednu! U mojoj se glavi opet raščistilo, misli su dolazile i nestajale, kao obično, a nisam mnogo ni trpio. Glad me više nije mučila toliko kao prije nekoliko sati; izdržat ću još do sutra. Međutim, možda gdjegod dobijem i svijeću na vjeresiju. Da pođem do trgovine živežnim namirnicama i ondje izložim svoj položaj. Ta ondje me tako dobro znaju, još iz dobrih vremena, kad sam imao novaca, a i mnogi sam kruh kupio u toj trgovini. Bez dvojbe, dat će mi svijeću na moje pošteno ime. I prvi put poslije dugog vremena očetkao sam odijelo, odstranio ispalu kosu s ovratnika, koliko je to u mraku bilo moguće, a zatim sam otapkao niza stube.

Kad sam došao na ulicu, padne mi na pamet kako bi bilo pametnije da zatražim kruha. Neodlučno sam stajao i razmišljao. Na žalost, nisam više mogao podnositi hranu; ponovit će se ista ona pripovijest s vizijama, slutnjama i ludim mislima, a članak neću dovršiti. Nipošto! Odlučio sam se za svijeću i ušao u trgovinu.

Kod pulta stoji neka gospođa i kupuje; do nje leže mali zamoci u papirima raznih boja. Pomoćnik, koji me je poznavao i znao što obično kupujem, ostavi gospođu, bez pitanja umota jedan kruh u novine i pruži mi ga.

- Ne, večeras bih želio jednu svijeću - rekoh. To sam izgovorio posve tiho i skromno, da ga ne razljutim i ne proigram svoju šansu.

- Onda ćete morati trenutak pričekati - na to će on i okrene se gospođi.

Ona pokupi svoje stvari, plati komadom od pet kruna, uzme sitniš koji joj je on uzvratilo i ode.

Ostadoh sam s pomoćnikom.

On prihvati: - Želite dakle jednu svijeću. - I izvuče zametak svijeća te izvadi jednu za mene.

Onda se zagleda u mene - nisam bio kadar iskazati mu svoju želju.

- Ah, da, istina, vi ste već platili - reče najednom. Rekao je sasvim jednostavno da sam platio. Jasno sam čuo svaku riječ. Zatim je stao brojiti na blagajni krunu po krunu, svijetli krupni novac - i uzvratio mi je kao da sam mu platio s pet kruna.

- Izvolite! - reče.

Stajao sam i časkom promatrao novac. Razumijem da nešto nije u redu, ali nisam razmišljao, baš ni na što nisam mislio, samo sam se čudio bogatstvu što sja tu pred mojim očima. Pogled mi se zaustavio na nekom mjestu na zidu, gdje je visjelo malo zvonce na kožnatoj vrpci, a ispod njega svežanj žniranaca. Buljio sam u sve to.

Pomoćnik je mislio da želim s njime zapodjenuti razgovor, kad se tako dugo zadržavam, i prihvati, redajući po stolu papir za umotavanje.

- Izgleda da je već došla i zima.

- Hm! Jest - odgovorim. - Izgleda da je već došla i zima. - A malo zatim: - O da, pa nije ni prerano.

Čuo sam kako govorim, jasno sam čuo svaku riječ, kao da govori netko drugi. Govorio sam nesvjesno, bez volje, ne osjećajući to ni sam.

- Tako? Mislite li da je zbilja tako? - upita pomoćnik.

Gurnuo sam u džep ruku s novcem, pritisnuo kvaku i pošao. Čuo sam kako sam zaželio laku noć i kako je dućanski pomoćnik odgovorio na moj pozdrav.

Već sam poodmakao nekoliko koraka, kad se otvoriše dućanska vrata i na njima se pojavi pomoćnik te me pozove natrag. Okrenuo sam se bez čuđenja i bez trunaka straha. Samo sam rukom skupio novac u džepu i spremio se da mu ga vratim.

- Izvolite, zaboravili ste svijeću.

- Hvala! - rekoh mirno. - Hvala! Hvala!

I sa svijećom u ruci pošao sam niz ulicu.

Prva moja razumna misao ticala se novca. Pošao sam do svjetiljke, prebrojio ga nekoliko puta, odvagnuo ga u ruci i osmjehnuo se. Sad mi je dakle pomognuto, veličanstveno, prekrasno pomognuto za dugo, dugo vremena! Ponovno sam stavio novac u džep i pošao.

Pred jednom gostionicom u Ulici Stor zaustavio sam se i stao hladno i mirno razmišljati da li da uđem i naručim jedan mali objed. Cuo sam udaranje tanjurima, noževima i vilicama, cuo kako se koše meso. Kušnja je bila prevelika. Uđem.

- Jedan biftek!

- Jedan biftek! - viknula je konobarica kroz otvor u kuhinju.

Tu gdje sam sjeo bilo je prilično tamno; osjećao sam se prilično skrivenim i stao razmišljati. S vremena na vrijeme konobarica bi me pogledala radoznalim pogledom.

Počinio sam dakle svoje prvo nepošteno djelo, svoju prvu krađu, prema kojoj su sve moje prijašnje ludorije prava sitnica... Pa neka! Tu se više ništa ne može promijeniti. Uostalom, ako me je volja, tu stvar s trgovčićem mogu urediti jednom kasnije, kad mi se pruži prilika. Gdje to piše da ću ja uvijek napredovati rakovim korakom, a osim toga nisam se zavjetovao da ću živjeti pošte - nije od ostalih ljudi...

- Hoću li skoro dobiti svoj biftek?

- Odmah, odmah! - I konobarica otvori otvor na kuhinji te pogleda unutra. No ako se za stvar dozna? Ako po - moćnik posumnja o onih pet kruna od kojih je uzvratio gospođi? Nije isključeno da bi on jednog dana mogao na- doći na to, možda već drugi put kad mu dođem u dućan. No da, Bože moj!... I rezignirano sam slegnuo ramenima.

- Izvolite! - rekla je konobarica stavljajući biftek preda me na stol. - Ne biste li možda radije u drugu sobu? Ovdje je tako tamno.

- Ne, hvala. Ostavite me samo ovdje - odgovorio sam. Njezina me ljubaznost najednom dirnula. Odmah sam platio biftek, dao joj koliko sam na dobru sreću izvukao iz džepa, i stisnuo joj ruku. Ona se nasmijala, a ja sam joj rekao, šaleći se, sa suzama u očima:

- Za ostatak kupite kuću...

- Ah! Želim vam dobar tek.

Počeo sam jesti, jeo sve lakomije, gutao velike komade a da ih nisam ni prožvakao i upravo sam se živinski naslađivao kad sam imao puna usta.

Konobarica je opet prišla k meni.

- Hoćete li nešto popiti? - Kod toga se sagnula sasvim do mene.

Promatrao sam je. Govorila je posve tiho, gotovo šap- ćuci, oborivši oči.

- Mislim čašu piva, ili što drugo... ako želite od mene... k tome... ako želite...

- Ne, hvala - odvratio sam. - Navratit ću drugi put.

Otišla je i sjela iza šanka, tako da sam joj vidio samo glavu. Dražesna djevojka.

Kad sam svršio s biftekom, odmah sam pošao prema vratima. Već sam osjećao mučninu. Konobarica je ustala za šankom. Nisam joj htio doći preblizu i pokazati se pri svjetlu djevojci koja nije ni slutila svu moju bijedu. Zato sam joj samo doviknuo laku noć, naklonio se i izašao.

Jelo je počelo djelovati, strašno sam trpio i nisam ga dugo zadržao u sebi. Povraćao sam na svakom tamnom uglu kojim sam prošao, borio se protiv mučnine koja me sve više i više praznila, stiskao šake, sabirao se, toptao nogama - uzalud. Naposljetku sam ušao u neku vežu, sagnuo glavu i povratio iz sebe sve, napola slijep od suza koje su mi navrle na oči.

Ogorčeno sam izašao na ulicu i plakao proklinjući strašne sile koje se burkaju u meni i koje me progone, želeći im vječnu muku i prokletstvo u paklu za njihovu nevaljalost. Doista, moram reći da se sudbina ne odnosi prema meni nimalo viteški, nimalo viteški!... Prišao sam nekom gospodinu koji se zagledao u izlog i upitao ga koliko sam brže mogao što bi on savjetovao čovjeku koji je dugo gladovao. Radi se o životu, rekao sam, on ne može podnijeti biftek...

- Čuo sam da je vrlo dobro mlijeko, kuhano mlijeko - odgovori čovjek u čudu. - Međutim, za koga vi to pitate?

- Hvala! Hvala! To bi moglo biti dobro, kuhano mlijeko dakle...

Potom sam se udaljio.

Uđem u prvu kavanu kraj koje sam prolazio i zatražim kuhano mlijeko. Kad sam ga dobio, popijem ga onako vruće kako je bilo, požudno i do posljednje kapi. Onda sam platio i izašao. Kući.

Sad se dogodilo nešto čudnovato. Pred vratima moje kuće, naslonjena na plinsku svjetiljku, stoji jedna prilika usred svjetla, te sam je već izdaleka prepoznao - crno odjevena dama od prošlih večeri. Zabuna je nemoguća: četvrti je put, eto, nalazim na istome mjestu. Stajala je nepomično.

To mi se učinilo tako čudnovatim da sam i nehotice usporio korake, a misli su mi se u istom času potpuno umirile. Ali ja sam uzrujan, živci su mi još uvijek razdraženi od posljednjeg obroka. Po običaju, prošao sam tik do nje, došao do vrata i htio ući. Ona je još uvijek stajala. Najednom se nečemu dosjetih. Bez razmišljanja se okrenuh i pođoh ravno prema dami. Pogledam joj u lice i pozdravim je:

- Dobra večer, gospođice!

- Dobra večer!

Traži li ona koga? Ja sam je već prije primjećivao; bih li joj mogao biti na koji način od pomoći? Uostalom, tisuću puta molim za oprostjenje...

Ona pravo ne zna, ali...

U ovoj veži ne stanuje nitko osim mene i tri, četiri konja - što se toga tiče, tu je samo staja i limarska radionica... Po svoj prilici nije na pravom putu ako tu nekoga traži.

Ona se okrene i reče:

- Ne tražim nikoga, samo tu stojim. Palo mi je na pamet da...

Ta-a-a-ko, dakle samo slučaj, to je dakle samo slučaj što ona svake večeri dolazi ovamo. Zbilja čudnovato! Razmišljao sam o tom i sve sam više bio zbunjen pojavom te dame. Odlučih biti bezobrazan. Zazveckam novcem u džepu i bez okolišanja je pozovem da pođemo nekamo na čašu vina... s obzirom na to da je zima, ha-ha... neće trajati dugo... Zar neće?

Ne, hvala, to ne ide. Ne, ona to ne može. Nego ako je hoću otpratiti komadić puta, tada... Put je do kuće tako taman, a ona se ne usuđuje ići sama Ulicom Karla Johana. Već je prilično kasno.

Ushićen sam.

Krenuli smo; ona mi je išla s desne strane. Obuzelo me čudnovato, prekrasno čuvstvo, osjećao sam da se nalazim u blizini mlade djevojke. Za vrijeme čitavog puta zurio sam u nju. Miris njezine kose, toplina što je strujala iz njezina tijela, taj ženski miris koji ju je obavijao, pa taj slatki dah što sam ga osjećao kad bi mi okrenula lice, sve je to strujalo u meni, razuzdano mi prodirući u sva osjetila. Ispod koprene razabrao sam punašno, malo blijedo lice, a ispod ogrtača isticale su se visoko izbočene grudi. Pomisao na sve te skrivene ljepote što sam ih naslućivao ispod ogrtača i koprene posve me je smela, osjećao sam neko ludo veselje bez ikakva razumnog uzroka.

Nisam mogao izdržati, taknuo sam je rukom, tapšao je po leđima, glupo se smijući. Čuo sam kako mi udara srce.

- Kako ste vi čudni! - rekoh.

- Stvarno? Kako to mislite?

Prvo, običava svake večeri stajati pred vratima kuće u kojoj se nalazi staja, i to bez ikakva povoda, samo zato što joj je tako šunulo u glavu...

No ona ipak može imati svoje razloge. Ona voli ostajati kasno vani i uvijek je to činila s oduševljenjem. Liježem li ja rado prije dvanaest sati?

Ja? Ako mi je išta na ovome svijetu gnusno, onda bi to bilo da legnem prije dvanaest sati.

Dakle vidite! Katkada je poduzimala takve šetnje uvečer, kad nije imala nikakva posla. Stanuje na Trgu svetog Olafa.

- Ylajali! - kliknem.

- Što?

- Rekao sam samo: Ylajali... Samo nastavite!

Stanuje na Trgu svetog Olafa sama s majkom, koja je gluha, pa s njom ne može razgovarati. Što ima dakle čudnovato na tome ako voli izlaziti?

- Savršeno ništa! - odvratim.

- No dakle? - Čuo sam po njezinu glasu da se smiješila.

Nema li možda sestru?

Jest, ima jednu, stariju. Odakle to znam? Ona je otputovala u Hamburg.

Već dugo?

Prije nekoliko tjedana. No odakle znam da ona ima sestru?

Ja ne znam, samo pitam.

Zašutjesmo. Kraj nas je prošao čovjek s parom čizama ispod ruke, inače je ulica bila posve prazna dokle mi je pogled dopirao. Na Tivoliju sjajio se čitav red šarenih svjetiljaka. Nije više sniježilo, a nebo je bilo čisto.

- Bože, zar vam nije studeno bez ogrtača? - najednom upita dama, pogledavši me.

Jesam li joj mogao kazati zašto hodam okolo bez zimskog kaputa? Da joj prikažem svoj položaj, izjadam se i u samom joj se početku

zgodim? Tako je lijepo ići pored nje i uopće ne misliti na sadašnjost. Nasmijao sam se i rekao:

- Ne, nimalo. - Da navedem razgovor na nešto drugo, upitam je: - Jeste li vidjeli menažeriju u Tivoliju?

- Nisam - odgovori ona. - Ima li što vrijedno za vidjeti?

Ako ona zaželi, morali bismo onamo. Onamo gdje je tako svijetlo i ima tako mnogo ljudi! To bi je dovelo u silnu nepriliku: moje pohabano odijelo, moje propalo lice, već dva dana neoprano! Možda bi čak primijetila i to da nemam ni prsluka...

- Ah ne - odgovorim zato. - Ondje se nema što vidjeti...

Odjednom se sjetim mnoštva argumenata koje bih mogao odmah upotrijebiti: nekoliko jednostavnih riječi, ostaci mog isušenog mozga: na kraju krajeva, što da očekuje od jedne male menažerije? Mene ni najmanje ne zanimaju nikakve životinje i kavezi. Životinje znaju da se tu stoji i da ih se gleda, osjećaju na sebi stotine radoznalih očiju. Ne, ja ne trpim životinje koje znaju da se u njih bulji, plašljiva stvorenja što se veru po svojim kavezima ili leže sa sjajnim zelenim očima oblizujući prednje noge i razmišljajući. O čemu?

Jest, u tome se potpuno slaže sa mnom.

Samo u slobodnoj životinji, u njezinoj prirodnoj grozoti, u njezinoj prirodnoj divljini ima nečeg osobitog. Tihi, potajni koraci u tamnoj noći, sama tajanstvenost šume, krik ptice u letu, lahor, miris krvi, tutnjava nad nama, ukratko duh njihova carstva u tim grabežljivcima... U tome je jedna nesvjesna poezija...

No bojim se da je time umaram, a spoznaja o mojem strašnom siromaštvu opet me pograbila i potištila. Da sam barem koliko-toliko pristojno odjeven, razveselio bih je jednom šetnjom u Tivoli! Ne shvaćam stvorenje koje dopušta da ga prati napola gol prosjak po Ulici Karla Johana. Što ona zapravo misli? I zašto ja to idem, prenavljam se i glupo smijem radi ničega? Ne osjećam li smrtnu hladnoću u srcu, kad popuhne vjetrovi? Ne muči li me već gotovo ludilo u mozgu, jer mi je već mjesecima nedostajala dobra hrana? Ona me je spriječila da pođem kući, sada kada sam popio malo mlijeka, koje mogu zadržati u sebi. Zašto mi nije okrenula leđa i poslala me do stotinu vragova...

Očajavao sam. Beznadnost je premašila sve granice, te ja rekoh:

- Na kraju krajeva, gospođice, vi ne biste smjeli ići sami sa mnom. Svojim vas odijelom kompromitiram pred čitavim svijetom. Jest, tako je, to mislim posve ozbiljno.

Zabezeknula se. Brzo me je pogledala i ušutjela. Naposljetku izusti:

- Bože, Bože! - Nije rekla ni riječi više.

- Što mislite time kazati? - upitam

- Uh, ne, vi me postiđujete... Uostalom, nismo više daleko. - Pri tome je malo ubrzala korake.

Zaokrenusmo u Sveučilišnu ulicu i već smo vidjeli svjetiljku na Trgu svetog Olafa. Sad je opet išla polaganije.

- Ne želim biti indiskretan - progovorim - ali zar mi nećete reći svoje ime prije no što se rastanemo? Zar nećete ni na trenutak skinuti veo, da vas vidim? Bit ću vam tako zahvalan.

Stanka. Čekao sam.

- Vi ste me već jednom vidjeli - reče.

- Ylajali! - ponovim.

- Što? Jednom ste me pola dana progonili, čak do kuće. Jeste li možda bili pijani? - Opet sam čuo kako se nasmiješila.

- Jest - rekao sam - na žalost, onda sam bio pijan.

- Nije bilo lijepo od vas.

Posve satrven, priznao sam da to doista nije bilo lijepo od mene.

Prispjeli smo već do vodoskoka i promatrali mnoge rasvijetljene prozore na kući broj 2 na Trgu svetog Olafa.

- Dalje ne smijete sa mnom - rekla je. - Hvala vam za današnju večer.

Naklonio sam se, nemajući hrabrosti da bilo što kažem. Zatim sam skinuo šešir i stajao pred njom gologlav. Zar mi nećete pružiti ni ruku?

- Zašto me ne zamolite da vas otpratim komad puta natrag? - upita tiho, pogledavši na vrške svojih cipela.

- Gospode Bože - odvratio sam izvan sebe. - Gospode Bože, kad biste to htjeli!

- Jest, ali samo komadić.

Okrenusmo.

Bio sam sasvim zbunjen, pa nisam znao kako da hodam, kako da stanem. Ovo mi je stvorenje pobrkalo sav slijed misli. Bio sam ushićen, neobično veseo, bilo mi je kao da blažen tonem u sreći.

Sama je izjavila da hoće ići sa mnom natrag; to nije bila moja ideja, već njezina vlastita želja. Pogledavao sam je i bivao sve srčaniji, ona me je hrabrila i sve me više privlačila svakom svojom riječju. Začas sam zaboravio na sve svoje siromaštvo, na skučenost i jedno moje životarenje, osjećao sam kako mi krv toplo kola u tijelu - kao u starim vremenima, prije no što sam se skršio - i odlučih poslužiti se malim lukavstvom da otkrije lice.

- Uostalom, nisam ja onda slijedio vas, već vašu sestru - rekoh.

- Moju sestru? - upita ona i jako se začudi. Stala je i gledala me, kao da zbilja očekuje odgovor. Pitala je s najvećom ozbiljnošću

- Jest - odvratio sam. - Hm! Znači, mlađu od dviju dama koje su prošle kraj mene.

- Mlađu? Zbilja? Ha-ha-ha! - Smijala se glasno i srdačno kao dijete.

- Ne, zbilja ste lukavi! To ste rekli samo zato da skinem koprenu. Zar ne? Jest, odmah sam to opazila. Ali mora da ste se zabunili... za kaznu.

Smijali smo se i šalili, sve vrijeme neumorno govorili; nisam znao što govorim, ali sam bio zadovoljan. Pričala je da me je već prije dugo vremena vidjela u kazalištu. Bio sam s trojicom prijatelja i ponašao se kao da sam šenuo. Zacijelo sam i onda bio pijan!

Po čemu to zaključuje?

Zato što sam se tako jako smijao. A sad više ne?

Ipak, i sada.

Dođosmo u Ulicu Karla Johana.

- Dalje ne idemo! - rekla je. Opet smo pošli Sveučilišnom ulicom. Kad smo ponovno prispjeli do vodoskoka, pošao sam polaganije, znajući da dalje ne smijem.

- Tako, sad se morate vratiti - rekla je ona i stala.

- Jest, moram.

Malo zatim primijeti da bih je ipak mogao otpratiti do veže. Gospode Bože, nije to ništa neobično, zar ne?

- Nije - rekoh.

Ali kad smo stajali u veži, opet se svalila na mene sva moja bijeda. Kako da sačuvam svu svoju hrabrost, kad sam tako izmučen? Stojim tu pred mladom djevojkom prljav, odrpan, propao od gladi, neopran,

polovično odjeven - da propadneš u zemlju. Učinio sam se sasvim malim, i nehotice se sagnuo i promućao:

- Smijem li vas kadgod opet vidjeti?

Nisam se usudio nadati da će mi dopustiti da se još jednom sastanem s njom. Malo da nisam poželio da mi odgovori oštro, što bi me možda učinilo jakim i ravnodušnim.

- O da - reče ona tiho i gotovo nečujno.

- A kada?

- Ne znam.

Stanka.

- Nećete li barem na trenutak podignuti veo? - upitam. - Da vidim s kim sam razgovarao. Samo na trenutak. Ja moram vidjeti s kime sam razgovarao.

Stanka.

- Možete li me pričekati ovdje u petak navečer? - rekla je. - Hoćete li?

- Bože, da, ako smijem.

- U osam sati.

- Dobro.

Prošao sam rukom preko njezinog ogrtača i otresao snijeg s njega, samo da je se mogu dotaknuti. Uživao sam u tome što sam joj smio biti tako blizu.

- Ali ipak, ne smijete misliti o meni ništa loše - rekla je, smijući se.

- Ta ne...

Najednom, odlučnom kretnjom, ona podigne veo čak do čela; promatrali smo se jedan trenutak.

- Ylajali! - kliknuh.

Ona se uspravi, ovije mi ruke oko vrata i poljubi me u usta. Jedan jedini put, brzo, zbunjeno, u usta. Osjetio sam kako su joj se uzbibale grudi, disala je brzo.

Trenutak kasnije me ispustila i doviknula mi: - Laku noć! - Izgovorila je to kao bez daha, šapćući, onda se okrenula i bez ijedne riječi pojurila uza stube...

Gore u jednim vratima škljocnula je brava.

Sutradan je sniježilo jače, padala je teška kiša sa snijegom, sipale su velike vlažne krpe i pretvarale se u bljuzgavicu. Vrijeme je bilo

studenom, hvatala se poledica.

Glava mi je bila posve mutna od jučerašnjeg uzrujavanja, a srce opijeno blaženstvom od slatkog sastanka kad sam se kasno ujutro probudio. U zanosu sam još neko vrijeme ležao budan, umišljajući da je Ylajali tu, uza me; širio sam ruke, grlio sam sebe i cjelivao zrak.

Konačno sam ustao, izašao, ispio šalicu mlijeka i odmah zatim pojeo biftek. Gladi više nisam osjećao, samo su mi živci bili jako potreseni.

Sišao sam dolje ulicom, prema trgovinama odijela. Mislio sam da bih za jeftin novac mogao kupiti kakav ponošen prsluk, ili ma što drugo, da nosim ispod kaputa. Uspeo sam se stubama na trg, našao jedan prsluk, koji sam pažljivo ispitao. Dok sam bio time zabavljen, prošao je mimo znanac, mahnuo mi i pozvao me. Ostavio sam prsluk i prišao mu. Bio je tehničar i upravo je išao na posao.

- Hajde da popijemo čašu piva - reče. - Ali samo brzo, nemam mnogo vremena... Tko je bila ona dama s kojom ste jučer šetali?

- Čujte... - rekoh, ljubomoran već zbog njegove pomisli - pa to je bila moja zaručnica.

- Do tisuću vragova! - kliknuo je on.

- Jest, jučer se sve odlučilo.

On se posve postidio, sve mi je vjerovao. Da ga se riješim, napunio sam mu uši kojekakvim lažima; došlo je pivo, pa smo pili i onda otišli.

- Dakle zbogom!... Slušajte - veli on najednom - ja sam vam dužan još nekoliko kruna. Prava je sramota što vam ih još nisam vratio. Svakako, u najskorije vrijeme dobit ćete svoj novac.

- Hvala - odvratio sam. Znao sam da nikad više neću vidjeti one krune.

Pivo mi je odmah udarilo u glavu, postalo mi je vruće. Već sama pomisao na jučerašnju pustolovinu zavrtjela mi je mozgom. Što će biti ako ona u petak ne dođe? Ako stane razmišljati i izgubi povjerenje u mene?... Misli su mi postajale sve življe i odjednom došle na novac. Bilo me je strah, smrtno sam se preplašio samoga sebe. Prijevara se sa svim svojim potankostima oborila na mene. Vidio sam mali dućan, tezgu, svoju mršavu ruku kako poseže za novcem, zamišljao dolazak policije, kako će doći i odvesti me. Svezat će mi ruke i noge, ne, samo ruke, možda samo jednu ruku; lanci, zapisnik službujućeg policajca, škripanje njegova pera; možda

će za taj slučaj uzeti sasvim novo pero; njegov pogled, njegov opasan pogled! No, gospodin Tangen? Čelija, vječna tama...

Hm. Čvrsto sam stisnuo ruke, da skupim hrabrosti, išao sam sve brže i brže i došao na trg kod tržnice. Tu sjedoh.

Samo nikakvih djetinjarija! Može li mi itko na ovome svijetu dokazati da sam ukrao?! Uostalom, ni pomoćnik neće smjeti dizati nikakvu galamu; njegovo mu je mjesto sigurno ipak draže. Ako smijem moliti, samo nikakve buke i nikakvih scena!

Pa ipak me je novac svom svojom grešnom težinom tištio u džepu, ne dajući mi mira. Ispitao sam se i utvrdio da sam prije bio sretniji, onda naime kad sam se još u poštenju patio i borio. A Ylajali? Nisam li i nju povukao u blato ovim svojim grešnim rukama! Nebeski Bože! Gospode moj Bože! Ylajali!

Najednom skočim s klupe i uputim se ravno do žene što prodaje kolače kod ljekarne »K slonu«. Još se mogu osloboditi sramote, još nije prekasno; dokazat ću čitavom svijetu da ja to mogu! Usput sam držao pripremljen novac, sve do posljednjeg orea držao sam u ruci, naslonio sam se preko ženina stolića kao da ću nešto kupiti i bez razmišljanja gurnuo joj novac u ruku. Nisam progovorio ni jedne jedine riječi, samo sam joj tutnuo novac u ruku i odmah se udaljio.

Kako li je to ugodno, kad se čovjek opet opošteni! Ne tište me više prazni džepovi; užitak je biti bez ičega. Kad pravo promislim, taj me novac u potaji izjedao; doista, samo sam sa stidom mislio na njega. Nisam bio otvrdnule duše i moja se čestita narav dizala visoko iznad ovakvih niskih rabota. Hvala Bogu, opet sam se uzvisio u svojim vlastitim očima. Ugledajte se u mene! - rekao sam i pogledao u skupinu ljudi što se skupila na tržnici! Ugledajte se u mene i povedite se za mnom! Usrećio sam ubogu staru prodavačicu kolača, usrećio da je divota, a ona i ne zna tko sam. Večeras joj djeca neće gladna u postelju...

Baveći se tim mislima, došao sam do zaključka da sam divno učinio. Hvala Bogu, riješio sam se novaca.

Pijan i ustreptao od ponosa dospio sam na ulicu. Radost da ću pred Ylajali doći čist i pošten, da ću joj smjeti pogledati u lice u jednom me je trenutku svega obuzela. Nisam više osjećao nikakvih boli, glava mi je bila jasna i čista, bilo mi je kao da je načinjena od samoga svjetla i da mi sja na vratu. Uхватила me želja da činim najbedastije

ludorije, da počinjem najnevjerojatnije stvari, da čitav grad preokrenem naglavce. Sve do »mitnice« ponašao sam se kao luđak. Nešto tiho šumjelo mi je u ušima, a mozak mi je bio posve opijen. Oduševljen svojom glupom srča- nošću, sjetio sam se da odem do jednog služnika i da mu kažem koliko mi je godina, da mu stisnem ruku, da ga uporno pogledam u lice i da se udaljim bez objašnjenja. Razlikovao sam sve nijanse u govoru i smijehu prolaznika, promatrao nekoliko ptičica koje su veselo skakutale po ulici, počeo studirati izraz kamenog pločnika - i svuda sam nalazio nekakve znakove i čudnovate figure. Tako sam prispio i do Sabornog trga.

Najednom stanem i zagledam se u fijakere. Kočijaši su stajali oko svojih kola govoreći koješta, a konji stajali ovjesivši glave po tom gadnom vremenu. - Dođi! - viknuo sam udarivši se laktom. I brzo skočim u prva kola. - Ulica Ullevaals broj 37! - viknem. Kola su pošla.

Putem se kočijaš stao okretati, ogledavati i pogledavati u kola, gdje sam ja sjedio pod krovom. Ta zar mi ne vjeruje? Bez sumnje, sumnjičav je zbog mog lošeg odijela.

- Moram naći jednog gospodina! - viknuo sam mu, da ga predusretнем, a zatim mu razložio zbog čega svakako moram naći tog gospodina.

Stali smo pred brojem 37. Skočio sam iz kola i jurnuo stubama do trećeg kata, uhvatio za ručku zvonca i pozvonio; zvonce je udarilo šest do sedam puta.

Vrata je otvorila neka djevojka. Opazio sam da ima zlatne naušnice, a o pasu gumbe presvučene grubim vunanim suknom. Prestrašeno me promatrala.

Zapitam za Kierulfa, Joakima Kierulfa, ako se smijem tako izraziti, on je trgovac vunom, ukratko, njega se ne može zamijeniti...

Djevojka je zatresla glavom. - Tu ne stanuje nikakav Kierulf - reče.

Gledala je u mene, uhvatila za kvaku i bila spremna da zatvori vrata. Nije se ni najmanje trudila da mi možda kaže gdje taj čovjek stanuje. Izgledalo je da doista poznaje toga čovjeka. Lijeno stvorenje! Razljutio sam se, okrenuo joj leđa i pojurio niza stube.

- Nema ga! - viknem kočijašu.

- Nema ga?

- Ne. Vozite u Ulicu Tomte broj 11.

Bio sam silno uzrujan, pa sam time i kočijaša zarazio. On je sigurno mislio da se radi o životu, pa je vozio kao lud i svojski udarao konje.

- Kako se zove? - upita i okrene se na sjedalu.

- Kierulf, trgovac vunom, Kierulf.

I kočijaš je također mislio da takvog čovjeka nije moguće zamijeniti. Zar on ne nosi svijetli kaput?

- Što? - viknem. - Svijetli kaput? Jeste li poludjeli? Mislite li da pitam za tacnu za čaj? - Taj svijetli kaput došao mi je vrlo nezgodno i pokvario mi čitavog čovjeka, kako sam ga bio zamislio.

- Kako ste ono rekli da se zove? Kierulf?

- Svakako. Zar je to možda čudno? Ime ne sramoti nikoga.

- Nema li on crvenu kosu?

Možda on zbilja ima crvenu kosu, i kad je to kočijaš spomenuo, najednom sam bio uvjeren da ima pravo. Bio sam doslovno zahvalan za to sirotom starom kočijašu i rekao mu da je pogodilo. Uistinu, tako je; bilo bi uistinu čudnovato da netko nikada nije vidio takva čovjeka crvene kose.

- To mora da je onaj kojega sam nekoliko puta vozio - reče kočijaš.

- Ne nosi li on čvorastu batinu?

Sad sam već vidio tog čovjeka kao živoga pred sobom, te rekoh kočijašu:

- Ha, ha, njega još nikad nitko nije vidio bez kijače. Što se toga tiče, možete biti mirni, posve mirni.

Sad je bilo jasno da je to isti onaj čovjek kojeg je on već vozio. On bi ga odmah prepoznao...

I mi smo jurili tako brzo da su sve iskre frcale.

Za sve vrijeme tog svoga uzbuđenog stanja nisam gubio prisutnosti duha. Kad smo se provezli mimo jednog redara, opazio sam da ima broj 69. Taj me je broj tako pogodilo da mi se odjednom mozak pobrkao. 69, točno 69, na taj broj neću nikad zaboraviti, na 69.

Naslonio sam se u kolima, postao plijenom najluđih misli, zavukao se pod krov, da nitko ne primijeti kako mičem usnama, i počeo glupo sam sa sobom razgovarati. Ludilo je bjesnjelo u mom mozgu, a ja sam puštao neka bjesni. Bio sam čvrsto uvjeren da sam podlegao utjecajima kojima nisam gospodar. Nasmijao sam se, tiho i strastveno, bez ikakva povoda, još uvijek veseo i opijen od one čaše piva što sam je popio. Malo-pomalo popuštala je moja uzrujanost, a

mir mi se polagano vraćao. Osjećao sam studen na ranjenom prstu i gurnuo ga za vrat, u ovratnik košulje, da ga malo ugrijem. Tako smo stigli u Ulicu Tomte. Kočijaš stane.

Bez žurbe sam izašao, bez misli, pospan, teške glave. Ušao sam u vežu, prošao preko dvorišta, udario na jedna vrata, otvorio ih i našao se u nekakvom hodniku, nekoj vrsti predsoblja s dva prozora. U jednom su kutu stajala dva putna kovčega, jedan na drugom, a uzduž zida jedna stara neoličena klupa za spavanje, na kojoj je bio prostrt pokrivač. Desno, iz susjedne sobe, začujem dječju viku, a nada mnom, gore na katu, zveketanje željezne ploče po kojoj je netko lupao kladvicom. Sve sam to jasno razabrao, kad sam ušao u ovu prostoriju.

Mirno prođem kroz predsoblje, ne žureći se, ne misleći na bijeg, otvorim i druga vrata i izađem na Ulicu Vognmands. Pogledam na kuću iz koje sam izašao: »Hrana i konačišta za putnike«.

Nije mi bilo ni na kraj pameti da bježim ili da se odšuljam od kočijaša koji me čekao. Posve rastreseno prošao sam Ulicom Vognmands, bez straha, bez svijesti o kakvoj krivici. Kierulf, taj trgovac vunom, koji mi je već dugo tinjao u mozgu, taj čovjek o kojem sam mislio da mora negdje postojati, koga bezuvjetno moram naći - rasplinuo se iz moje glave, zamijenile su ga druge lude misli, dolazeći jedna za drugom i odlazeći; on je sad bio tek kao neka slutnja, uspomena.

Što sam dalje išao, to sam se više trijeznio; osjećao sam kako teško i umorno vučem noge. Snijeg je još uvijek padao u velikim, vlažnim krpama. Napokon sam stigao u Ulicu Grpnland, do crkve, gdje sjedoh, da se odmorim. Prolaznici su me začuđeno promatrali. Zadubio sam se u misli.

Dobri Bože, kako je to jadno! Tako sam već sit i umoran od tog jadnog života, te više nije ni vrijedno da se borim za svoj opstanak. Progoni me zla kob, došlo je već predaleko; već sam gotovo sasvim propao, nisam više ni sjena onoga što sam nekad bio. Ramena su mi se već potpuno spustila na jednu stranu, a pri hodu sam se duboko sagibao, da poštedim svoja prsa koliko je to moguće. Prije nekoliko dana ogledao sam gore u sobi svoje tijelo i morao se rasplakati nad samim sobom. Već više tjedana nosio sam jednu te istu košulju; bila je već posve tvrda od osušenog znoja i natrla mi je

tijelo do krvi. Iz rane je prokapalo nešto malo krvave vode, ali nije jako boljelo. Tako je jedno imati ranu nasred trbuha. Nikako nisam znao kako da to izliječim, a samo nije htjelo proći; ispirao sam, brižno sušio i opet preko toga navukao istu skrućenu košulju. Nije se dalo pomoći...

Sjedeći tu na klupi, razmišljao sam o svemu i bio prilično turoban. Jadikovao sam sam nad sobom, čak su mi i vlastite ruke postale odvratne. Mučio me pospani, gotovo bestidni izraz mojih dlanova, i od toga mi postade mučno; pogled na tanke prste dojmio me se grubo; zamrzio sam čitavo to mlohavo tijelo, stidio se što ga nosim i osjećam. Gospode Bože! Da već jednom dođe kraj svemu tome! Htio bih umrijeti!

Pun rana, gnusan i bezvrijedan u svojim vlastitim očima, mehanički sam ustao i zaputio se kući. Usput sam prošao mimo jedne veže na kojoj pročitah: »Mrtvačko rublje kod gospođice Andersen, u veži desno«. - Stare uspomene! rekoh i pomislih na svoju nekadašnju sobicu u Ulici Hammersborg, na mali naslonjač, na novine kojima je bio oblijepljen zid dolje kod vrata, na objavu svjetioničarskog nadglednika i na svježe pečeni kruh pekara Fabiana Olsena. Ah da, bilo je mnogo bolje no što je sada; tada sam još u jednoj noći napisao podlistak za deset kruna, a sada više uopće ne mogu pisati; tek što pokušam, glava mi je odmah prazna. Jest, želio sam da tome dođe kraj. I tako sam išao, išao...

Što sam bio bliže trgovini živežnim namirnicama, to se više budio u meni nesvjestan osjećaj da se približavam opasnosti. Ali ipak, ostao sam čvrsto kod svoje odluke, htio sam se predati. Mirno sam se popeo uz ono nekoliko stuba, na vratima susreo malu djevojčicu s pladnjem u ruci, maknuo joj se i otvorio vrata. Pomoćnik i ja stajali smo opet jedan prema drugom, sami.

- No - prihvati on - strašno nevrijeme!

Čemu to okolišanje? Zašto me nije odmah zgrabio? Razbjesnio sam se i rekao:

- Nisam došao zato da brbljam o vremenu.

Zapanjila ga je moja žestina, zatajio mu mali kramarski mozak, nije mu bilo ni na kraj pameti da sam ga prevario za pet kruna.

- A zar ne znate da sam vas prevario? - upitam ga nestrpljivo. Jako sam dahnuo, zadrhtao i bio spreman upotrijebiti i silu ako me odmah

ne shvati.

Ali jadnik nije imao ni pojma.

Među kako glupim ljudima čovjek mora živjeti! Grdio sam, tumačio mu točku po točku kako se to dogodilo, pokazao mu gdje sam stajao ja a gdje on, gdje je ležao novac, kako sam ga pokupio i stisnuo u ruci - a on je razumio sve, ali nije ništa poduzimao protiv mene. Vrtio se amo-tamo, osluškivao zvuk koraka u susjednoj sobi, opominjao me neka zaboga govorim tiše i naposljetku rekao:

- To ste podlo napravili!

- Čekajte malo! - viknuo sam, da ga prekinem i da ga razdražim; nije bilo ni tako podlo ni tako nisko kako on to sebi umišlja u svojoj kupusarskoj glavi. Razumije se, novac nisam zadržao za se, nije mi bilo ni na kraj pameti da ga zadržim; što se mene tiče, nisam iz toga htio izvući nikakve koristi, to bi se protivilo mojoj skroz naskroz poštenoj naravi...

- Kamo ste dakle s novcem?

Dao sam ga staroj, jednoj ženi, do posljednje pare, neka zna; takav sam ja, eto, čovjek; nikad ja ne zaboravljam siromaha...

Stajao je i razmišljao neko vrijeme, jamačno se nije mogao odlučiti jesam li ili nisam pošten čovjek; a onda naposljetku prihvati:

- Niste li mi radije mogli vratiti novac?

- Ne, čujte, nisam vas htio dovesti u nepriliku, htio sam vas poštediti - odvratio sam. - To mi je hvala što sam postupio plemenito. Stojim tu i objašnjavam vam kako se to dogodilo, a vi se ne stidite, ponašate se kao pas, ne poduzimate ništa da se sa mnom poravnate. Eto, ja perem ruke. Uostalom, neka vas vrag nosi. Zbogom! ja sam izašao, zalupivši vratima.

Ali kad sam ušao u svoju rupu, u svoju turobnu rupu, mokat do kože od mokrog snijega i drhtavih koljena od tumananja preko čitavog dana - smjesta je nestalo moje obijesti i ja sam klonuo. Pokajao sam se što sam se onako okomio na jadnog pomoćnika, plakao sam, grabio se za vrat da se kaznim za svoju podlu ludoriju. Razumije se, on se u smrtnom strahu da ne izgubi svoje mjesto nije usudio dizati galamu zbog onih pet kruna, koje nisu upropastile trgovinu. A ja sam iskoristio njegov strah, izmučio ga glasnim govorenjem i ljutio ga svakom svojom riječju! Možda mu je u susjednoj sobi sjedio gazda i samo je o jednoj riječi ovisilo da bude

otpušten. Što bi bilo da je gazda izašao, da vidi što se događa? Nevaljalština što sam je eto počinio bila je bezgranična!

Ali zašto me nije pograbio? Tada bi svemu bio kraj. Već sam tako reći ispružio ruke za lisičinama. Ne bih se ni najmanje protivio; naprotiv, još bih im pomogao. Gospodaru neba i zemlje, cijeli jedan dan moga života za jedan sretni trenutak. Čitav život za zdjelu leće! Usliši me, samo još ovoga puta!...

U vlažnom odijelu legao sam u krevet; imao sam neku čudnu slutnju da ću još noćas umrijeti. Zato sam upro posljednje sile da malko uredim krevet, da me sutra nađu u barem malo urednijem položaju. Zatim sam sklopio ruke i namjestio se u krevetu.

Najednom se sjetih Ylajali. Tijekom cijele večeri bio sam zaboravio na nju! Jedna jedina slaba zraka svjetla prodrila mi je u dušu, mala sunčana zraka! Zatim je došlo sve više sunca, toplo, nježno, kao svila mekano svjetlo, pa me je tako ugodno milovalo. Sunce je postajalo sve jače i jače, gorjelo mi je na sljepoočicama, ključalo teško i jarko u mom isušenom mozgu. Najednom mi zasja pred očima pramen svijetlih zraka, nebo i zemlja u plamenu, ljudi i životinje od plamena, bregovi vatre, plameni vragovi, pustinja, svemir u vatri, plameni sudnji dan.

Potom nisam više ništa vidio.

Sutradan sam se probudio sav u jednom znoju, mokar po čitavom tijelu, vrlo mokar. Groznica me valjano protresla. Isprva sam bio donekle svjestan onoga što se sa mnom dogodilo; začuđeno sam se ogledavao, osjećao sam da sam se potpunoma promijenio, da se ne bih prepoznao. Opipavao sam ruke i noge, čudio se što se prozor nalazi na onoj strani a ne na ovoj koja je prema meni. Topot konja u dvorištu činio mi se da dolazi odnekud odozgo. Bilo mi je mučno.

Mokra i studena kosa prilijepila mi se za čelo. Dignuo sam se na laktovima i pogledao jastuke; i ondje su ležale mokre vlasi u malim čupercima. Kroz noć su mi otekale noge u cipelama, ali me nisu boljele. Jedino nisam mogao micati nožnim prstima, jer su mi se ukočili.

Kad je došlo poslijepodne i upravo se stalo smrkavati, ustao sam i uredio sobu. Najprije sam to pokušao hodajući sitnim, opreznim koracima, nastojao sam održati ravnotežu, štedio noge koliko je god bilo moguće. Nisam mnogo ni trpio, nisam plakao; naposljetku nisam

bio ni turoban, bio sam vrlo zadovoljan. Nisam mogao ni pomisliti da budem nešto drugo no što sam bio.

Tada sam izašao.

Jedino što me je malo mučilo bila je - unatoč mojoj odvratnosti prema jelu - glad. Opet sam stao osjećati upravo sramotni tek, unutarnju požudnu želju za jelom, koja je bivala sve veća. Nemilosrdno me je bolo u grudima, nastavljalo se tiho, čudnovato svrdlanje. Bilo je možda dvadeset malih, finih životinjica koje su svoje glave položile na jednu stranu i malo bole, zatim okrenule glavu na drugu stranu i opet malo bole. Potom su koji trenutak ležale mirno, a onda opet, bez buke i mržnje, počele dupsti dalje i ostavljale iza sebe samo male šupljalice...

Nisam bio bolestan, samo utučen; počeo sam se znojiti. Htio sam prema tržnici, da se malo smirim, ali je put bio dalek i tegoban; naposljetku sam ipak uskoro bio tamo, stajao na uglu tržnice i Tržne ulice. Znoj mi je zalio oči, oslijepio me i zahukao mi naočale, pa sam stao da se malo osušim. Nisam znao gdje sam, a nisam uostalom ni razmišljao o tome; oko mene se čula strahovita buka.

Najednom odjekne povik, hladan i oštar: - Sklanjaj se u stranu! - Čuo sam taj povik, čuo sam ga vrlo dobro, nervozno sam se povukao natrag, uzmaknuo za jedan korak, koliko su mi slabe noge dopustile. Grdosija od nekih krušnih kola projuri pored mene ostrugnuvši mi kotačem kaput; da sam bio samo malo malčice brži, posve bih umaknuo. Možda sam i mogao biti nešto brži, makar samo malo brži, da sam se više napregnuo; ali sad ništa ne pomaže, noga me boli, nekoliko prstiju je ozlijeđeno. U istom sam času osjetio kako mi se prsti u cipeli trzaju.

Kočijaš je naglo potegnuo uzde i zaustavio konje; okrenuo se na kolima i upitao sasvim zaplašeno što se dogodilo. No, moglo je biti i gore... nije valjda ni opasno... ne vjerujem da se što slomilo... Oh, molim...

Koliko sam mogao, pošao sam brzo do jedne klupe. Ljutilo me to mnoštvo ljudi što se okupilo i zurilo u mene. Na kraju krajeva, ja se ne bojim smrti; ako se već dogodila nesreća, još sam dobro i prošao. Najgore je bilo to što mi je bila upropaštena cipela; potplat je bio na vršku sasvim otkinut. Držao sam nogu u zraku i promatrao krv kroz rupu. No, pa nije bilo hotimice - čovjek se istinski ožalostio. Da sam

ga zamolio za malo kruha što ga je vozio u kolima, zacijelo bi mi ga dao. Bože, daj mu za nagradu veselja!...

Bio sam strahovito gladan, više nisam znao što da počnem s tim bestidnim tekom. Okretao sam se na klupi amo-tamo, malne nisam prsa naslonio na koljena. Kad se smračilo, odvukao sam se prema vijećnici - sam Bog zna kako sam onamo prispio - i sjeo na rub ograde. Istrgnuo sam džep iz kaputa i stao ga grickati. Mrka izraza lica buljio sam preda se, ne videći ništa. Čuo sam gomilu djece koja su se oko mene igrala, instinktivno zamjećivao prolaznike; inače nisam opazao ništa.

Najednom se sjetim da bih mogao poći do tržnice i priskrbiti komad sirovoga mesa. Ustao sam sav sretan, prošao preko ograde na drugi kraj krova tržnice i spustio se niza stube. Kad sam već bio blizu mesnice, viknem kroz otvor na stubama, kao da tjeram psa, i drsko se obratim prvom mesaru:

- Budite tako dobri i dajte mi kakvu kost za mojega psa! - rekoh. - Samo jednu. Ništa ne mora biti na njoj. Samo da nešto grize.

Dobio sam kost, prekrasnu malu kost na kojoj je bilo još nešto mesa, i gurnuo je pod kaput. Tako sam srdačno zahvalio čovjeku, da me je začuđeno pogledao.

- Nemate na čemu zahvaljivati - reče.

- Ipak, nemojte - promrmljah - bilo je to vrlo ljubazno od vas.

Tada sam se ponovno uspeo gore. Srce mi je udaralo kao mahnito.

Zavukao sam se u nekakav hodnik, što sam dublje mogao, i zaustavio se pred nekim raspalim vratima u stražnjem dvorištu. Ovdje je bio tako divan mrak oko mene. Stao sam glodati dobivenu kost.

Nije imala nikakva teka. Iz kosti je izbijao oštar miris krvi i meni se smučilo. Počeo sam iznova; da to samo ostane u meni, sigurno bi dobro djelovalo. Bilo je važno jedino to da mi ostane u želucu. No opet mi se smučilo. Razljutio sam se, bijesno zagrizao u meso, otkinuo mali komadićak i silom ga progutao. Ništa nije koristilo: čim su se ti mali komadići ugrijali u želucu, odmah su se na žalost i vraćali. Grčio sam ruke kao luđak, zaplakao od bespomoćnosti, grebao se kao opsjednut od vraga, plakao, tako da se i kost smočila od suza, plakao kao da će mi srce puknuti, a zatim opet povraćao. Tada sam iza glasa prokleo sve sile svijeta.

Tišina.

Oko mene ni živa stvora, ni svjetla, ni šušnja. Ja sam u najstrašnijem stanju, dišem teško i glasno, škripim zubima kad moram povratiti komadiće mesa koji bi me možda zasitili. Kada sve to nije savršeno ništa koristilo, bez obzira koliko sam se jako trudio, bacio sam kost prema vratima pun bijesa. U nemoćnoj mržnji uzviknuo sam i zaprijetio nebu, zaurlao i opsovao ime Božje promuklim i divljim glasom, grčeci prste i svijajući nokte... Slušaj me ti sveti Baalu gore na nebu, ti ne postojiš, a ako postojiš, proklet ću te tako snažno da će tvoja nebesa početi drhtati od paklenske vatre! Reći ću ti ovo, znaš da sam ti se ponudio kao sluga, i ti si me odbio, odgurnuo me od sebe, i sada ti za sve vijeke vjekova okrećem leđa jer nisi prepoznao svoje vrijeme za kažnjavanje! Govorim ti ovo, znam da ću umrijeti, a svejedno ti se rugam, čak i oči u oči sa smrću, ti Apise na nebesima! Upotrijebio si silu protiv mene, a ne shvaćaš da silu ne vrijedi primijeniti na mene. Zar to nisi mogao predvidjeti? Jesi li možda spavao dok si stvarao moje srce i moju dušu? Govorim ti ovo, a sva moja energija i svaka kap moje krvi raduje se što te ismijavam i pljujem na tvoju milost. Od sada nadalje, odričem se svih tvojih djela i svih tvojih običaja, izgnat ću svoje misli ako ponovno na tebe pomisle, i iščupat ću si usne ako samo još jednom izgovore tvoje ime. A sada, ako i postojiš, reći ću ti svoju posljednju riječ u životu ili smrti, reći ću ti zbogom. I tako postajem nijem, i okrećem ti leđa, i krećem svojim putem...

Tišina.

Drhtao sam od uzbuđenja i ukočenosti, stajao još uvijek na istom mjestu, sipajući kletve i psovke, jecajući poslije gorkog plača, shrvan i pospan poslije ludog izljeva srdžbe. Stajao sam tako jedan sat, jecajući i šapćući, uhvativši se čvrsto vrata. Najednom začujem glasove, razgovor dvojice što su se zavukli u hodnik. Udaljio sam se od vrata, šmugnuo duž kućnih zidova i opet došao na rasvijetljenu ulicu. Dok sam išao Ulicom Youngsbakken, mozak mi je stao nekako čudnovato raditi. Palo mi je na pamet da su te barake na tržnici, pa ta spremišta i stare drvene škrinje s iznošenom odjećom sramota za okolice! Kvare izgled čitavog trga i nagrđuju grad, phi! Dolje s tom staretinarnicom! Zatim mi misli krenuše u drugom pravcu, mislio sam bi li mnogo stajalo da se ukloni Geografski institut, one lijepe zgrade

koje su mi mnogošto pripovijedale kad bih prolazio pored njih. To se ne bi moglo izvesti ispod 70 do 72 tisuće kruna - mora se priznati, lijepa svotica, svakako lijepa svotica, ha, ha, za početak, ili ne? Kimnuo sam praznom glavom, potvrdivši da bi zbilja bila lijepa svotica. Još uvijek sam drhtao čitavim tijelom, a s vremena na vrijeme duboko zajecao poslije plača.

Obuzeo me osjećaj kao da nema više mnogo života u meni. Uostalom, to mi je bilo prilično svejedno i nije me ni najmanje zabrinulo; naprotiv, pošao sam dalje gradom, pored mostova za utovar, sve dalje od svoje sobe. Mogao sam tu leći na zemlju i umrijeti. Na časove nadošle bi i boli i posve me otupjele; u nozi me trgalo i udaralo; bilo mi je kao da se bol širi sve do lista i često me to strašno zaboljelo. Ali ja sam već pretrpio i gore stvari.

Prispio sam dolje, do željezničkog nasipa. Ni prometa, ni buke, samo ovdje-ondje primjećujem kojeg čovjeka, služnika ili pomorca, kako se vuče žarivši ruke u džepove. Upadne mi u oči slomljen, hrom čovjek, koji je oštro škiljio u mene kad smo se mimoilazili. Instinktivno sam ga zaustavio, nakesio mu se i zapitao ga je li »Nonna« već odjedrila. I još sam mu prstom pucnuo kraj nosa i rekao: - Ma jasno, »Nonna«! - »Nonna«, na koju sam bio već posve zaboravio! Misao na nju nesvjesno je tinjala u meni, ja sam je nosio u sebi a da to nisam znao.

Jest, »Nonna« je već svakako odjedrila.

Ne bi li mogao točno reći kamo je otplovila?

Čovjek se zamisli, stojeći na duljoj nozi a kraću držeći u zraku; kraća se malo njihala.

- Ne - reče. - Znate li čime je bila natovarena?

- Ne znam - rekoh.

No uto sam već i zaboravio na »Nonnu« i zapitao kako je daleko do Holmestranda, računajući u dobrim, starim miljama.

- Do Holmestranda? Mislim...

- Ili do Veblungsnaesa?

- Što da vam dakle kažem? Mislim da do Holmestranda...

- Čujte, prije nego zaboravim - prekinuh ga ponovno. - Budite tako dobri i dajte mi malo duhana, samo malo! Dobio sam duhan, toplo sam se zahvalio čovjeku i pošao. Duhane nisam upotrijebio, nego sam ga odmah strpao u džep. Čovjek me je još uvijek gledao, možda

sam mu zbog bilo čega izgledao sumnjiv; gdje god sam stajao ili hodao, osjećao sam za sobom isti taj nepovjerljivi pogled. Nije mi baš ugodno da me čovjek progoni. Okrenuo sam se, dovukao se do njega i rekao:

- Pođonivač.

Samo jednu riječ: pođonivač. I ništa više. Rekavši to, oštro sam se zagledao u njega i vidio kako se sav ukočio. Samo su mu se oči trzale. Zatim sam se opet odvukao prema tržnici kod željezničke postaje. Čovjek nije ni pisnuo, samo me je i dalje gledao.

Pođonivač? Naglo sam stao. Jest, znam: toga sam bogalja negdje već susreo. Gore u Ulici Graenson, jednog vedrog dana; radi njega sam založio prsluk, Činilo mi se da je otada prošla čitava vječnost, a ne tek nekoliko dana.

Dok sam još o tome mislio - naslonjen na ugao jedne kuće na trgu - posve sam klonuo i pokušao se odvući dalje. Ali kad mi to nije uspjelo, drsko sam se zagledao pred sebe, odbacivši svaki stid. Nema drugog izlaza. I tada, gle - stajao sam licem u lice s urednikom. Postadoh drzak, čak sam štoviše istupio korak naprijed, samo da me opazi. Ništa nisam učinio da pobudim u njega samilost, nego sam, štoviše, htio pobuditi prezir. Mogao sam se baciti na pločnik i zamoliti ga neka prekorači preko mene, neka mi stane na lice. Nisam ga čak ni pozdravio.

Urednik je valjda slutio da sa mnom nešto nije u redu. Pošao je polaganije, a ja, da ga zaustavim, progovorim:

- Bio bih vam već i donio nešto, ali još uvijek nemam ništa dobra.

- Tako? - zapita. - Dakle još niste dovršili?

- Ne, još nije gotovo.

Zbog urednikove ljubaznosti zamalo da mi nisu suze navrle na oči i, da postanem tvrdi, koraknuo sam i zakašljao. Urednik me je promatrao.

- Dopustite da vas zapitam, imate li što za život? - upita me.

- Ne, baš ništa - odvratim. - Danas još ništa nisam okusio, ali...

- Bože sačuvaj, to ipak tako ne ide, ta vi skapavate od gladi, čovječe! - reče i posegne u džep.

Odjednom se u meni probudi stid, ustuknuo sam do zida, čvrsto se uhvatio i vidio kako urednik traži po novčaniku. Nisam rekao ništa. Pružio mi je komad od deset kruna. Sasvim bez okolišanja -

jednostavno mi je pružio komad od deset kruna. Pri tom je ponovio da ne smijem skapati od gladi.

Promućao sam nešto kao prigovor i nisam htio odmah uzeti novac. Nije od mene lijepo... a on je i previše...

- Ma, gluposti - rekao je tada i pogledao na sat. - Čekam vlak, i upravo čujem gdje dolazi.

Uzeo sam novac. Bio sam paraliziran od sreće, nisam progovorio nijedne riječi, štoviše, nisam mu ni zahvalio.

- To neka vas nipošto ne zabrinjava - reče na kraju urednik. - Već ćete mi to odraditi.

Zatim se udaljio.

Kad se već odmaknuo nekoliko koraka, sjetim se da mu nisam ni zahvalio na pomoći. Pokušao sam ga dostići, ali se nisam mogao tako brzo kretati. Noge su mi klecale, pa sam mislio da ću pasti na nos. On se sve više i više udaljavao. Odustao sam dakle, te sam mu htio doviknuti, ali se nisam usudio. Napokon, promislivši, viknuo sam dva-tri puta, ali je on već bio predaleko da bi mogao čuti moj slabi glas.

Stajao sam na pločniku, gledao za njim i osjećao da sam raznježen od ganuća. Takvo što još mi se nije dogodilo, rekoh u sebi, dao mi je deset kruna! Vratih se na ono isto mjesto gdje sam maločas stajao, oponašajući svaku njegovu kretnju. Prinio sam tih deset kruna posve blizu očima, ogledao ih s obje strane i počeo kleti, iz puna grla kleti; kakva je to pravednost - evo, deset kruna.

Odmah zatim, a možda i dugo poslije toga, kad je posvuda zavládala tišina, ustao sam i kao nekim čudom našao se u Ulici Tomte, pred kućom broj 11. Pošto sam tako koji trenutak stajao, razmišljao i čudio se, stupio sam po drugi put na ona ista vrata na koja sam bio umaknuo fijakeristu, ravno u »Konačišta za putnike«. Tu sam zatražio konak i odmah dobio krevet.

Utorak.

Sunčani sjaj i tišina, prekrasan, vedar dan. Snijeg je okopnio; posvuda radost i život, vesela lica, osmijesi i smijeh. Iz vodoskoka se dižu stupovi vode u obliku luka, zlatni od sunca, modri od modrog neba...

O podne sam izašao iz kuće u Ulici Tomte, gdje sam sada stanovao zahvaljujući onim krunama što mi ih dade urednik, i uputio se prema

gradu. Bio sam u najboljem raspoloženju, klatio se najživljim ulicama, promatrajući ljude. Navečer oko sedam sati odšetao sam na Trg svetog Olafa i potajice zirkao u prozore kuće broj 2. Vidjet ću je za jedan sat! Za sve to vrijeme podilazio me nekakav blag i čudnovat strah. Što će biti? Što ću joj reći kad siđe? Dobra večer, gospođice? Ili da se samo nasmjehnem? Odlučio sam da ću se zadovoljiti smiješkom. Razumije se, duboko ću se nakloniti pred njom.

Posramljen time što sam došao toliko prerano, odšuljao sam se dalje. Neko sam vrijeme šetao Ulicom Karla Johana i pažljivo gledao na uru na sveučilištu. Kad je odbilo osam sati, opet sam pošao Sveučilišnom ulicom. Usput se sjetim da ću možda nekoliko minuta zakasniti, zato sam išao što sam brže mogao. Noga me nije previše boljela, a ni inače mi nije ništa nedostajalo.

Postavih se kao straža kod vodoskoka i udahnuh zraka. Dugo sam tako stajao i gledao u prozore kuće broj 2, no nje nije bilo. Mogu i čekati; nikud mi se ne žuri. Možda je spriječena. I dalje sam čekao. Na kraju krajeva, da se to sve nije meni samo prisnilo? Da nije onaj prvi susret bio samo plod moje mašte, kad sam još svake noći ležao u groznici? Ne znajući što da počnem, počeo sam razmišljati o tome i nisam više bio siguran.

- Hm! - huknu netko iza mene.

Čuo sam šušanj, čuo lagane korake u blizini, ali se nisam okrenuo, već samo zurio preda se, u velike stube.

- Dobra večer! - reče netko.

Zaboravio sam se osmjehnuti, štoviše nisam odmah ni šešir skinuo, nego sam se samo začudio što je vidim uza se.

- Jeste li me dugo čekali? - upita me, zadržana od brza hoda.

- Ne, nipošto. Došao sam prije nekoliko trenutaka - odvratim. - Uostalom, što bi mi škodilo da sam i dulje čekao? Mislio sam da ćete doći s druge strane.

- Otpratila sam majku do jedne obitelji - ona večeras nije kod kuće.

- Ta-ko? - reko.

I nehotice sam se ushodao. Na uglu ulice stajao je stražar i promatrao nas.

- Naposljetku, kamo mi to idemo? - upita ona i stane

- Kamo želite, kamo god želite.

- Uh, ali to je tako dosadno, da to sama odredim.

Stanka.

Zatim rekoh, tek toliko da nešto kažem: - Kako vidim, kod vas gore je mrak.

- Jest, ah, jest! - odvratila je živahno. - Djevojka ima izlaz. Ja sam sama kod kuće.

Oboje smo stajali i gledali u prozore kuće broj 2, kao da je nikad prije nismo vidjeli.

- Ne bismo li mogli gore, k vama - upitam. - Ako želite, sjest ću posve do vrata.

Ali sam odmah sav uzdrhtao od uzbuđenja i pokajao se što sam bio toliko drzak. Što onda ako se razljuti i ode? Pa da je nikad više ne smijem vidjeti? Oh, jadnog li odijela na meni! Očajnički sam čekao odgovor.

- Uopće nije potrebno da sjedite do vrata - odgovorila je. Rekla je to nježno, i rekla je baš ove riječi: Uopće nije potrebno da sjedite do vrata.

Uspeli smo se gore.

U hodniku, gdje je bilo tamno, uzela me je za ruku i vodila me. Ne trebam biti tih, rekla je, smijem i govoriti. Ušli smo. Dok je palila svijeću - ne svjetiljku, već upravo svijeću - dakle dok je palila svijeću, rekla je uz kratki osmijeh:

- Ali sad me ne smijete gledati. Stidim se! Neću to više nikad učiniti.

- Što nećete više nikad učiniti?

- Nikad više, ne... sačuvaj Bože... neću vas više poljubiti.

- Ne? - upitao sam i na to smo se oboje nasmijali. Raskrilio sam ruke prema njoj, ali je ona uzmaknula u stranu i sakrila se za stol. Časak smo se promatrali, a svjetlo je bilo između nas.

- Pokušajte, hoćete li me uhvatiti... - reče.

I ja je, uz glasan smijeh, stadoh loviti. Dok je skakutala naokolo, odvezala je koprenu i skinula šešir; sjajne su joj oči počinule na meni i promatrala me. Iznova sam potrčao prema njoj, ali sam se spotaknuo o sag i pao; bolesna me noga nije htjela više nositi. Sav izvan sebe od zbunjenosti, ustao sam.

- Bože, kako ste porumenjeli! - rekla je. - Zbilja ste nespretni.

- Jest, zbilja nespretan! - odgovorim.

I opet sam je stao loviti.

- Čini mi se da šepate.
- Jest, i meni se čini da malo šepam, ali jako malo.
- Posljednji put ste imali ranjeni prst, a sad vam je ranjena noga; strašno, kakav ste zlosretnik.
- Da, da, prije nekoliko dana prešla su mi kola preko noge.
- Prešla kola? Opet pijan? Zaboga, mladi čovječe, kakav vi to život provodite! - Zagrozila mi se kažiprstom i ozbiljno se uspravila: - Dakle, sjednimo! - rekla je potom.
- Ne, ne kod vrata; vrlo ste čedni; ovdje. Vi tamo, a ja tu, tako da... Uh! kako su dosadni čedni ljudi! Čovjek mora sve sam napraviti i sve im kazati; ni u čemu ne bi pomogli. Na primjer, mogli biste ruku nasloniti na stolac; na takvo što vi nikada ne biste nadošli, barem mi se tako čini. Ne umišljajte si ni najmanje da ste dosjetljivi! Bili ste prilično drski kad ste bili pijani i kad ste me progonili duhovitom dosjetkom: Gospođice, izgubili ste knjigu; gospođice, zbilja ste izgubili knjigu! Ha-ha-ha! Phi, bilo je ružno!
- Sjedio sam posve zbunjen. Srce mi je glasno udaralo, a krv mi toplo strujala žilama. Divna li osjećaja ponovno sjediti u normalnoj kući i slušati kucanje sata i razgovarati s produhovljenom mladom djevojkom umjesto sam sa sobom!
- Zašto ne govorite?
- Kako ste slatki - rekoh. - Posve jednostavno, sjedim tu i dopuštam vam da me svladate, potpuno svladate... ništa ne mogu... Vi ste tako jedinstveni da mi svaki put... Ponekad vam zasjaju oči kako još nikad nisam vidio, izgledaju kao cvjetovi... Što? Ne, ne, možda i ne kao cvjetovi, nego... Tako sam strašno zaljubljen u vas, i to je tako bedasto... Dobri Bože, naravno, ne koristi trag... Kako vam je ime? Sada mi zaista morate reći kako vam je ime...
- Ne, kako je vama ime? Sad sam i opet zaboravila! Jučer sam cijeli dan mislila na to da ću vas pitati. Jest, to jest ne baš cijeli dan, nego...
- Zna li kako sam vas nazvao? Zovem vas Ylajali. Kako vam se sviđa? Taj treperavi zvuk...
- Ylajali?
- Da...
- To je na nekom stranom jeziku?
- Hm. Nije. Zaista nije.

- Jest, ali zvuči tako neobično...

Nakon duljeg okolišanja rekosmo jedno drugome imena. Sjela je do mene na sofu, odguravši nogom stolac. Tada smo opet stali brbljati.

- Večeras ste se i obrijali - rekla je. - Izgledate mnogo bolje nego onda... ili bar samo malo. Nemojte ništa uobražavati... Prošli put ste zbilja loše izgledali. Među ostalim imali ste na prstu prljavu krpu. I htjeli ste u tom odijelu otići sa mnom na čašu vina. Hvala!

- Znači dakle da zbog moje vanjštine niste htjeli ići sa mnom? - upitam.

- Ne - odvrati ona i obori oči. - Ne, sam Bog zna da nije bilo zbog toga. Nisam ni pomišljala na to!

- Čujte - rekoh. - Vi zacijelo živite u uvjerenju da ja živim i oblačim se ovako zato što me je volja, zar ne? Ali ja ne mogu, ja sam vam vrlo, vrlo siromašan.

Gledala me.

- Vi siromašni?

- Jest, na žalost.

Stanka.

- Pa, Bože dragi, to sam i ja - rekla je i dražesno potresla glavom.

Opijala me svaka njezina riječ i slijevala mi se kao kap vina ravno u srce. Očarala me njezina navika da glavu nasloni malo na stranu dok sluša što ja govorim. Osjećao sam kako mi njezin dah udara u lice.

- Zna li - rekoh - da... Ali ne smijete se ljutiti... kad sam jučer legao da spavam, pružio sam ovu ruku na desno, za vas... tako... kao da ste uza me... i tako sam zaspao.

- Taaako? Moralo je biti prekrasno! - Stanka. - Ali takvo što možete činiti samo kad ste daleko od mene, jer inače...

- Mislite li da bih ja mogao i inače?

- Ne, ne mislim.

- Ipak! Od mene možete biti spremni na svašta - rekoh i ovih joj ruku oko pasa.

- Znam ja to! - rekla je.

Ljutilo me to, gotovo me vrijeđalo što me smatrala spremnim na svašta. Svladah se i uzeh je za ruku. Ali ona ju je bez riječi ustegnula i povukla se od mene. To mi je slomilo hrabrost, postidio sam se i zagledao prema prozoru. Bilo bi sasvim nešto drugo da sam je sastao onda kad sam još izgledao kao čovjek, u svojim dobrim

danima, kad sam još imao na čemu graditi. Osjećao sam se vrlo potišten.

- Vidite li! - rekla je. - Pogledajte samo: dovoljno je da čovjek samo malo namršti čelo pa da vas izbací iz sedla. Zastidjeli ste se samo zato što sam se tek malčice odmaknula od vas... - I smijala se vragolasto, lukavo, čvrsto zatvorenih očiju, kao da ne može podnijeti da je netko gleda.

- Bože svemogući! - viknem. - Sad ćete nešto vidjeti! - i obim sam je rukama obuhvatio oko ramena. Bio sam gotovo uvrijeđen. Je li ta djevojka izgubila pamet! Smatra li me za neiskusnog derana?! Aa, ipak ću je, do vraga... Nitko mi ne smije reći da sam pobjegao. Ipak je to vražja djevojka! Ako baš treba...

Sjedila je mirno, još uvijek zatvorenih očiju. Nismo progovorili ni riječi. Čvrsto sam je privinuo uza se, požudno stisnuo njezino tijelo na svoje grudi, a ona nije rekla ništa. Čuo sam kucanje naših srdaca - odjekivalo je kao topot konja pod zemljom.

Poljubio sam je.

Nisam se više mogao svladati, govorio sam svakojake gluposti, kojima se ona smijala, šaptao joj u usta nadimke, gladio je po obrazu i cjelivao je mnogo, mnogo. Otkopčao sam nekoliko gumba na njezinim haljinama i zagledao joj se u grudi, okrugle grudi, kao dva slatka čuda što su sjala kroz platno.

- Smijem li vidjeti? - rekoh, pa pokušam otkopčati dalje, da povećam otvor. Ali previše sam uzrujan, ne mogu otkopčati najdonje gumbe, gdje se haljina priljubila uz struk. - Smijem li vidjeti samo malo, malo... posve malo...

Ovila mi je ruku oko vrata, lagano i nježno. Njezin mi je vrući dah udario ravno u lice iz crvenkastih, drhtavih njenih nosnica; drugom je rukom sama stala otkopčavati gumbe, jedan za drugim. Smijala se zbunjeno, u kratkim razmacima, i više je puta pogledala na me - vidim li da se boji? Razriješila je vrpce, otvorila steznik; u istom je času bila i ushićena i puna straha. Ali ja sam grubim rukama opipavao te vrpce i te gumbe...

Da odvрати pažnju od onoga što se zbivalo, pogladila me lijevom rukom po ramenu i rekla:

- Koliko tu imate poispadalih vlasi!

- Da - odvratim, nastojeći da joj ustima dosegnem grudi. U tom je času ležala preda mnom posve otvorenih haljina. Najednom se sjeti da je pošla predaleko, zato se pokrije i malko ispravi. Da sakrije svoju zbunjenost, stala je ponovno govoriti o poispadalim vlasima na mojim ramenima.

- Od čega vam ispada kosa?

- Ne znam!

- Oh, previše pijete, a možda i... Uh, ne mogu ni kazati! Morali biste se sramiti! Ne, to zaista nisam mislila o vama! Tako mladi, pa već gubite kosu!... Sada ćete mi pripovijedati kako živite. Vjerujem da vodite strašan život. Samo čistu istinu, čujete li? Nikakvih izgovora! Ja ću već vidjeti ako mi što zatajite. Dakle, pripovijedajte!

- Jest, hoću, ali prije vas moram poljubiti u grudi, zar ne?

- Što još? Tako, a sad počnite, pripovijedajte!

- Ne, draga, slatka... smijem li najprije...

- Hm. Ne, ne, ne sada... možda kasnije... Najprije želim čuti kakav ste čovjek. Ah, vjerujem, vi strašno živite! Boljelo me što ona o meni misli najgore; bojao sam se da joj posve ne omrznem. Htio sam se oprati u njezinim očima, prikazati joj se još uvijek dovoljno častan, pokazati joj da sjedi pored čovjeka koji je poput anđela. Gospode Bože, mogao bih na prste izbrojiti koliko sam puta posrnuo.

Pripovijedao sam, pripovijedao sve, pripovijedao samu istinu. Nisam se slikao gorim no što sam bio; ni na kraj pameti nije mi bilo da u njoj pobudim samilost; priznao sam joj da sam jedne večeri ukrao pet kruna.

Sjedila je i slušala otvorenih usta, blijeda, prestrašena, a iz očiju joj je izbijala smrtna zabuna. Htio sam popraviti taj žalosni dojam, oprati ga, zato sam se uspravio i rekao:

- No, sad je to prošlo! Ni riječi više o tome. Sad sam se izvukao...

Usprkos tome ona se još uvijek plašila. - Sačuvaj me Bože! - rekla je i ušutjela. To je ponovila nekoliko puta u kratkim razmacima, i opet je svakog puta ušutjela. - Sačuvaj me Bože!

Stao sam se šaliti, škakljati je i privlačiti na prsa. Ona je opet zakopčala haljine, a to me je ljutilo, jest, to me je vrijeđalo. Zašto ona opet zakopčava haljine? Jesam li možda manje vrijedan u njezinim očima, sada kad joj je jasno da nisam kriv što mi ispada kosa? Zar bi joj možda bilo milije da sam razuzdanac?... Samo nikakvih gluposti.

Sada je trenutak koji se mora iskoristiti. Polegnuo sam je, jednostavno sam je polegnuo na sofu.

Branila se - uostalom jako slabo - i gledala me u čudu.

- Ne... što hoćete? - upitala me.

- Što hoću?

Pitala je što hoću? Htio sam iskoristiti priliku, bez oko - lišanja iskoristiti priliku. Nije moj način da obilazim tek izdaleka, nije mi takva narav. Ne valja se plašiti, a od jednog se nabora na čelu neću dati otjerati! Ne, ne, doista ne! Neobavljena se posla nikad nisam vraćao s ovakvih pustolovina.

Dakle...

- Ne!... ne, ali...

Ipak odvratim da mi je baš to namjera!

- Ne! Čujete li? - uzviknula je. Zatim je istisnula riječi koje su me pozlijedile: - Nisam sigurna da vi niste ljudi!

Nehotice sam stao i zapitao:

- Vi to govorite ozbiljno?

- Pa da... zaboga, vi tako čudnovato izgledate! I onog poslijepodneva kad ste me slijedili... onda dakle niste bili pijani?

- Ne, baš onda nisam bio ni gladan, jer sam čas prije jeo...

- To gore.

- Zar bi vam bilo milije da sam bio pijan?

- Jest... hu! Ja vas se bojim. Ali za ime božje, pustite me već jednom!

Bih li je pustio? Ne, pustiti je ne mogu. Samo nikakvog budalastog brbljanja na sof, kasno uvečer. Gore s flanelom! Doći s tako glupim izgovaranjima u ovom času! Kao da ne znam da je to samo sramežljivost. Morao bih zbilja izgledati jako zelen! Tako, samo mirno ležati! Nikakvih besmislica! Neka živi kralj i domovina!...

Ona se branila, zbilja hrabro, branila se više no što se brani žena u sramežljivosti. Kao iz neopreza, srušio sam svijeću, tako da se ugasila. Ona se borila iz svih snaga, jednom je dapače tiho vrisnula.

- Ne, to ne, to ne! Ako hoćete, možete me poljubiti u grudi. Dragi, dobri...

Odmah sam je pustio. Riječi su joj zvučale tako uplašeno, tako bespomoćno da su me pogodile i u najtanju žilicu. Mislila je da mi pruža zamjenu ako mi dopusti da je poljubim u grudi! Kako je to

lijepo, lijepo i bezazleno. Mogao sam joj pasti do nogu i klečati pred njom.

- Ali, draga, mala! - govorio sam sasvim zbunjeno; ne razumijem... ja to ne shvaćam... kakva je to igra... Ustala je i drhtavim rukama upalila svijeću; ja sam se naslonio i nisam učinio ništa. Što će biti sada? Zaista, bilo mi je teško.

Pogledala je na stijenu, na sat, i zalomila rukama.

- Uh, sad će doći djevojka! - rekla je, i to je bilo prvo što je progovorila.

Razumio sam što to znači, te sam ustao. Ona je uzela ogrtač, kao da će ga obući, ali se predomislila, ostavila ga i pošla prema kaminu. Bila je blijeda i postajala sve nemirnija. Da ne bi izgledalo kao da mi pokazuje vrata, prihvatih:

- Zar je vaš otac bio vojnik? - i spremih se za odlazak.

- Jest, bio je vojnik. Odakle to znate?

- Ne znam, samo pitam.

- Čudno!

- Ah da! Gdjekada pogađam slutnjom. Ha, ha, i to je osobina moje ludosti, to...

Brzo me je pogledala, ali nije ništa odvrtila. Osjećao sam da je moja prisutnost muči, zatim sam htio sve svršiti po kratkom postupku. Pošao sam prema vratima. Zar mi neće dati ni cjelova? Zar ni ruke? Stajao sam i čekao.

- Zar idete? - zapitala je, ostavši još uvijek mirno stojeći kraj kamina.

Nisam odgovorio ništa. Smjerno i smeteno stajao sam i gledao je, ne govoreći ni riječi. Zašto me nije ostavila na miru, kad od toga nije smjelo ništa biti? Što sam ja u ovome trenutku? Činilo se kao da je ni najmanje ne boli što odlazim. Ona je za me izgubljena, i ja sam još samo nešto tražio da joj kažem na rastanku, jednu tešku i duboku riječ koja bi je pogodila, a možda joj i imponirala. I posve suprotno od svoje čvrste odluke - da budem uvrijeđen, hladan i ponosan, nemiran i povrijeđen - stao sam joj govoriti besmislice; riječ koja bi je smrvila nije dolazila, pokazao sam se potpuno siromašan na mislima.

Zašto mi ne kaže kratko i jasno neka odem? - upitah. Jest, jest, zašto? Nema baš nikakva povoda da se boji. Umjesto da mi kaže da će djevojka doskora doći kući, mogla je kazati ovako: Sad idite, jer

moram poći po majku, a ne treba mi na ulici vaša pratnja. Ne misli li ona tako? A ipak, ona misli upravo tako; to mi je bilo jasno od prvog trenutka. Meni ne treba mnogo da me se dovede na pravi trag; osvjedočio me već sam način na koji je posegnula za ogrtačem, a kasnije ga opet ostavila. Nije ni tako bedasto...

- Ta zaboga, oprostite mi! Riječ mi je tek tako izmakla! - poviknula je. No još je stajala mirno i nije mi se približila.

Bio sam tvrd, te nastavih. Brbljao sam dalje, premda sam znao da joj dosađujem, da nijedna moja riječ nije pogodila. Pa ipak je nisam pustio. Može čovjek imati čudnovatu narav ako i nije posve lud, mislim. Ima naravi koje se hrane sitnicama a umim od teških riječi. Zatim sam joj dao razumjeti da sam i ja takva narav. Siromaštvo je u meni istančalo stanovite sposobnosti koje su mi neugodne, jest, mogu joj dokazati, upravo neugodne, na žalost. Ali ipak, i to ima svoje dobre strane, pomaže mi u stanovitim situacijama. Neinteligentan siromah vidi uvijek bolje od inteligentnog bogataša. Siromah se ogledava na svakom koraku, nepovjerljivo prisluškuje svaku riječ. Svaki njegov korak zadaje mislima i osjećajima njegovim jednu zadaću, jedan posao. On je istančanog sluha i pun osjećaja, iskusan čovjek sa zapaljenim ranama na srcu...

I dugo sam još pripovijedao o zapaljenim ranama na svom srcu. No što sam dulje pripovijedao, to je ona bivala nemirnija; nekoliko je puta progovorila očajno - Bože moj! - lomeći kod toga rukama. Vidio sam vrlo dobro da je mučim; nisam je htio mučiti, a ipak sam to činio. Naposljetku pomislim da sam joj u grubim crtama isprivo- vjedio sve što sam joj imao reći; dirnuo me njezin zdvojni pogled, pa sam viknuo:

- Idem! Idem! Zar ne vidite da mi je ruka već na kvaki? Zbogom! Zbogom, velim vam! Ipak biste mi mogli nešto odgovoriti, pošto sam vas dvaput pozdravio. Evo, posve sam spreman da se udaljim. O, ne molim vas da vas opet smijem vidjeti, jer vam ne bi bilo ugodno, ali recite mi: zašto me niste pustili na miru? Što sam vam učinio? Pa nisam vam presjekao put, je li? Zašto ste se odjedanput okrenuli od mene, kao da me više ne poznajete? Potpuno ste me uništili, i sada sam jadniji no što sam ikada bio. Gospode Bože, nisam ja lud, a i vi ćete, ako malo promislite, vidjeti da mi ne nedostaje ništa. Dođite i dajte mi ruku! Ili dopustite da ja priđem do vas! Smijem li? Neću vam

učiniti ništa, htio bih tek na trenutak kleknuti pred vama, evo, klečati trenutak pred vama na podu, samo trenutak, smijem li? Ne, ne, neću jer vidim da se bojite, neću, čujete li? Bože moj, čemu se toliko čudite? Stojim mirno i ne mičem se. Pa samo bih na časak kleknuo na sag, evo, upravo na ovom crvenom polju do vaših nogu.

No vi se bojite. Čitam vam iz očiju da vas hvata strah, zato sam i miran. Nisam učinio nijednog koraka a da vas prije nisam zamolio za dopuštenje; nije li tako?

Stajao sam baš tako nepomičan kao sada, pokazao na mjesto na kojem bih htio kleknuti, eno tamo, na crvenoj ruži na sagu. Nisam ni prstom pokazao na to mjesto, čuvam se toga, samo da vas ne uplašim, samo tako kimnem i gledam - tako! Vi vrlo dobro znate koju ja to ružu mislim, ali mi nećete dopustiti da ondje kleknem, jer se bojite moje blizine. Ne znam kako ste se mogli zabuniti i nazvati me ludim! Nije li istina? Više ne mislite tako? Jednom ljeti - tome je već davno tada sam bio lud, naporno sam radio i mnogo mislio, pa sam zaboravljao o podne poći na objed. Tako se događalo iz dana u dan, morao sam misliti na to, a uvijek sam zaboravio. Neka se živ ne maknem s ovoga mjesta ako nije istina! Mogli ste vidjeti kakvu mi nepravdu nanosite. Nije to bilo od nevolje, jer sam imao vjeresiju kod Ingebreta i Gravesena, često sam u džepu imao mnogo novaca, a ipak si ništa nisam priuštio, samo zato što sam zaboravljao. Razumijete li me? Ne kažete ništa, ne odgovarate ništa i ne mičete se od kamina, već stojite i čekate da se udaljim...

Brzim koracima došla je do mene i pružila mi ruku.

Pogledala je nepovjerljivo. Čini li to laka srca? Ili to čini samo zato da me se riješi? Ovila mi je ruke oko vrata, a na očima su joj sjale suze. Samo sam stajao i promatrao je. Pružila mi je usta; nisam mogao pravo vjerovati; ona se zacijelo žrtvuje - misli da je to jedino sredstvo da se sve to svrši.

Rekla je nešto što je zvučalo kao: - Ja vas ipak volim! - Te je riječi progovorila vrlo tiho i nerazgovijetno, možda ih nisam pravo ni čuo, možda i nije izgovorila baš te riječi. Ali mi se strastveno bacila na grudi, u istom me je času obim rukama zagrlila oko vrata, podignula se na prstima da me dosegne, i tako je ostala možda čitavu jednu minutu.

Bojao sam se da se ona ne prisiljava na te nježnosti, te rekoh samo to:

- Kako ste sad lijepi!

Ništa više nisam rekao. Snažno sam je zagrlio, a onda se odmaknuo od nje, gurnuo vrata i natraške izašao.

Ona je ostala u sobi.

Četvrti dio

Došla je zima, zima gotovo bez snijega, ali oštra i vlažna, neka maglovita, tamna, vječna noć, bez imalo svježeg vjetrova tijekom više tjedana. Na ulicama su gotovo čitave dane gorjele plinske svjetiljke, a ljudi su ipak nasrtali jedni na druge. Svi glasovi, zvonjava crkvenih zvona, praporci na kočijama - sve je zvonilo i zvečalo nekako prepuklo u teškom zraku što se u sve uvlačilo i sve gušilo. Prolazio je tjedan za tjednom, a vrijeme je ostajalo isto.

Još sam se uvijek zadržavao u gradu.

Sve sam čvršće bio vezan za tu gostionicu, za tu kuću s konačištem za putnike, u kojoj sam unatoč svojoj propalosti našao sklonište. Prošlo je već dugo vremena otkako mi je istekao novac, a ja sam još uvijek ostao na istom mjestu, kao da na to imam pravo i kao da pripadam ovamo. Gazdarica mi još nije prigovorila, no ipak me je mučilo što joj nisam mogao platiti. Tako su prošla tri tjedna.

Već prije nekoliko dana započeo sam sa svojim piskaranjem, ali nikako mi nije polazilo za rukom da napišem nešto što bi me zadovoljilo. Nisam više imao nadahnuća, premda sam bio vrlo marljiv i pokušavao sve od zore do večeri; i to što sam počeo nije mi koristilo upravo ništa - nadahnuće je prošlo, a ja sam se uzalud naprezao.

Sjedio sam u sobi na drugom katu, u najboljoj sobi za strance, i pisao svoje pokušaje. Od one prve večeri kad sam imao novaca i kada sam sve namirio, nije me gore nitko smetao.

Za sve to vrijeme nadao sam se da ću svršiti članak o bilo čemu, da platim sobu i sve što sam dosada bio dužan, i zato sam se eto silno trudio. Od svega što sam započeo najveće sam nade polagao u jednu alegoriju o požaru u papirnici - duboka misao na kojoj sam radio što sam marljivije mogao, da je odnesem uredniku kao naplatu za onih deset kruna. Urednik se mora uvjeriti da je ovog puta doista pomogao jednom talentu, i ja nisam ni najmanje sumnjao da ću mu to i dokazati. Treba samo malo pričekati, da se duh spusti nada me. Pa zašto da duh ne siđe i nad mene? Zašto on u budućnosti ne bi došao? Ta više mi ništa ne nedostaje, svaki dan dobivao sam nešto da pojedem od gazdarice, uvečer i ujutro po nekoliko kriški kruha s maslacem, a i moje je nervoznosti gotovo nestalo. Više mi ne treba

krpa za ruke kad pišem, a mogu već i gledati s prozora drugog kata a da ne dobijem vrtoglavicu. U svakom mi je pogledu bilo bolje, pa sam se čudio što još uvijek nije dovršena moja alegorija. Nisam znao u kakvoj je to vezi.

Jednog sam dana napokon shvatio kako sam oslabio i kako mi mozak radi sporije i slabije. Tog je naime dana došla gazdarica s nekakvim računom i zamolila me da ga pregledam. Negdje mora biti pogreška, jer se ne slaže s njezinom knjigom, ali ona tu pogrešku ne može pronaći.

Sjeo sam i stao zbrajati; gazdarica je sjedila nasuprot meni i gledala me. Najprije sam tih dvanaest redova zbrojio odozgo prema dolje i našao da je zbroj dobar, zatim opet odozdo prema gore, i rezultat je ponovno bio isti. Pogledao sam gospođu, sjedila je sasvim ispred mene i čekala što ću reći; u istom času spazio sam da je trudna. To nije umaklo mom pogledu, iako je nisam ispitljivo promatrao.

- Zbroj se slaže - rekoh.

- Ali, pogledajte svaki redak: dva kruha po 25, jedan cilindar za svjetiljku 18, sapun 20, maslac 30...

Ne treba baš mudra glava da zbroji te cifre, taj mali kramarski račun, o kojem ne ovisi razvoj svijeta - i stao sam tražiti pogrešku o kojoj je govorila gospođa, ali je nisam nalazio. Dok sam nekoliko minuta bio zadubljen u te brojke, osjetio sam kako mi je sve počelo plesati u glavi; nisam više mogao razlikovati vjeresiju od duga, sve mi se u glavi smotalo. Najednom se zaustavih kod sljedećeg stavka: »3 i pet šesnaestina funte sira po 16«. Mozak mi je potpuno zatajio, glupo sam buljio u taj sir, ne znajući što da počnem.

- Zbilja je teško kad je sve to napisano jedno preko drugoga! - rekoh očajno. - Tu je samo pet šesnaestina sira. Ha, ha! Jeste li ikad takvo što čuli?! Pogledajte!

- Jest - rekla je gospođa - tako oni obično pišu. To je biljni sir. Jest, posve točno! Pet šesnaestina je dakle pet loti...

- Da, to razumijem! - kliknuo sam, premda zapravo nisam ništa razumio.

Pokušao sam iznova svršiti taj računčić, koji bih prije nekoliko mjeseci zbrojio u jednom hipu; znojio sam se, intenzivno sam razmišljao o tim zagonetnim brojkama, zamišljeno okretao očima, kao da proučavam, ali bez uspjeha. Tih pet loti sira učinilo me

potpunom neznačicom. Bilo mi je kao da je u mom mozgu nešto popustilo.

Pa ipak, da pobudim dojam da sam svejednako zaposlen računanjem, micao sam usnama, s vremena na vrijeme glasno izgovorio koji broj, kao da sve dalje napredujem u računu i da ga napokon završavam. Gospođa je sjedila i čekala. Na kraju rekoh:

- Evo, još sam jednom pogledao od početka do kraja, i koliko sam mogao vidjeti zaista nema pogreške.

- Nema? - odvrati gospođa. - Zar zaista nema? - Dobro sam vidio da mi ne vjeruje. Odjednom mi se pričinilo da u njezinu načinu govora ima tračak omalovažavanja, osjetih neku ravnodušnost koju dosad nisam primjećivao. Rekla mi je da možda nisam vičan računati sa šesnaestinama, rekla mi je štoviše i to da će se morati obratiti nekome drugome, koji se u to razumije i koji će račun točno ispitati. Nije to govorila da me povrijedi i posrami, nego zamišljeno i ozbiljno. Kad je došla do vrata i htjela otići, rekla je i ne okrenuvši se:

- Oprostite što sam smetala.

I izađe iz sobe.

Malo zatim ponovno se otvoriše vrata; nije moguće da je prispjela dalje od hodnika, kad se uspjela tako brzo vratiti. - Da ne zaboravim - reče - ne smijete mi zamjeriti, ali vi mi još imate nešto platiti. Jučer je, čini mi se, bilo tri tjedna otkako ste došli. Jest, čini mi se da je tako. Nije lako kad se čovjek s tako velikom obitelji probija, i zato ne mogu nikoga držati na stanu na vjeresiju. Na žalost...

Upao sam joj u riječ.

- Upravo sada radim na jednom članku, o kojem sam vam već i prije govorio - rekoh - čim on bude gotov, vi ćete dobiti svoje. Možete biti mirni.

- Da, ali taj članak nikada neće biti gotov.

- Mislite? Duh se možda već sutra spusti na me, a možda čak i preko noći; nije isključeno da i noću siđe nada me, a tada će moj članak biti gotov za najviše četvrt sata. Gledajte samo, s mojim vam je poslom drugačije nego s poslovima drugih ljudi. Ne mogu samo sjesti i napisati, ne, ja moram čekati dok mi dođe moj trenutak. Nitko ne zna ni dana ni sata. Ali kad jednom duh siđe nad tekst, onda to ide samo od sebe.

Gazdarica je otišla, ali njezina je vjera u mene bila bez sumnje uzdrmana.

Kad sam opet ostao sam, skočio sam i u očajanju stao čupati kosu. Ne, ipak nema spasa za mene, nikakvog spasa! Mozak mi je otkazao! Zar sam već takav idiot da ne mogu izračunati ni vrijednost jednog komadića sira? Jesam li šenuo pameću, kad takvo što pitam? Nisam li usred najnapornijeg računanja izveo kao sunce jasan zaključak da mi je gazdarica trudna? Nisam imao prilike saznati, nitko mi nije rekao, a samo tako opet se nisam sjetio - vlastitim sam svojim očima vidio i odmah to shvatio, k tome još u najočajnijem trenutku, kad sam sjedio i računao sa šesnaestinama. Kako da to objasnim?

Prišao sam prozoru i pogledao van; prozor je gledao na Ulicu Vognmands. Dolje na pločniku igralo se nekoliko djece. Sirotinjski odjevena djeca u sirotinjskoj ulici. Dobacivala su jedno drugome nekakvu praznu bocu i kod toga vikala. Jedna kola s kućnim namještajem lagano su se kotrljala cestom: mora da je bila obitelj bez stana, koja je mijenjala svoje boravište. To mi je odmah palo na um. Na kola su bili prebačeni kreveti i ostali namještaj, crvotočni kreveti i ostale stvari, crveno oličeni stolci na tri noge, pokrivači, željezno i limeno posuđe. Na boku je sjedila mala djevojčica, gotovo još dijete, dozlaboga ružno stvorenje sa smrznutim nosom, držeći se čvrsto jadnim, malim, od studeni poplavljenim ručicama, da ne spadne s kola. Sjedila je na strašnim, mokrim blazinama, na kojima su spavala djeca, i gledala na mališane što su se igrali s bocom...

Sve sam to gledao i odmah shvatio.

Dok sam stajao na prozoru i gledao, začujem kako gazdaričina sluškinja pjeva u kuhinji. Znao sam napjev što ga je pjevala, i pazio sam da možda ne pjeva krivo.

Najednom opazim da se djeca na ulici, dva mala dječaka, svađaju. Jednoga sam poznavao, bio je sin moje gazdarice. Otvorim prozor, da čujem što će reći jedan drugome. Odmah se pod prozorom skupila sva sila djece, gledajući me molećivo. Da im bacim što? Uvelo cvijeće, kosti, opuške cigareta, ili ma što drugo što bi mogli glodati ili upotrijebiti za zabavu? S lišcima modrima od zime i beskonačno dugim pogledima gledala su djeca gore. Dotle se ona dva mala neprijatelja udaljiše, da se potuku. Iz njihovih djetinjih usta

izlazile su riječi kao velike, mokre nemani, strašne pogrde, jezik kurvinski, mornarske kletve koje su možda naučili na mostu za utovar. I obojica su time bili tako zabavljeni da nisu ni opazili kako k njima trči moja gazdarica, da čuje što se dogodilo.

- Jest - veli njezin sin - on me je zgrabio za vrat, tako da mi je odmah zastao dah! - Kod toga se okrenuo prema malom nevaljalcu koji ga je tako divlje pograbio, i poviče mu bijesan od srdžbe: - Nosi se dovraga, marše židovsko! Takav fakin hvata ljude za vrat! Neka me vrag odnese ako te neću...

I majka, trudna žena, ispunivši sama gotovo cijelu usku ulicu, uzela je desetogodišnje dijete za ruku i rekla mu:

- Pst! Začepi kljun! Kuneš već jako dobro! Mlatiš gubicom kao da si godinama boravio u kakvoj špelunci! Marš u kuću!

- Ne, neću!

- Moraš!

- Ne, neću!

Stajao sam gore kod prozora i gledao kako mati postaje sve žešća. Ta me odvratna scena uzrujala, te se više nisam mogao suzdržati. Pozvao sam dječaka da dođe načas k meni. Pozvao sam ga i drugi put, samo da joj smetam, samo da svađi bude kraj. Posljednji put zazvao sam ga vrlo glasno, tako da se i mati zbunjeno ogledala i pogledala u mene. Načas se opet snašla, pogledala me bezobrazno, s proračunatom nekom bezobraštinom, a onda se udaljila psujući sina. Govorila je tako glasno da sam je i ja mogao čuti. Rekla mu je:

- Phi, stidi se!... I ljudi moraju vidjeti kako si zločest!

Od svega što sam vidio nije mi umakla ni jedna sitnica.

Pažljivo sam promatrao, dapače gutao svaku sitnicu. Moj mozak nije u redu. Kako bi i bio?

Čuj me, rekoh si odjedanput, dosta si se dugo brinuo za svoj razum, vrijeme je da već jednom bude kraj tim ludorijama! Je li to možda znak ludila kad se sve stvari razumiju i zapažaju tako točno kako ti shvaćas i zapažas? Tome se moram nasmijati! Budi siguran da nije ni bez humora, ukoliko je naime pregledno. Ukratko, jednom se dogodi svakom čovjeku da se zbuni, i to baš kod najjednostavnijih pitanja. To međutim ne znači ništa, to je samo slučaj. Takoreći, samo je o jednoj dlaci ovisilo, pa bih te ismijao. Što se tiče onih kramarskih računa, onih pišljivih pet Šesnaestina

sirotinjskog sira - ha, ha, sir sa klinčićima i paprom, sir, na poštnu riječ, o njemu se govori da se od njega i djeca mogu dobiti - sto se tiče tog smiješnog sira, i najpametnijemu bi se moglo dogoditi da od njega pobenavi. Već sam njegov miris može ubiti čovjeka... I prasnuh u smijeh nad sirom... Ah, da mi se je sad najesti! rekoh.

Izvolite li možda pet šesnaestina dobrog maslaca. To bi bilo nešto posve drugo!

Suho sam se nasmijao svojoj dosjetki: učinila mi se jako zgodnom. Uistinu, više mi ništa nije nedostajalo. To mi je bilo jasno. Imam, Bogu budi hvala, dobru glavu i ništa joj ne nedostaje!

Moja je živahnost sve više rasla dok sam tako šetao po sobi i sam sa sobom razgovarao, glasno se smijao i osjećao veliko zadovoljstvo. Ali i to je istina, da mi je trebao baš taj veseli, kratki trenutak, taj trenutak svijetlog ushićenja bez ikakvih briga, da učinim glavu sposobnom za rad. Sjeo sam k stolu i opet počeo raditi na alegoriji. Polazila mi je za rukom vrlo dobro, bolje nego ikada. Nije baš išlo jako brzo, ali ono malo što sam napisao činilo mi se zbilja izvrsnim. Bez umora sam radio čitav jedan sat.

Upravo sam stigao do jednog vrlo važnog mjesta u alegoriji, do požara u papimici. To mi se činilo vrlo važnim, pa je sve što sam dosad napisao izgledalo kao ništa prema tom mjestu. Upravo sam htio dubokoumno izraziti svoje misli - da ono što je gorjelo nisu bile knjige već mozgovi, ljudski mozgovi. Htio sam od tih gorućih mozgova stvoriti pravu pravcatu bartolomejsku noć.

Uto se najednom otvore vrata i dojedri gazdarica. Nije stala na pragu, već je došla nasred sobe.

Kriknem kratko i muklo, kao da me je tkogod udario.

- Što? - progovori ona. - Mislila sam da ste nešto rekli. Dobili smo putnika, pa trebamo sobu za njega. Ali vi možete noć prespavati i kod nas, jest, imat ćete i svoj krevet.

I, ne čekajući moj odgovor, stala je sa stola skupljati moje papire.

Moje veselo raspoloženje kao da je netko otpuhnuo. Razljutim se i odmah ustanem. Pustio sam je da isprazni stol, i nisam rekao ništa, ni riječi. Zatim mi je sve papire gurnula u ruku.

Nije mi preostalo ništa drugo nego da napustim sobu. Eto, sad mi je pokvaren cijeli dragocjeni trenutak! Novog sam putnika sreo već na stubama. Bio je mlad čovjek s velikim, plavo tetoviranim sidrom na

ruci, a za njim je išao služnik s mornarskom škrinjom na leđima. Stranac je zacijelo pomorac, dakle slučajni putnik za jednu noć.

Jamačno neće dulje trebati sobu. Možda mi sutra, kad čovjek otputuje, dođe jedan od sretnih trenutaka i moje djelo bude dovršeno. Morao sam se nekako pomiriti sa sudbinom...

Još nikada nisam bio u stanu obitelji, u jednoj jedinoj sobi u kojoj su čitav dan i noć disali muž, žena, njezin otac i četvero djece. Sluškinja je bila u kuhinji, gdje je i noću spavala. Zlovoljan, priđem k vratima i pokucam. Nitko ne odgovori, premda sam iznutra čuo glasove.

Kad sam ušao, gazdaričin mi muž nije rekao ni riječi, nije mi čak ni na pozdrav uzvratio, nego me samo ravnodušno pogledao, kao da ga se ništa ne tičem. Uostalom, sjedio je i kartao s nekim čovjekom. Otraga na krevetu ležalo je malo dijete, brbljajući samo sa sobom, a starac, gazdaričin otac, sjedio je na klupi koja mu je služila i za spavanje, posve povučen u se, naslonivši glavu na ruke, kao da ga bole prsa ili želudac. Kosa mu je bila gotovo posve bijela, i ovako skutren izgledao je kao ptica koja je na nešto naćulila uši.

- Na žalost, dolazim da vas za danas zamolim sklonište ovdje dolje
- rekoh čovjeku.

- Je li vam to rekla moja žena? - upita.

- Jest. Moju je sobu uzeo jedan putnik.

Na to mi čovjek ne odgovori ni crne ni bijele, već nastavi dalje kartati.

Tako on sjedi iz dana u dan i karta se sa svakim tko mu dođe u sobu. Ne karta ni za što, već samo zato da mu prođe vrijeme i da ima nešto u rukama. Inače, ne radi ništa, miče se toliko koliko mu dopuštaju lijena uda, dok mu žena trči gore-dolje po stubama, ogledava se na sve strane i poduzima sve moguće kako bi u kuću dobila kojeg gosta. Bila je u vezi s nosačima i onima što stoje po uglovima, i davala im za svakog gosta određenu nagradu. Danas joj je služnik doveo novog gosta.

U sobu uđu djeca, dvije male djevojčice mršavih, kozičavih, dječjih lica. Imale su na sebi upravo jadne haljinice. Malo zatim dođe i gazdarica. Upitah je gdje bih mogao provesti noć, a ona mi odgovori kratko da mogu ležati ovdje u sobi s drugima, ili vani u predsoblju, na klupi za spavanje, kako mi je milije. Dok je govorila, hodala je po sobi, prekapala po stvarima i uređivala ih i ne obazirući se na mene.

Njezin me je odgovor učinio malodušnim. Stajao sam kod vrata i uvukao se u sebe koliko sam god mogao, kao da sam vrlo zadovoljan što sam svoju sobu prepustio za jednu noć drugome. Naumice sam pravio ljubazno lice, da je ne razljutim, da me možda posve ne istjera iz kuće. Rekao sam: - Ah, da, naći će se već mjesta! - i ušutio.

Ona je svejednako trčkarala po sobi.

- Moram vam međutim reći da ne mogu na vjeresiju držati ljude na stanu i hrani - rekla je. - To sam vam već jednom i rekla.

- Jest, draga gospođo, ali radi se samo još o nekoliko dana, dok ne dovršim svoj članak - odvratio sam. - Onda ću vam drage volje dati povrh duga još pet kruna.

Ali ona očigledno nije vjerovala u moj članak, koliko sam mogao opaziti. Nisam mogao ponosno ostaviti kuću samo zato što sam se malko uvrijedio. Znao sam što me čeka ako izađem.

Prošlo je nekoliko dana.

Zadržavao sam se dolje kod obitelji, jer je u predsoblju bilo previše studeno - nije bilo peći. I noću sam spavao u sobi na podu. Strani je pomorac još uvijek stanovao u mojoj sobi, a nije bilo izgleda da će se skoro iseliti.

O podne je došla gazdarica i pripovijedala da joj je za čitav mjesec platio unaprijed. Uostalom, on će polagati kormilarski ispit, prije nego otputuje. Zato i ostaje u gradu. Čuo sam to i shvatio da je moja soba zauvijek izgubljena za mene.

Izašao sam u predsoblje i sjeo. Budem li uopće imao gdje god sreću da nešto napišem, bit će to negdje vani, gdje je tišina. Nisam više radio na alegoriji. Imao sam jednu novu ideju, jedan izvrstan nacrt: narisati jednočinku »Znak križa«, dramu iz srednjeg vijeka. Štoviše, već sam promislio sve što se odnosilo na glavno lice, na lijepu fanatičnu bludnicu koja je zgriješila u hramu, ne od slabosti ili strasti već od mržnje prema nebu. Zgriješila je na podnožju oltara u velikom preziru prema nebu.

Što je vrijeme više prolazilo, to sam se više oduševljavao za taj lik. Naposljetku je stajala pred mojim očima kakva je bila i živjela, upravo onakva kakvu sam je želio obraditi. Njezino tijelo mora biti ružno i odvratno, veliko, vrlo mršavo i malko crno, a kad hoda, moraju joj se dugačke noge svakog časa vidjeti kroz haljinu. Mora

također imati i velike, istaknute uši. Ukratko, na njoj ne smije biti ništa privlačno očima, jedva je se može gledati. Ono što me je zanimalo na njoj bijaše velika besramnost, do vrha prepunjena mjera promišljenih grijeha što ih je počinila. Ona me je doista veoma zabavljala, mozak mi se upravo proširio od te ružne slike ljudskog stvorenja. Dva sam sata neprestano radio na svojoj drami.

Kad sam napisao deset stranica, a možda i dvanaest, često s najvećim naporom, kadšto i u duljim stankama, u kojima sam pisao uzalud i morao derati svoje papire, umorio sam se i ukočio od zime i smalaksalosti. Ustao sam i izašao na ulicu. Posljednjih pola sata uznemirivala me je dječja dernjava iz obiteljske sobe, pa nisam mogao ni koraka dalje. Učinio sam dugu šetnju preko Ulice Drammens, izbivao sve do uvečer, svejednako razmišljajući o tome kako ću nastaviti dramu. Kad sam se vraćao kući, evo što mi se dogodilo:

Sasvim dolje u Ulici Karla Johana, već blizu tržnice kod željezničke postaje, stajao sam pred jednom posto-larskom radnjom. Bog zna zašto sam se zaustavio baš pred tim dućančićem. Gledao sam u izlog, i ne misleći na to koliko bi mi bile potrebne jedne cipele. Misli su mi bile daleko, u drugim dijelovima svijeta. Grupa brbljavih ljudi prošla je iza mene, ali nisam čuo ništa od onoga što su govorili. Tada me pozdravi zvonki glas:

- Dobra večer!

Pozdravio me »Gospođica«.

- Dobra večer! - odvratio sam nesabrano.

- No, kako je? - upita on.

- Tako, posve dobro... kao obično!

- Recite mi... vi ste dakle još uvijek kod Christieja?

- Kod Christieja?

- Čini mi se da ste mi jednom rekli da ste knjigovođa kod veletrgovca Christieja...

-O da; ne, to je bilo. Bilo je nemoguće raditi s tim čovjekom. Samo se od sebe raspalo.

- A zašto?

- Ah, nešto sam krivo zapisao, i eto...

- Krivotvorili?

Krivotvorio? »Gospođica« je stao i pita me jesam li krivotvorio. Štoviše, on je to zapitao nekako žestoko i živo zainteresirano. Duboko povrijeđen, gledao sam ga i nisam mu ništa odgovarao.

- Jest, jest, Bože dragi, to se desi i najboljemu! - reče da me utješi. Još je uvijek mislio da sam krivotvorio.

- Što hoćete kazati time: Jest, jest, Bože dragi, to se desi i najboljemu? - upitam ja. - Da krivotvorim? Čujete li, dragi moj, mislite li vi doista da bih ja mogao počinuti takvu nepodopštinu? Zar ja?

- Ali, dragi, mislio sam da ste i sami rekli...

- Ne, rekao sam da sam nešto krivo zapisao, broj godine, jednu malenkost, ako baš želite znati. Jedan krivi potez perom - to vam je bio cijeli moj zločin. Bogu budi hvala, još se zna razlikovati pravo od krivoga! Kamo bih dospio da uprijam poštenje? Imam još samo svoje poštenje. Ali se nadam da je ono dovoljno jako. Dosad me je uvijek opčuvalo.

Zabacio sam glavu unatrag, okrenuo se od »Gospođice« i zagledao se niz ulicu. Pogled mi padne na neku crvenu haljinu što se približavala nama, na žensko biće pored jednog gospodina. Da nisam upravo razgovarao s »Gospođicom«, da me nije povrijedilo njegovo grubo nepovjerenje i da nisam upravo u tom času zabacio glavu unatrag i uvrijeđeno se okrenuo, zacijelo ne bih opazio tu crvenu haljinu; ona bi prošla pored mene sasvim neopaženo. Pravo uzevši, čemu se ja i brinem za to? Što me se tiče ako je to haljina od dvorske dame, gospođice Nagel?

»Gospođica« je stajao i govorio, nastojeći da popravi svoju zabludu. Nisam ga slušao, nego sam svejednako buljio u crvenu haljinu što nam se približavala. U mojim se grudima nešto trgnulo, kao neka kretnja, kao neki laki, skliski ubod. U mislima sam šaptao, šaptao ne mičući usnama:

- Ylajali!

Sad se i »Gospođica« okrenuo, opazio oboje, damu i gospodina, pozdravio ih i zagledao se za njima. Ja nisam pozdravio - ili sam možda ipak pozdravio, ali nesvjesno. Crvena je haljina prošla Ulicom Karla Johana i nestala.

- Tko je onaj što ide s njom? - upita »Gospođica«.

- »Vojvoda«, zar niste vidjeli? Nazivaju ga »Vojvodom«. Poznajete li damu?

- Jest, po viđenju. A vi?

- Ne - odvratim.

- Čini mi se da ste je vrlo prisno pozdravili.

- Ja?

- Ha, ha! Možda niste? - nasmije se »Gospođica«. - Čudnovato. A ona je sve to vrijeme gledala samo u vas.

- Odakle je poznajete? - upitam.

On je ne poznaje. Nego, evo što mu se jedne jesenske večeri dogodilo. Bilo je već kasno, a tri vesela mladića što su upravo došla s obale sastala su istu ovu djevojku, koja je sama samcata šetala. I oni je nagovoriše. Najprije je odbila, ali jedan od tih veseljaka, mladić kojeg nije strah ni vatre ni vode, zamoli je neka s njim podijeli plodove civilizacije i dopusti mu da je otprati kući. On joj neće dirnuti ni vlas na glavi, samo će je ispratiti do njezine veže, kako bi se uvjerio da je sretno stigla kući, jer inače čitave noći neće imati mira. On je govorio neumorno, prilazio joj sto i tisuću puta, zvao se Waldemar Atterdag i izdavao se za fotografa. Napokon se morala nasmijati veselom nevaljalcu kojega nije mogla zbuniti njezina hladnoća. Svršilo je tako da je otišao s njom.

- No, pa što onda? - upitam i zadržim dah. - Što bi bilo? Ah... to ne! Ona je dama! - Trenutak smo obojica šutjeli.

- Do sto mu vragova, to je dakle bio »Vojvoda«! Zar tako izgleda! - reče on zamišljeno. - Kad je ona s tim čovjekom, ne jamčim za nju.

Ja sam još uvijek šutio. Razumije se da će »Vojvoda« s njom. Što se to mene tiče! Što me briga! Briga me za nju, baš kao i za sve njezine draži. Pokušao sam se tješiti time da o njoj mislim sve najgore i veselilo me da je blatim. Ljutilo me jedino to što sam ih pozdravio, ako jesam. Zašto da skidam šešir pred takvim ljudima? Baš me briga, ona mi se više ne sviđa, nije lijepa, a i prezrela me. Phi, do vraga, kako je poružnila! Sasvim je moguće da je samo u mene gledala, to me ne čudi. Možda je muči kajanje. No zbog toga se ipak nisam trebao mučiti i pozdravljati je kao budala, kad je u posljednje vrijeme tako poružnila. Neka je »Vojvoda« samo zadrži za sebe! Dobar mu tek! Ipak će doći dan kad ću ponosno proći pored nje, i ne pogledavši je. Možda to sebi dopustim i onda kad me bude uporno gledala, i što više, kad bude prolazila u haljini crvenoj kao krv. To bi se lako moglo dogoditi. Ha, ha. To bi bio trijumf. Kad pravo

promislim, mogao bih još noćas dovršiti svoju dramu i prije no što prođe osam dana prisiliti je da preda mnom padne na koljena. Sa svim svojim dražima, ha, ha, sa svim svojim dražima...

- Zbogom! - rekoh kratko.

Ali »Gospođica« me je zadržao i zapitao: - A čime se sada bavite?

- Čime se bavim? Pa, razumije se, pišem. Što drugo da radim? Od toga i živim. Upravo radim na velikoj drami »Znak križa«, sadržaj iz srednjeg vijeka.

- Do vraga - reče »Gospođica« - bude li od toga nešto, onda...

- Toga me nije strah! - odvratio sam. - Za osam dana otprilike čut ćete svakako o meni.

I s time sam pošao kući.

Kad sam stigao u konačište, odmah sam se obratio gazdarici, moleći je svjetiljku. Te noći nisam htio leći, drama mi je šumjela u glavi i ja sam se nadao, bio sam čak siguran u to, da će do sutra dobar dio biti napisan. Ponizno sam zamolio gospođu, kad najednom opazim da se nezadovoljno nakreveljila videći da sam došao u sobu. Gotovo sam dovršio izvanrednu dramu, rekoh. Nedostaje mi još samo nekoliko scena. Mogla bi se izvoditi u bilo kojem kazalištu.

Ali gospođa nije imala svjetiljke. Razmišljala je i nije se mogla sjetiti ima li gdje god kakva svjetiljka. Možda bih pričekao do dvanaest sati, možda da dobijem svjetiljku iz kuhinje? Ne bih li radije kupio svijeću?

Šutio sam. Znao sam da nemam deset orea za svijeću. Sasvim razumljivo, opet se sve moralo upropastiti! Sluškinja je sjedila u sobi, a ne u kuhinji, dakle ni ondje nije bilo svjetiljke. Znao sam to, ali nisam rekao ni riječi.

Najednom se oglasi sluškinja:

- Čini mi se da ste došli s dvora. Jeste li ondje objedovali? - I glasno se nasmije toj svojoj šali.

Sjeo sam, izvukao papire i spremio se da nešto svršim. Na koljenima raširih arak, zureći neprekidno u pod, da me ne zbune, ali nije koristilo ništa; nisam mogao ni s mjesta. Obje male gazdaričine kćeri došle su u sobu i natjeravale se s mačkom, odurnom, bolesnom mačkom koja nije imala gotovo nijedne dlake; kad bi joj puhale u oči, dolazile su joj suze i kotrljale se preko njuške. Gazda je na stolu bacao karte s još nekoliko ljudi. Samo je gospođa bila marljiva, kao uvijek, i nešto šila. Vidjela je vrlo dobro da ne mogu

pisati sred ove buke, ali se nije brinula za me, dapače se nasmijala kad me je djevojka upitala jesam li možda objedovao na dvoru. Cijela je kuća bila prema meni neprijateljski raspoložena; bilo je kao da sam zbog neke počinjene sramote morao nekom drugom prepustiti svoju sobu, pa sad postupaju sa mnom kao s kakvim strancem. Dapače i sluškinja, mala, smeđooka ulična djevojčica s uvojcima na čelu i posve upalim grudima, rugala mi se navečer kad sam dobio svoj kruh s maslacem. Svejednako me je zapitkivala gdje ručam, jer me još nikad nije vidjela u kavani »Grand«. Bilo je jasno da su joj poznate moje jadne prilike i da uživa u tome da mi to pokaže.

Sve mi je to sad odjedanput palo u oči i nisam bio kadar naći ni jedan jedini dijalog za svoju dramu. Pokušavao sam uvijek iznova, ali uzalud. Tako mi je čudno zujalo u glavi, te sam se naposljetku morao predati tome. Strpao papire u džep. Sluškinja je sjedila preda mnom, tako da sam joj mogao vidjeti uska pleća i niska ramena, koja još nikad nije čestito oprala. Što mi se ona ruga? Pa što, ako sam došao s dvora? Da li je to možda smeta? Posljednjih me dana nekoliko puta upravo drsko ismijala kad mi se dogodila nesreća da sam posrnuo na stubama, ili kad bih zapeo o čavao i poderao kaput. Jučer je skupila razdera- ne koncepte moje drame, što sam ih bacio u predsoblju, ukrala poderane papiriće i pročitala ih u sobi, glasno, u prisutnosti svih tih ljudi, samo zato da mi se naruga. Nikad je nisam uvrijedio, a ne mogu se sjetiti jesam li je ikad zamolio kakvu uslugu. Naprotiv, večerom sam sam pravio svoj krevet i slagao daske, da se ona s time ne muči. Rugala mi se i zato što mi je ispadala kosa. Ujutro su ležale vlasi u mom umivaoniku, i zato mi se rugala. Cipele su mi se poderale, osobito ona preko koje su prošla krušna kola, pa su i one bile ciljem njezinih dosjetaka. - Bog da opčuva vas i vaše cipele! - rekla je. - Pogledajte samo, velike su kao psetaraice! Imala je posve pravo, cipele su mi bile izgažene, ali zasad nisam mogao kupiti druge.

Dok sam na sve to mislio i čudio se toj neprikrivenoj sluškinjinoj zlobi, djeca su počela ljutiti starog čovjeka na krevetu. Oboje je skakalo oko njega; to ih je upravo oduševljavalo. Svako je imalo u ruci po slamku, kojom su ga boli u uši. Starac nije ni prstom maknuo

da se obrani, samo je svaki put pogledao na svoje mučitelje strašnim pogledom, tresući glavom da se oslobodi njihova napastovanja.

Taj me je pogled sve više uzrujavao, pa nisam mogao odvratiti oka s njega. Otac je sjedio kod karata i smijao se mališanima, čak je štoviše upozorio i svoje suigrače na ono što se događa. Zašto se starac ne miče? Zašto rukama ne odgurne djecu? Koraknuo sam prema krevetu.

- Pustite! Pustite! On je uzet! - viknuo je gazda.

Od straha da mi noću ne pokažu vrata, jednostavno iz bojazni da ne pobudim u čovjeka nezadovoljstvo, tiho se vratim na svoje mjesto i smirim se. Zašto da stavljam na kocku konačište i kruh s maslacem, miješajući se u obiteljske poslove? Samo nikakvih gluposti za volju tog polumrtvog starca! Pri tom sam se osjećao tvrdim - tvrdim kao kremen!

Male bezdušnice nisu prestajale s mučenjem. Dražilo ih je što stari neće mirno držati glavu i bole su ga u oči i nos. Gledao ih je pogledom punim mržnje, ali govorio nije ništa i nije mogao ni rukom maknuti. Najednom uspravi malo gornji dio tijela i pljune jednoj djevojčici u lice, zatim se ponovno uspravi i pljune drugoj, no nije pogodio. Vidio sam kako je gazda bacio karte na stol i skočio prema krevetu. Vikao je sav crven od bijesa:

- Što! Pljuješ ljudima u oči, staro svinjče!

- Ali, zaboga, one mu nisu dale mira! - viknuo sam izvan sebe. Ipak, osjećao sam velik strah da će me izbaciti na ulicu, zato nisam viknuo jako glasno. Po čitavom sam tijelu drhtao od uzbuđenja.

Domaćin se okrene prema meni.

- Čujete li ga!? Koga se vruga to vas tiče! Izvolite držati svoju gubicu! Učinite što sam vam rekao, to će za vas biti najbolje.

Sada je i gospođa progovorila, pa se dreka orila po čitavoj kući.

- Pomozi Bože, čini mi se da ste svi vi poludjeli i pobjesnili! - zaštekće ona. - Ako želite ostati ovdje, budite samo mirni! To vam ja kažem! Nije dosta što se smetu daje hrana i stan - ne, još hoće ovdje praviti galamu, pakao i sudnji dan. Zabranjujem vam! Pst! Obješnjaci, držite svoje gubice i obrišite si njuške, jer ću se inače ja pobrinuti za to. Takvog čovjeka nisam još vidjela u svome životu! Dojuri s ulice, nema ni prebite pare da kupi mast za uši. I on eto u vrijeme spavanja čini u kući galamu i sto čuda! Neću da se to

dogaća, čujete li! Gledajte samo da se što prije izgubite! Mislim da smijem zahtijevati mir u svojem vlastitom stanu!

Nisam rekao ništa, nisam čak ni usta otvorio, već sam sjeo do vrata i slušao tu halabuku. Svi su vikali, čak i djeca i sluškinja, koja je htjela objasniti kako je došlo do svađe. Kad bih se samo mogao svladati, to bi moglo skoro svršiti. Ako ne prozborim ni riječi, sigurno neće doći do najgoreg. A i koju riječ da kažem?! Nije li vani zima i, štoviše, dolazi noć? Zar je to vrijeme da udarim šakom po stolu i oštro odgovorim? Samo nikakvih ludorija! I sjedio sam mirno i nisam ostavljao kuću, nije me smetalo što sam ostao sjediti, nisam se stidio, makar je ovo bilo i više nego otkaz. Buljio sam gore na zid, gdje je visio Isus na uljenoj slici, i tvrdokorno sam šutio na sve gazdaričine napadaje.

- Jest, ako me se baš hoćete riješiti, milostiva, ništa vam ne stoji na putu - prihvati jedan od kartaša.

Ustao je, a za njim i drugi.

- Ne, nisam mislila na tebe. A ni na tebe - odvrati gazdarica obojici.

- Već će se vidjeti tko je taj...

Govorila je isprekidano, zadavala mi te udarce u malim stankama, nekako se izdužila, da mi pravo pokaže da misli na mene. Mirno, samo mirno! viknuo sam u sebi. Nije zatražila da idem, ne izričito, nejasnim riječima. Samo nikakve gizde s moje strane, nikakvog zloupotrijebljenog ponosa! Začepi uši!... Čudnovato je zelena kosa Isusova na uljenoj slici! Slična je zelenoj travi, ili, da se točnije izrazim: debeloj travi na livadi. He! Baš dobra usporedba, neobično debeloj travi na livadi... Duge povorke povezanih misli proletješe mi glavom u tom času: od zelene trave do nekog mjesta u Bibliji, da je čitav život kao trava koja se suši, odavde do sudnjeg dana, kad će sve izgorjeti. Zatim se vratih na potres u Lisabonu, a naposljetku zalebdi preda mnom španjolska pljuvačnica od mjedi i držalo za pero od ebanovine što sam ga vidio kod Ylajali. Ah da, sve je prošlo! Kao trava koja se suši! Sve je došlo među četiri daske, u mrtvačko ruho – mrtvačko ruho kod gospođice Andersen, u veži desno...

Sve mi je to projurilo glavom u tom očajnom trenutku, kad me gazdarica htjela izbaciti iz kuće.

- On i ne čuje! - vikala je. - Velim vam, nosite se iz kuće! Da znate. Vrag me odnio, ali mi se čini da je taj momak pobenavio! Smjesta

nastojte otići odavde - pa da se to svrši!

Pogledao sam prema vratima, ne zato da odem, nipošto ne zato; sunula mi je u glavu drzovita misao: ako se nalazi ključ u bravi, okrenut ću ga i zaključati se zajedno s drugima, samo da ne moram van. Spopao me histerični užas od same pomisli da bih se opet mogao naći na cesti. Ali ključa nema u bravi - i ja ustadoh. Nema nade!

Najednom se u gazdaričinu dreku umiješa gazdin glas. U čudu zastadoh. Taj isti čovjek koji mi se maločas grozio, gle čuda, sada se zauzima za mene i veli:

- Ipak to ne ide. Ne možeš noću nikoga izbaciti na ulicu. To je i kažnjivo!

Nisam znao je li to zaista kažnjivo, ali možda i jest tako. Uglavnom, gospođa se predomislila, umirila se i nije više ništa rekla. Dapače, pružila mi je dva komadića kruha s maslacem, no ja ih nisam uzeo. Nisam ih uzeo iz čiste zahvalnosti prema gazdi, te rekoh da sam već nešto založio u gradu.

Kad sam se zatim uputio u predsoblje na spavanje, gospođa je došla za mnom, stala na pragu, okrenuvši prema meni svoje trudne obline, i rekla glasno:

- To vam je posljednja noć da spavate ovdje! Upamtite!

- Jest, jest - odvratio sam.

Sutra, ako se potrudim, već ću naći kakvo sklonište. Već ću naći kakav kutić. Zasad me veselilo da neću morati ovu noć provesti izvan kuće.

Ujutro sam spavao do pet, šest sati. Još se nije razdanilo kad sam se probudio, no ipak sam ustao. Zbog studeni spavao sam potpuno odjeven, pa se sad nisam morao oblačiti. Pošto sam popio malko vode i tiho otvorio vrata, izašao sam, strahujući da ću opet sastati gazdaricu.

Nekoliko stražara što bijahu u noćnoj službi bili su jedina živa bića koja sam susreo na ulici. Malo zatim došlo je nekoliko ljudi koji su gasili plinske svjetiljke.

Tumarao sam okolo bez svrhe i cilja, došao u Ulicu Kirke i udario prema utvrdoma. Napola smrznut, još uvijek pospan, jako gladan, slab u koljenima i leđima od dugog hoda, sjeo sam na jednu klupu i dugo i mamurno gledao preda se. Tri tjedna živio sam samo od

kruha s maslacem što mi ga je gazdarica davala ujutro i navečer. Upravo su prošla dvadeset četiri sata otkako sam posljednji put jeo. Glad je opet grebla u meni i morao sam što prije naći kakav izlaz. U tim sam mislima ponovno zaspao na klupi.

Probudiše me glasovi više ljudi u blizini. Kad sam došao k sebi, opazim da je već svijetli dan i da su ljudi na nogama.

Ustao sam i pošao. Sunce se uspelo nad brežuljkom, a nebo je bilo bijelo i nježno, pa sam u veselju nad jasnim danom nakon tolikih ružnih tjedana odmah zaboravio na sve brige i činilo mi se da sam cesto jos i gore prošao nego sada. Glas mi je zvučao tako slabo da me je upravo do suza dirnuo. Taj prekrasan dan, to bijelo svjetlucavo nebo djelovalo je na mene tako da sam iza glasa zaplakao.

- Što vam je? - upitao me neki čovjek.

Nisam odgovorio ništa, žurio sam dalje, skrivajući lice pred ljudima.

Došao sam na nasip kod mora. Tu je ležala usidrena velika lađa s ruskom zastavom i iskrcavala ugljen. Na boku joj pročitam ime »Copegoro«. Neko sam se vrijeme zabavljao gledajući što se događa na stranom brodu. Teret mora da je bio već gotovo iskrčan, jer je brod ležao zapravo devet stopa nad vodom usprkos balastu što ga je uzeo, a kad su nosači ugljena u onim teškim čizmama prelazili preko palube, gibao se čitav brod.

Sunce, svjetlo, slankasti miris mora, sav taj zaposleni i veseli život ojačao me i krv mi je živo zakolala žilama. Najednom se sjetim da bih možda mogao napisati nekoliko scena za svoju dramu dok još ovdje sjedim. Izvučem dakle papir iz džepa.

Pokušam napisati odgovor za fratarska usta, nabujala od snage i netrpeljivosti - no nije mi pošlo za rukom. Pustio sam dakle fratra i htio oblikovati jedan govor, govor suca oskvrniteljici hrama. Napisao sam pola stranice i slušao kako zvuči. U mojim riječima nije bilo pravog raspoloženja. Život oko mene, pjevanje mornara, topot koraka, isprekidan zveket željeznih lanaca, sve to nije pristajalo u atmosferu mračnog i trulog srednjeg vijeka koja se kao magla dizala nad mojom dramom. Pokupio sam papire i posao.

Samo da imam krov nad glavom! Mozgao sam i razmišljao, ali se nisam mogao sjetiti ni jednog jedincatog mjesta u čitavom gradu gdje bih mogao provesti barem jedan sat. Nije mi preostalo ništa drugo nego da se vratim u konačište. Negodovao sam nad tom zamisli,

govorio da ne idem, ali sam išao dalje i sve se više približavao tom zabranjenom mjestu. Razumije se, bilo bi to jadno, i sam sam priznao, jest, bilo bi kukavno, ali nije koristilo. U meni više nije bilo ni najmanje ponosa, smio sam kazati tu veliku istinu da sam jedan od ljudi s najmanje ponosa koji žive u ovim našim danima. I tako sam pošao.

Sretno sam došao u kolotečinu i znao posve jasno da bi se ipak moglo nešto obaviti, kad bi sve pošlo po dobru.

Pred vratima sam stao i još jednom promislio. Jest, dogodilo se što mu drago, moram pokušati. Sve se vrti tek oko jedne malenkosti. Prvo: radi se samo o nekoliko sati, a drugo: sačuvaj Bože da bih i po drugi put zamolio zaklonište u toj kući. Ušao sam u dvorište. Dok sam hodao po neravnom kamenju dvorišta, još se nisam odlučio i zamalo da nisam opet okrenuo prema vratima. Stisnuo sam zube. Ne, samo nikakvog ponosa! U najgorem slučaju imat ću izgovor da sam im došao kazati zbogom, da se pristojno rastanemo i pogodimo što se tiče moga duga. Otvorio sam vrata predsoblja.

Nepomično sam zastao. Preda mnom, na udaljenosti od dva koraka, stajao je gazda i gledao kroz ključanicu u obiteljsku sobu. Rukom mi je dao znak da stanem mirno, i opet gledao kroz ključanicu. Pri tom se smijao.

- Dođite - rekao je, i ja sam se na prstima približio.

- Gledajte! - rekao je, smijući se tihim uzbuđenim smijehom. - Zavirite unutra! Hi, hi! Tamo oni leže! Vidite li staroga, ha? Jeste li vidjeli staroga?

U sobi, na krevetu, točno ispod Isusa na uljenoj slici, baš prema meni, opazim dvije osobe - gazdaricu i stranca kormilara. Noge su im se bijelo ocrtavale na tamnom pokrivaču. Na drugom rubu kreveta sjedio je njezin otac, uzeti starac, gledao ih oboje spuštene glave, uvučen u se, kao obično, nesposoban da se pomakne...

Okrenuo sam se gazdi. On se svom silom suzdržavao da ne prasne u glasan smijeh.

- Vidite li starog? - šaptao je. - Ah Bože, jeste li vidjeli starog? Sjedi tu na postelji i gleda ih! - I on se ponovno sagne prema ključanici.

Prošao sam kraj njega i sjeo do prozora. Taj je prizor doveo moje misli u najstrašniji kaos, a i moje bogato raspoloženje bilo je raspršeno. No što se to zapravo mene tiče? Ako je pravo njezinom mužu, nek mu bude; ako ga to, štoviše, veseli, nemam ja nikakva razloga da se zbog toga uzrujavam. Što se tiče starca, on je samo starac. Možda on to i ne vidi prvi put, a možda i spava. Bogzna nije li možda i mrtav. U svakom slučaju perem ruke.

Opet sam dohvatio papire, hoteći otjerati sve nepozvane dojmove. Usred jedne rečenice u sučevu govoru stao sam: »Tako mi nalaže Bog i zakon, tako mi nalaže savjest umnih muževa, tako mi nalaže i moja vlastita savjest...« Pogledam kroz prozor i stanem misliti što bi mu to imala nalagati vlastita njegova savjest. Iz susjedne je sobe dopro do mene tihi sušanj. No, što me se tiče, što me je uopće briga? Mir! Mir!

»Tako mi nalaže i moja vlastita savjest... «

Ali sve se urotilo protiv mene. Čovjek nije nipošto mirno stajao kod ključanice; s vremena na vrijeme začuo sam njegov zatomljeni hihot i vidio da dršće. Na ulici se također događalo nešto što mi je rastresalo misli. Prijeko na pločniku sjedio je mališan na sunčanom svjetlu i igrao se. Nije imao nikakvih zlih namjera, samo je rezao mnoštvo duguljastih papira i nikom nije činio ništa nažao. Najednom skoči i pobjegne. Uspne se ravno na vozni nasip i spazi čovjeka, odraslog čovjeka s crvenom bradom, koji se naslonio na prozor na drugom katu i pljunuo mu na glavu. Mališan je od bijesa zaplakao i nesvjesno opsovao prema prozoru, a čovjek mu se nasmijao u lice. Tako je prošlo kojih pet minuta. Okrenuo sam se da ne vidim dječakove suze.

»Tako mi nalaže i moja vlastita savjest!...« Nikako nisam mogao dalje.

Na kraju se sve počelo brkati i meni se učini da je sve što sam napisao neupotrebljivo, jest, da je čitava moja zamisao strašna besmislica. U srednjem se vijeku uopće ne može govoriti o savjesti. Savjest je otkrio tek stari učitelj plesa Shakespeare, dakle je cijeli moj govor nelogičan. Zar ti listići zbilja ne sadrže ništa dobra? Ponovno sam ih letimice pročitao i moje je sumnje nestalo, jer sam naišao na veličanstvena mjesta i duge pasaže od velikog značenja.

Opet se u mojim grudima pojavila opojna želja da nastavim i završim dramu.

Ustao sam i pošao prema vratima, ne obazirući se na bijesne gazdine znakove, koji su imali značiti da budem miran. S čvrstom sam odlukom prošao kroz predsoblje, gore uza stube na drugi kat, i ušao u svoju staru sobu. Kormilara nije bilo, jer je bio dolje kod gospođe u obiteljskoj sobi. Tko mi dakle sprečava da tu koji časak prosjedim? Neću se ni dotaknuti njegovih stvari, neću ni njegovog stola, nego ću sjesti na stolac do stola i biti posve zadovoljan. Brzo raširim papire na koljenima.

Nekoliko je minuta išlo upravo izvrsno. U mojoj se glavi redao odgovor za odgovorom i neumorno sam pisao. Ispisivao sam jednu stranicu za drugom, tiho sam klicao od oduševljenja nad sjajnim raspoloženjem, pa sam jedva znao za sebe. Jedini zvuk što sam ga čuo u tome času bio je moje vlastito zadovoljno kliktanje. Došla mi je nadasve sretna misao s crkvenim zvonima koja bi imala zvoniti na određenom mjestu moje drame. Bilo bi čarobno lijepo.

Odjednom začujem na stubama korake. Stresem se i gotovo sam izvan sebe. Sjedim kao spreman na skok, plah, budan, prestrašen, razdražen od gladi. Nervozno stanem prislušivati, olovku držim u ruci, ne mogu više napisati ni jedne riječi. Vrata se otvore i par iz prizemlja uđe u sobu.

Još nisam dospio ni zamoliti za oprostjenje, a gazdarica je već povikala kao da je pala s oblaka:

- Bog budi sa mnom, opet sjedi ovdje!
- Oprostite - rekoh, a još bih i više rekao, ali dalje nisam mogao.

Gazdarica je širom otvorila vrata i uzvikala se:

- Ako se smjesta ne udaljite, neka me vrag odnese ako ne pozovem policiju!

Ustadoh. - Htio sam vam samo kazati zbogom - promucam - i zato sam vas morao pričekati. Ničega se nisam ni dotaknuo, samo sam tu sjedio na stolcu...

- Ma nije to ništa - reče kormilar. - Koga to vraga smeta? Ma ostavite ga!

Kad sam sišao niza stube, najednom me obuzme bijesna srdžba na tu deformiranu ženu koja mi je vječito bila za petama, samo da me se što prije riješi. Jedan sam trenutak stajao prebirući najstrašnije

pogrde, da joj ih dobacim u lice. No pravovremeno sam se predomislio i zašutio. Šutio sam samo iz zahvalnosti prema tom stranom čovjeku koji je išao za njom i koji bi sve čuo. Gospođa me je postojano slijedila, grdeći me neprestano, dok je moja srdžba sve to više jenjavala.

Prispjeli smo u dvorište. Ja sam išao polagano, razmišljajući još uvijek bih li se upustio u prepirku s gazdaricom. U tom sam času bio lud od razdraženosti, mislio sam na grozno krvoproliće, na udarac u trbuh, koji bi je na mjestu usmrtio. Uto na vrata uđe dostavljač u uniformi i pozdravi; nisam mu odgovorio. Obratio se gospođi iza mene i čuo sam kako je zapitao za me. Ja se ipak nisam okrenuo.

Kad sam bio samo nekoliko koraka do vrata, dostavljač me stigne i ponovno pozdravi. Pruži mi pismo. Brzo i preko volje otvorim taj list, a iz omotnice ispadne papirnati novac od deset kruna, i ništa više, ni jedna jedina riječ.

Pogledao sam dostavljača i upitao:

- Kakve su to ludorije? Od koga je taj list?

- Ne znam - odgovorio je. - Dala mi ga je jedna dama.

Stajao sam mirno. Dostavljač se udaljio. Gurnuo sam novčanicu natrag u omotnicu, pa sam sve zajedno zguzvao, okrenuo se i prišao gazdarici, koja je jos uvijek gledala za mnom. Bacio sam joj tu grudu papira u lice. Nisam rekao ništa, ni jednog slovca. Samo sam vidio kako ogledava zguzvani papir, prije no što sam otišao...

Ha, to znači Živjeti pošteno! Ništa ne reći, ne govoriti s izmetom, već posve mirno zguzvati veliku novčanicu i baciti je u lice progoniteljima. To znači istupiti časno! Tako se mora postupati s njima, tim životinjama!

Kad sam došao na ugao Ulice Tomte i tržnice kod željezničke postaje, najednom se stala okretati ulica oko mene, pa sam zateturao prema zidu. Jednostavno nisam više mogao hodati, nisam se mogao uspraviti iz pognutog položaja. Ostao sam stajati onako kako sam pao prema zidu i osjećao sam da gubim svijest. Moj se luđački bijes opet pojavio, unatoč tom napadaju umora. Dignuo sam nogu i udario njome o pločnik. Činio sam još i štošta drugo, da dobijem snage: stiskao zube, mrštio čelo, okretao oči - i pomoglo je. Misli su mi bile jasne i shvaćao sam da je to početak kraja. Ispružio sam ruke i odgurnuo se od zida. Ulica se još uvijek vrtjela oko mene.

Počeo sam gutati bijes. Iz dubine srca borio sam se protiv nevolje, držao se hrabro, da ne padnem. Nisam htio umrijeti ležeći, nego stojeći. Jedna su se radnička kola tiho otkotrljala pored mene i vidio sam da su u kolima krumpiri.

Ali u svom bijesu i tvrdoglavosti rekoh da to nisu nikakvi krumpiri, već glavice kupusa. Strašno sam kleo tvrdeći da su glavice kupusa. Čuo sam vrlo dobro što sam rekao, i neprestano sam se zaklinjao na tu laž, samo da nađem zadovoljstvo u očajanju. Opijao sam se tim besprimjernim grijehom, dignuo tri prsta uvis i zakleo se drhtavim usnicama da su u kolima bile baš glavice kupusa.

Vrijeme je prolazilo. Sjeo sam na neku stepenicu i obrisao znoj sa čela i vrata, zadržao dah i prisiljavao se da budem miran. Sunce je tonulo, bilo je poslijepodne. Opet sam stao mozgati o svom položaju. Glad me je besramno mučila, a za nekoliko će sati opet nastati noć. Sada moram naći neko mjesto za spavanje, dok je još vrijeme. Moje su misli iznova stale kružiti oko konačišta iz kojeg su me izagnali. Nipošto, tamo se ni pod koju cijenu ne vraćam, ali nisam mogao a da ne mislim na to. Napokon, gospođa je imala potpuno pravo da me izbaci na ulicu. Kako smijem i očekivati da ću kod nekoga moći stanovati ako mu i ne platim? Štoviše, ponekad mi je davala i jesti, čak i jučer uvečer, kad sam je razljutio, pružila mi je kruh s maslacem. Dala mi ga je iz dobrodušnosti, jer je znala da mi je hrana potrebna. Ja se dakle ne mogu ni na što potužiti, te stadoh tiho moliti za oprostjenje. Osobito se gorko kajem što sam joj se na kraju pokazao tako nezahvalnim da sam joj bacio u lice papir s novčanicom od deset kruna...

Novčanicu od deset kruna! Tiho sam fućnuo. Od koga je list što ga je donio dostavljač? Tek sam u ovom trenutku jasno razmišljao o tome i najednom naslutio što je na stvari. Zaboljelo me od bola i srama, mnogo sam puta prošaptao promuklim glasom: »»Ylajali«. Pri tom sam kimao glavom. Nisam li već jučer čvrsto odlučio da ću ponosno proći pored nje kad je susretnem i da ću pokazati prema njoj najveću ravnodušnost? A umjesto toga pobudio sam u njoj sućut i naveo je da se žrtvuje iz milosrđa. Ne, ne, ne, nema kraja mojim poniženjima! Nikada više neću u njezinim očima biti pošten; propadao sam, propadao na svim stranama, kamo sam se god okrenuo, propadao do koljena, do prsiju, utonuo u nepoštenje, i

nikad, nikad više neću isplivati na površinu! To je vrhunac! Deset kruna primiti kao milostinju, a da ih ne možeš vratiti tajnom darovatelju, zgrtati taj jadni novac obim rukama, zadržati ga i plaćati njime svoj stan usprkos unutarnjem otporu...

Ne bih li mogao na bilo koji način pribaviti tih deset kruna? Da odem gazdarici i zatražim natrag taj novac - ne bi koristilo, zacijelo.

Ali ipak, mora se naći nekakav izlaz, trebam samo dobro promisliti, dobro i oštro promisliti. Zaboga, pa tu ne pomaže razmišljati na običan način, razmišljanje mora obuhvatiti zbilja čitavog čovjeka kad je riječ o tome da se pribavi deset kruna. Sjeo sam dakle i zamislio se.

Moglo je biti oko četiri sata; za nekoliko sati mogao bih možda sastati direktora kazališta, da je drama dovršena. Izvukao sam rukopis i pokušao svom snagom i voljom svršiti tri posljednje scene. Mislio sam, znojio se i još jednom pročitao sve od početka, ali nisam došao dalje. Samo nikakvih gluposti! rekoh si, samo nikakve tvrdoglavosti! I stanem pisati svoju dramu ondje gdje sam bio prekinuo, sve sam napisao čega sam se god sjetio, samo da što brže svršim, da krenem naprijed. Htio sam se obmanuti da je upravo sada nadošao pravi trenutak za mene, lagao sam sebi, otvoreno se zavaravao i napisao sam sve, kao da ne moram odabirati riječi. To je dobro! To je bogatstvo! šaptao sam s vremena na vrijeme; samo to napiši!

Najednom mi se pričiniše sumnjivima moji posljednji odgovori. Previše su odudarali od dijaloga u prvim prizorima, a nije bilo ni mrve srednjeg vijeka u fratrovim riječima. Grizao sam olovku, skočio, razderao rukopis nadvoje, poderao svaki list, bacio šešir na ulicu i zgazio ga. Propadoh! šaptao sam. - Poštovane dame i gospodo, propadoh! - govorio sam to gazeći još uvijek po svom šeširu.

Nekoliko koraka podalje stajao je stražar i promatrao me. Stajao je nasred ulice i gledao u mene. Kad sam se obazro, naši se pogledi sastadoše. Možda je on već dugo stajao i promatrao me. Podigao sam šešir, opet ga stavio na glavu i prišao čovjeku.

- Možete li mi kazati koliko je sati? - upitam. Ustručavao se koji trenutak, a onda je izvukao sat, ne puštajući me s očiju.

- Oko četiri - reče.

- Naravno! - reko. - Oko četiri. Točno. Kako vidim, vi se vrlo dobro razumijete u svoj posao i ja ću svakako misliti na vas.

Zatim sam se udaljio. On je stajao zbunjen, gledao za mnom širom otvorenih usta, držeći još uvijek sat u ruci. Kad sam došao do hotela »Royal«, stao sam i okrenuo se.

On je još uvijek stajao u istom položaju i gledao za mnom.

Ha, ha, tako mora čovjek sa životinjama! Što je moguće prostije! To imponira životinjama, to ih plaši... Bio sam vrlo zadovoljan sa sobom, pa sam počeo tralalirati nekakvu pjesmicu. Svi su mi živci bili napeti od uzbuđenja, štoviše prešao sam preko cijelog trga ne osjećajući nikakve neugodnosti i lagan kao pero, skrenuo za ugao kod tržnice i sjeo na jednu klupu kod crkve svetoga Spasa.

Zar nije svejedno hoću li vratiti deset kruna ili neću? Kad sam ih dobio, pripadaju meni, a ondje otkuda su zacijelo nema nevolje. Primiti sam ih ipak morao, jer su mi ih naročito zato poslali, a bila bi besmislica da sam ih ostavio dostavljaču. A kakvog bi smisla imalo da vratim drugih deset kruna, a ne baš one koje sam primio? Dakle od toga nema ništa.

Pokušao sam promatrati život na trgu, zabaviti svoje misli stvarima prema kojima sam bio posve ravnodušan, ali mi nije uspijevalo. Još sam uvijek morao misliti na onih deset kruna. Naposljetku sam stisnuo šake i razljutio se. To bi je uvrijedilo, reko, da joj ih vratim. Zašto dakle da to učinim? Šetao sam okolo i smatrao se previše dobrim i za ovo i za ono, kimao sam glavom i govorio: Ne, hvala lijepa! Sad sam vidio kamo to vodi - opet sam, eto, na ulici. Pa sve da čak i mogu, ne bih zadržao svoj ugodni, topli stan. Bio sam ponosan, skočio kod prve riječi, platio deset kruna i pošao svojim putem... Oštro sam se osuđivao što sam ostavio stan i opet se našao u takvoj neprilici.

Međutim, neka sve to vrag nosi! Nikad nisam prosjačio novaca, čim bih ga imao u rukama sve sam odmah razdavao, plaćao novcem posve nepoznate ljude, koje nikada više u životu neću vidjeti. Jest, takav sam bio čovjek, gdje je trebalo plaćao sam do posljednje pare. Koliko poznajem Ylajali, zacijelo ni ona ne žali što mi je poslala novaca. Zašto me to dakle muči? To je najmanje što je mogla učiniti - poslati mi s vremena na vrijeme deset kruna. Siromašno me djevojče

ljubi... I ja sam se sam pred sobom hvalio tom mišlju. Bez sumnje, ona me ljubi, siromašno djevojče!...

Bilo je pet sati. Opet sam bio potišten nakon dugotrajnog nervoznog uzbuđenja i opet sam osjetio zujanje u praznoj glavi. Gledao sam ravno, oči sam ukočio, otvorio ih i gledao ravno u ljekarnu »K slonu«. Glad je bjesnjela u meni i strahovito sam patio. Dok sam tako zurio u zrak, postala je pred mojim pogledom posve jasna neka osoba, koju sam napokon prepoznao: prodavačica kolača do ljekarne »K slonu«.

Trgnuo sam se, uspravio i zamislio. Jest, istina je, to je ista ona žena, za istim onim stolom i na istome mjestu. Nekoliko sam puta zafićukao, pucnuo prstima, ustao i pošao prema ljekarni. Samo nikakvih gluposti! Što me je, dovraga, briga je li to bio grešan ili pošten novac; bio je srebrni, norveški kramarski novac iz Kongsberga! Nisam htio biti smiješan, a od pretjeranog se ponosa može i umrijeti...

Pošao sam na ugao, zagledao se u ženu i stao pred nju. Smijuckao sam se, namigivao joj kao znanac i svoje sam riječi poredao tako kao da je posve prirodno što ponovno dolazim.

- Dobar dan! - rekoh. - Vi me se jamačno više ne sjećate?

- Ne - odvratila je, pogledavajući me.

Osmjehnuo sam se još jače, kao da se ona samo šali kazujući da me se ne sjeća, i nastavio:

- Zar se ne sjećate da sam vam dao nekoliko kruna? Koliko se sjećam, onda nisam ništa rekao. Ja to ne običavam. Kad čovjek ima posla s poštenim ljudima, čemu, da tako kažem, praviti ugovore za svaku malenkost? Ha, ha! Ja sam eto onaj koji vam je dao mnogo novaca.

- Ah, zaista, vi ste to bili! Jest, sad vas prepoznajem, ako dobro pogledam...

Htio sam spriječiti da mi se zahvali za novac, pa rekoh brzo, izabirući očima kolače na stolu:

- Sad sam došao po kolače.

Nije me razumjela.

- Kolače - ponovim. Sada ću ih ponijeti! - rekoh, nasmijavši se glasno, kao da joj moram objasniti da ću ih ponijeti. Uzeh sa stola kolač, neku vrstu kruha, i odmah ga zagrizoh.

Kad je to žena vidjela, ustala je u svojoj podrumskoj rupi i nehotice učinila kretnju kao da će zaštititi kolače, dajući mi time na znanje da nije očekivala da ću je oplijeniti.

Ne? Zbilja ne? Ona je doista vrijedna žena! Zar je možda ikad doživjela da joj je tkogod dao na čuvanje šaku kruna a nije ih tražio natrag? Ne - eto vidite. Misli li ona da sam joj možda dobacio ukradene novce? Ne, ona to dakle ne misli; to je sjajno, zbilja sjajno! Bilo bi lijepo od nje, ako se smijem tako izraziti, što me je smatrala poštenim čovjekom. Ha, ha! Zbilja, zbilja sjajno!

Stanem joj tumačiti zašto sam joj dao novac, tumačio sam joj mirno, naglašavajući svaku riječ: Moj je običaj da tako radim, jer smatram da su svi ljudi poštene. Pa kad mi tkogod pruži ugovor, ili potvrdu, ja samo kimnem glavom i velim: »Ne, najljepša hvala!« Eto, tako ja radim.

Žena me još uvijek nije razumjela.

Udario sam u druge žice, govoreći oštro, zarekavši se da neću izgovoriti nijedne besmislice. Zar joj se još nikad nije desilo da joj je netko platio unaprijed? upitam. Naravno, mislim ljude koji imaju mnogo novaca, na primjer ljudi od konzulata. Ja ipak zato ne mogu biti na šteti, ako je njoj ovakav način plaćanja nešto novo. U inozemstvu je to u modi i običaju. Zar nikad nije bila preko granice? Ne? eto, vidite! Tada vam ne mogu ništa više kazati o toj stvari... I pri tom pograbim nekoliko kolača sa stola.

Ona je ljutito mumljala, tvrdokorno se nećkajući da mi dade nešto od onoga što je imala na stolu, čak mi je iz ruke istrgnula jedan kolač i stavila ga na prijašnje mjesto. Razljutih se, udarih po stolu i zagrozih joj se policijom. Htio sam biti milostiv prema njoj, rekoh. Kad bih htio uzeti sve što me spada, uništio bih joj ovu daščaru, jer sam joj dao strašno mnogo novaca. Ali ja neću uzeti tako mnogo. Zbilja sam htio uzeti za samo polovicu vrijednosti. Štoviše, nikada se više neću pojaviti. Sačuvaj Bože, nisam ja takav...

Napokon mi je dala nekoliko komada uz upravo besramnu cijenu, pet, šest komada za koje je odredila najvišu cijenu koja se može zamisliti, a zatim mi zapovjedila da odem. Još sam se uvijek s njom svađao i tvrdio da me je prevarila za jednu krunu i da me svojim bezdušnim cijenama formalno siše. - Znate li vi da se ovakvi lopovluci kažnjavaju? rekoh. - Pomozi vam Bože, mogli bi vas još

doživotno zatvoriti u tamnicu! - Dobacila mi je još jedan kolač i vikala, škripeći zubima, neka se nosim.

Ostavio sam je.

He, ovakve žene još nisam vidio. Za sve vrijeme dok sam obilazio tržnicom i jeo svoje kolače govorio sam glasno o toj ženi i njezinoj nepopravljivosti, ponavljao ono što smo rekli jedno drugome, i uobražavao da sam je doveo u vrašku nepriliku. Na oči svih ljudi jeo sam kolače i glasno govorio.

Kolači su nestajali jedan za drugim. Ma koliko sam mnogo jeo, nije mi bilo dosta. Temeljito sam bio izgladnio. Veliki Bože, nikako da se zasitim! Bio sam tako proždrljiv da sam već mašio i onog zadnjeg komada, onog što sam ga bio ostavio za mališana koji se igrao u Ulici Vognmands s dugačkim papirićima. Svejednako sam mislio na njega, ne mogavši zaboraviti njegov izražaj lica kad je skočio i pobjegao. Kad je čovjek pljunuo na nj, on se okrenuo prema mojem prozoru da vidi da li se smijem. Samo da ga nekako nađem, kad dođem dolje. Naprezao sam se iz svih sila da što prije prispijem u Ulicu Vognmands. Prošao sam mimo mjesta gdje sam rastrgao na komade svoju dramu i gdje je još uvijek ležalo mnoštvo papirića, obišao sam stražara kojega sam svojim ponašanjem bio strašno začudio, i napokon sam stajao na stubama gdje je onda sjedio mališan.

Nije ga bilo. Ulica je bila gotovo prazna. Spustila se tama i nigdje nisam mogao otkriti mališana. Zacijelo je već otišao kući. Oprezno sam položio kolač na visoki rub od vrata, jako sam zakucao i pobjegao. - On će ga već naći! - rekoh sam sebi - čim izađe van, naći će ga! Oči mi se orosiše od veselja pri pomisli da će mališan naći kolač.

Opet sam se uputio prema željezničkom nasipu.

Više nisam bio gladan, ali mi je bilo mučno poslije poslastica koje sam pojeo.

U glavi su mi se rađale najluđe misli: Što bi bilo da tajom prerežem užu kojeg broda? Što da najednom zavičem »vatra«? Pošao sam dalje uz nasip, našao sanduk na koji sam mogao sjesti, sklopio sam ruke i osjetio da mi se sve više komeša u glavi. Nisam se micao, nisam uopće ništa radio, samo da se održim uspravno.

Buljio sam prema »Copegoru«, brodu s ruskom zastavom. Na provi opazim čovjeka. Crvena svjetiljka na lijevom boku broda bacala mu je svjetlo na glavu. Ustao sam i upustio se s njim u razgovor. Nije baš imalo nekakve svrhe, a nisam se ni nadao odgovoru. Viknuo sam:

- Plovite li večeras, kapetane?

- Jest, skoro ćemo otploviti - odvrati čovjek. Govorio je švedski.

- Hm. Ne biste li možda trebali još jednog čovjeka?

U tom trenutku nisam uopće mislio na to hoću li dobiti niječan odgovor ili ne. Bilo mi je posve svejedno što će mi čovjek odgovoriti. Ustao sam i gledao prijeko, k njemu.

- Ne - odvrati. - Morao bi biti mladić.

Mladić! Trgnuo sam se, tajomice skinuo naočale i gurnuo ih u džep. Prekoračio sam nasip za utovarivanje i popeo se na brod.

- Ja još nikada nisam plovio - rekoh - ali znat ću sve što mi pokažete. Kamo plovite?

- Vozimo teret u Leeds i ondje ćemo uzeti ugljen za Cádiz.

- Dobro! - rekoh, primaknuvši se k čovjeku. - Meni je svejedno kamo se plovi. Ja ću obavljati svoj posao.

On je neko vrijeme stajao, gledao me i razmišljao. - Još nikad nisi plovio? - zapita.

- Ne. Ali kako rekoh, dajte mi posla i ja ću ga obaviti. Na sve sam navikao.

Opet se zamisli. Sad sam već sebi čvrsto zabio u glavu da moram otploviti, i bojao sam se da ću opet biti otjeran na kopno.

- Što dakle mislite, kapetane? - upitam konačno. - Mogu raditi sve, kažem vam. Bio bih mangup, kad ne bih izvršio sve što mi se naredi. Kad bi se moralo, mogao bih preuzeti dvije straže, jednu za drugom. To mi dobro ide, sve ću izdržati.

- Hajde, možemo pokušati - reče. - Ne bude li išlo, rastat ćemo se u Engleskoj.

- Svakako - rekoh veselo. Još jednom ponovih da ćemo se rastati u Engleskoj ako ne bude išlo.

Tako mi dade posao...

Vani, u fjordu, još sam se jednom uspravio. Bio sam mokat od groznice i umora, gledao sam prema kopnu, i za ovaj sam put rekao zbogom Kristianiji, u kojoj su prozori sjajili jakom svjetlošću.

O autoru

Knut Hamsun je rođen 4. kolovoza 1859., kao Knud Pedersen, u dolini Gudbrandsal u središnjoj Norveškoj. Gudbrandsalska dolina vjetrenjača, iz koje on potječe, bila je dom tradicionalno tvrdoglavih i samovoljnih ljudi. Preci njegove majke vukli su korijene od srednjovjekovnog plemstva, dok je otac Peder Pedersen bio poljodjelac »romantičnog temperamenta« koji je volio putovati. Kada su Knudu bile četiri godine, obitelj se odlučila preseliti daleko na sjever; nastanili su se u Hamaroyu na seoskom imanju Hamsund, čije je ime Hamsun kasnije preuzeo kao svoje. Knud Pedersen je kao dječak čuvao stoku tijekom dugih sjevernih noći obasjanih polarnom svjetlošću i volio je lutati okolo sam. Bježao je iz škole, a već od četrnaeste godine živio je sam, radeći povremene pomoćne poslove.

S dvadeset godina napisao je novelu »Frida« a zatim otišao u Oslo (koji se tada zvao Kristianija) i ponudio je izdavačkoj kući Gyldendal. Oni su je odbili objaviti, a Hamsun se s time nije mirio i odlučio je nešto poduzeti. Kako je Ibsen živio u Italiji, otišao je posjetiti Bjprnstjernea Bjprnsona, još jednog velikog norveškog pisca (kasnije nobelovca), te mu odnio svoj roman. U životu poznatih pisaca obično stariji uglednik prepoznaje genijalnost mlađeg autora, ohrabruje ga, bori se za njega i pomaže mu da nađe posao... ali Hamsuna je čekalo iznenađenje: Bjprnson je pročitao njegovo djelo i savjetovao mu da postane glumac!

Hamsunu je tada bila dvadeset i jedna godina, i predstojao mu je period od deset godina gladovanja i fizičkog rada prije no što će mu biti objavljen prvi roman. Ubrzo nakon sastanka s Bjprnsonom zakoračio je u razdoblje gladovanja i zimu 1879.-80. proveo u ekstremnoj bijedi u siromašnoj četvrti Kristianije, u samačkom pansionu opisanom u posljednjem dijelu romana »Glad«. Na proljeće je pobjegao iz Kristianije i zaposlio se kao cestovni radnik, ali taj je bijeg samo uspostavio buduću uobičajenu shemu: gladovanje, nakon čega slijedi teški fizički rad.

Ibsen je za razliku od njega bio sveučilišni čovjek; ubrzo nakon diplome, zaposlio se u kazalištu. Tijekom razdoblja njegova umjetničkog razvoja, srednja klasa mu je pružala pomoć, što je on

prihvaćao, dok je Hamsunov put bio teži i on nikome nije dugovao ništa, čak niti za golo preživljavanje. Kada su mu bile dvadeset i tri godine, napustio je Norvešku otputivši se u Ameriku, gdje je isprva radio u Elroyu u Wisconsinu, a kasnije kao drvosječa u Minnesoti. Neki unitaristički svećenik bezuspješno je pokušao od njega načiniti propovjednika. Jednoga dana u Minneapolisu, nakon dvije godine provedene u Americi, u trenutku kada je završavao naporan radni dan kao draž- bovatelj, počeo je iskašljavati krv. Liječnik mu je dijagnosticirao tuberkulozu u posljednjem stadiju i rekao da su mu preostala još svega tri mjeseca života. Njegovi su mu prijatelji sakupili novac za kartu za brod do Norveške, ali Hamsun se nije predavao i odlučio je da će se sam izliječiti. Otputovao je vlakom u New York, i to na svoj ekscentrični način: cijeli je put prevalio sjedeći na krovu vagona, otvorenih usta. Gutao je ogromne količine svježeg zraka i kad je nakon tri dana stigao u New York, već je tvrdio da je napola zdrav. Tu prepoznamo junaka čelične volje iz romana »Glad«. Hamsun se iz New Yorka ipak vratio u Norvešku, ali ova mu bolest više nikada nije činila poteškoće.

No, u Kristianiji je započeo drugi period gladovanja; tek bi tu i tamo uspio prodati poneki članak. Mnogi događaji koji su se zbili u proljeće i jesen 1886. godine našli su se u romanu »Glad«. Svoje tekstove ovaj put je pokazao piscu Arneu Garborgu i ponovno nije imao sreće. U jesen je shvatio beznadežnost situacije i vratio se u Sjedinjene Države. Ovoga je puta u Chicagu radio kao kondukter u tramvaju, a ljeto je proveo u žetvi na žitnim poljima u Sjevernoj Dakoti. Nakon još dvije godine provedene u Sjedinjenim Državama, odlučio je početi šišati ljude kako bi sakupio novac za povratak u Europu. U Kopenhagen se konačno vratio u ljeto 1888., s djelomično napisanim romanom »Glad«, koji je konačno objavljen 1890. godine, kada mu je bila trideset i jedna godina.

Razigranost i oštrina njegove proze zapanjila je sve. Zbog njih se norveški činio mladenačkim jezikom. Postoje mnoga svjedočanstva iz Amerike o tome kako je znao pisati cijelu noć a onda bi ujutro poderao sve što je napisao skačući po papirima i bacajući ih kroz prozor. Pa ipak, Amerika je vjerojatno ponešto doprinijela svježini njegova stila. Norveški romanopisac Sigurd Hoel rekao je kako smatra da su uzbuđenje, žargon i sarkazam američkog govora jako

povezani sa stilom romana »Glad«. Na norveškom jeziku, rečenice su kratke, brze i skladne, začuđujuće nalik najboljim radovima Hemingwaya. Nekih tridesetak godina kasnije, Hemingwayeve kratke i oštre rečenice zapanjile su američko čitateljstvo naviknuto na duge rečenice Dickensa i Henryja Jamesa.

Primjećujemo kako »Glad« ima još jednu karakteristiku koja nas podsjeća na Hemingwayeve romane: ovdje se ne radi o društvenom protestu; ovo nije krik usmjeren protiv društva koje dopušta takvu bijedu kojoj svjedočimo u cijeloj knjizi. Razlog za to je u Hamsunovu slučaju jednostavan. On u srednju klasu nema niti toliko povjerenja da bi joj takvo što i predložio. U suprotnosti s tim, Zola je vjerovao u srednju klasu, čak i kad bi je napadao: smatrao je da će srednja klasa, ako joj se jasno ukaže na nepravdu, tu nepravdu ispraviti. Hamsuna je iskustvo sa srednjom klasom još u mladosti naučilo da joj se ne može vjerovati. Kao odrastao čovjek, doživljavao ju je kao ubo - jicu impulzivnog i bujnog života u kakav je on vjerovao.

Nakon objavljivanja »Gladi«, Hamsunovi životni uvjeti su se osjetno poboljšali. Pisao je roman za romanom, i ubrzo je mogao živjeti od autorskih prava. U trideset i devetoj godini vjenčao se s Norvežankom Bergliot Bech koju je preteo njezinom bogatom mužu Austrijancu, da bi se razveli nakon sedam godina. Kad je navršio pedesetu, oženio se s 22 godine mlađom norveškom glumicom Marie Andersen i ponovno promijenio način života. Preselio se daleko na sjever i podigao farmu, radeći sam mnoge fizičke poslove. Kasnije je kupio veliko imanje bivšeg plemenitaša puno bliže Oslu, gdje je živio trideset i četiri godine, sve do svoje smrti 1952. u devedeset i trećoj godini. Svoju posljednju knjigu napisao je u devedesetoj; njegova je proza i dalje bila živahna i intenzivna.

Iako to nije izriječno naglašeno, jedno zanimljivo vjerovanje provlači se kroz cijeli roman »Glad« - neobično, gotovo praznovjerno vjerovanje u podsvijest. Glavni lik jako puno »osluškuje«; osjeća da je žena u crnom ispod ulične lampe povezana s njim i prije no što s njom razgovara. Siguran je da je riječ »Ylajali« znak koji mu šalje »viša sila«. On odmah sluša svoje instinkte, bilo da se radi o nagonu da se ugrize za prst (što ga budi iz ozbiljne omame), da pozove kočiju i odveze se na nepostojeću adresu, ili da razgovara s

nepoznatima. Njegova podsvijest i svijest otvoreno komuniciraju i on jako uživa u ugađanju tim impulsima.

Glavni lik »Gladi« ne osjeća samosažaljenje pa se kroz cijeli roman provlači osjećaj da je njegovo izgladnjivanje na neki način planirano u njegovoj podsvijesti - da je on na neki način odabrao ovu patnju kao put njegovog ozdravljenja. On udovoljava podsvijesti, i nastavlja gladovati usprkos patnji, sve dok ne proživi ono što mora proživjeti, i ne nauči ono što mora naučiti. Ono što se nama čini kao katastrofa, njegov duh doživljava kao tajnovitu pobjedu. Njegovu anarhičnu nesposobnost da sam sebe uzdržava, njegov duh doživljava kao poslušnost. Ono što se usputnom promatraču čini kao niz teških poraza, za njegov duh predstavlja niz asketskih pobjeda. Njegova pokornost podsvjesnom, čak i po cijenu fizičke patnje, pravi je put; to je put napretka i učenja. Njegovo bolno gladovanje prizvalo je goleme rezerve iscjeljujuće snage koje su skrivene ležale u njegovoj psihi. Blake je napisao: »Put pre- komjernosti vodi prema palači mudrosti.« Ili: »Neumjerenost je ljepo - ta«, pa i: »Da budala ustraje u svojoj gluposti, postao bi mudar.«

Kada Hamsunov junak proživi ono što mora, i nauči ono što treba naučiti, njegova podsvijest gubi interes za gladovanje i dopušta mu da se zaposli na brodu te knjiga završava. Tog trenutka on se promijenio. Glavni lik to shvaća na brodu na kraju romana. Gledajući iza sebe prema Kristianiji, »u kojoj su prozori sjajili jakom svjetlošću«, on shvaća da se odvojio, da nikada više neće biti dijelom obiteljskog života u Europi. Hamsun, naravno, nije sam svoj glavni junak, i ne može se reći da je i on sam postao mudriji.

Roman »Glad« je šokirao mnoge čitatelje, i još uvijek to postiže zato što Hamsun ne pribjegava retorici ili histeriji kada se suoči s prizorima demonskih nagona. Ortodoksniji zapadnjački stav prema demonskom, u kojem je bio zarobljen i William Burroughs, recimo, na bilo što što je demonsko reagira histerijom. Hamsun promatra kako se okrutni nagon približava - na primjer, želja da sačuva obraz koja završava samo razgovorom s djevojkom u trećem dijelu - i pri tome ne moralizira poput ortodoksnih pobožnjaka niti se požudno oblizuje kako to čine De Sadeovi učenici, već promatra taj nagon mirno, čak i s ljubavlju. Njegova mirnoća, poput one nekog starog zen učitelja, ukazuje na to da je sva ta histerija oko nagona

besmislena i neinteligentna: bit pravilnog življenja je sljedeća: kada si gladan - jedi, kada si umoran - spavaj.

Ova je knjiga stoga u moralnoj zavadi s velikim dijelom zapadne literature; potpuno je otpuhala mnoga moralizatorska djela svoga vremena, poput onih Ibsenovih. Ibsenova drama »Graditelj Solness«, napisana nedugo nakon ovog romana, proizašla je vjerojatno iz njegovog nerazumijevanja Hamsuna. Ibsen govori o novom arhitektu koji izaziva starog; ovaj priznaje da je možda sagradio previše »domova za obične ljude« i da je možda pogriješio što nije izgradio više »katedrala«. Koristeći se ovim pojmovima, možemo kazati da je »Glad« književna katedrala koja i danas impozantno strši ponad brojnih kasnije napisanih djela.

Zvonimir Obran

Table of Contents

[Prvi dio](#)

[Drugi dio](#)

[Treći dio](#)

[Četvrti dio](#)

[O autoru](#)